

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND TALLINNAS

Eraõiguse instituut

Gert Kasekivi

KOLLEKTIIVHAGI JA SELLE VÕIMALIKKUS EESTI ÕIGUSKORRAS

Magistritöö

Dr. Iur Karin Sein

Tallinn 2012

Olen koostanud magistritöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

07.05.2012

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. KOLLEKTIIVHAGI MÕISTE JA LIIGID	9
1.1. KOLLEKTIIVHAGIDE LIIGID.....	16
1.1.1. GRUPIHAGID	17
1.1.2. ESINDUSHAGID	24
1.1.3. MUDELMENETLUSED	31
1.2. KOLLEKTIIVHAGI EESMÄRGID.....	34
2. OSALEMIS- (OPT-IN) VÕI LOOBUMISVÕIMALUSEGA (OPT-OUT) KOLLEKTIIVHAGIMENETLUS.....	48
2.1. OSALEMISVÕIMALUSEGA (OPT IN) KOLLEKTIIVHAGIMENETLUSEST	53
2.2. LOOBUMISVÕIMALUSEGA (OPT-OUT) KOLLEKTIIVHAGIMENETLUSEST.....	57
2.3. KOLLEKTIIVHAGI ALGATAMISEST	67
KOKKUVÕTE	69
RESUME.....	74
KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU	76
KASUTATUD KIRJANDUS.....	76
KASUTATUD NORMATIIVMATERJALID	81
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	82
KASUTATUD LÜHENDID	84

SISSEJUHATUS

„*Heal lapsel mitu nime*“¹ või „*hunt lambanahas*”²

Kollektiivhagi on võimas tsiviilõiguslik instrument, milline esineb oma erinevates vormides juba 1960-ndate aastate keskpaigast alates. Saades alguse Ameerika Ühendriikidest klassihagina,³ arenedes sealt edasi Austraaliasse ja Kanadasse ning jõudes lõpuks ka Euroopasse.⁴

Tänaseks päevaks ei ole kollektiivhagi paljudes Euroopa Liidu liikmesriikides enam väga uudne kontseptsioon,⁵ kuid seda ei saa isegi viimaste aastatega kaasnenud muudatustest hoolimata pidada Kontinentaal-Euroopa õiguskultuuri traditsiooniliseks osaks.⁶ Minevikus on Euroopas eelistatud ettevõtete väärkäitumist reguleerida pigem läbi haldusmenetluse kui tsiviilõiguslike kohtumenetluste kaudu.⁷ Seoses aga üha suureneva halduskoormuse ja kasvava majanduskäibega, otsitakse nii Euroopa Liidu, kui ka selle liikmete siseriiklikul tasemel sobilikke lahendusi, mis tagaks efektiivsema õiguskaitse ja hoiaks ära võimalikke õigusrikkumisi piiratud ressursidega tingimustes.⁸

¹ Eesti talurahva vanasõna.

² Eesti fraseologism.

³ Inglisekeelne vaste: class action.

⁴ P. Cane. H. M. Kritzer. *The Oxford Handbook of Empirical Legal Research*. Oxford University Press 2010, pp. 705-706. Klassihagi originaarne eesmärk oli pakkuda menetluslik abinõu, mis oleks sobilik lahendamaks olukordi, kus kahju on tekkinud paljudele isikutele, kuid kahju summad on marginaalsed (kasutatud on ingliskeelset terminit scattered loss, mida võiks eesti keelde tõlkida kui hajus kahju). Alles 1970-ndate aastate lõpus hakati klassihagi alusel menetlema ka massilisi deliktiõiguslikke nõudeid. Vt. D. Hensler. *Class Action Dilemmas*. Santa Monica, CA: Rand 2000, p. 10 etc. Vt. ka F. Cafaggi, H-W. Micklitz (eds). *New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement*. Intersentia 2009, pp. 309 etc.

⁵ Olemasolevate EL-i õigusnormide ja rahvusvaheliste lepingute kohaselt peavad liikmesriigid teatavates valdkondades ette nägema tegevuse kohtuliku keelustamise ühise taotlemise. Sellest tulenevalt kehtivad kõigis liikmesriikides menetlused, mis tagavad võimaluse taotleda ebaseadusliku tegevuse lõpetamiseks tegevuse kohtulikku keelustamist. Tarbijaõiguse valdkonnas on tarbijakaitseasutustel ja tarbijajuhendustel ettekirjutuste direktiivist tulenev õigus lõpetada ükskõik millises liikmesriigis tegevus, mis rikub liikmesriigi ja ELi tarbijakaitseeskirju. Keskkonnaõiguse valdkonnas nõutakse Århusi konventsiooniga, et liikmesriigid tagaksid õiguskaitse kättesaadavuse keskkonnastandardite rikkumise korral. Selle on rakendanud kõik liikmesriigid, kehtestades mingil kujul tegevuse kohtuliku keelustamise ühise taotlemise võimaluse, kusjuures vabajuhendustele on antud õigus vaidlustada keskkonnanalaseid haldusotsuseid. Vt. Euroopa Komisjon. Komisjoni talituste töödokument avalik arutelu: Euroopa ühtne lähenemisviis ühistele kahjunõuetele. Brüssel, 4. veebruar 2011. lk. 3, punkt. 13.

⁶ T. L. Russell. *Exporting Class Actions to The European Union*. Boston University International Law Journal, vol. 28:141, 2010, p. 142.

⁷ *Ibid*, p. 142.

⁸ Vt näiteks D. Fairgrieve, G. Howells. *Collective Redress Procedures – European Debates*. International and Comparative Law Quarterly, Vol 58, April 2009, pp. 379-380. Vt ka A. Stadler. *Group Actions As a Remedy to Enforce Consumer Interest*. F. Cafaggi, H-W. Micklitz (eds). *New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement*. Intersentia 2009, pp. 2-4, p. 305.

Üheks võimalikuks lahenduseks on peetud eraõiguslike kollektiivhagide esitamise võimaldamist tsiviilkohtu korras. Rohkem kui pooltes Euroopa Liidu liikmesriikides⁹ on nüüdseks tagatud teatud vormis ning teatud õigusharude raames kollektiivhagide esitamise võimalus.¹⁰ Nii on ka Eestis Tarbijakaitseametile (kuigi Eesti Vabariigi nimel) ning tarbijaühendustele tarbijate kollektiivsete õiguste rikkumise kaitseks seadusega antud pädevus nõuda tsiviilkohtu korras tarbijate kollektiivsete õiguste kaitset, taotledes ebamõistlikult kahjustavate tüüptingimuste kasutamise lõpetamist ning nende edasisest kasutamisest hoidumist.¹¹ Samuti on Tarbijakaitseametile ja tarbijaühendustele seadusega antud voli pöörduda hagiga kohtusse ebaausa kauplemisvõtte keelustamiseks.¹² Kuid kahju hüvitamise nõuete esitamist kollektiivhagi korras Eesti võrdlemisi konservatiivne õiguskord seni ette ei näe, mis tähendab seda, et isikute minevikus tekkinud kahjud jäävad üksikisikutele üldreeglina kompenseerimata.

Euroopa Liidu õiguspoliitika on kollektiivhagide osas paljuski muutunud ning tulevikus on oodata veel täiendavaid muudatusi. Euroopa Komisjon on varasematel aastatel välja töötanud tarbija- ja konkurentsioiguse valdkonna ühiste kahjunõuete Euroopa standardeid. Täpsemalt andis Euroopa Komisjon 2005. aastal välja monopolidevastaseid kahjunõudeid käsitleva rohelise raamatu ning pärast selle analüüsimist ning avalikku arutelu anti 2008. aastal välja valge raamat. Mõlemad raamatud sisaldavad peatükki kollektiivhagide kohta. Tarbijakaitseametile andis Euroopa Komisjon 2008. aastal välja ka rohelise raamatu, mis käsitleb kollektiivse hüvitamise mehhanisme tarbija jaoks.

⁹ Kokku 16 EL-i liikmesriigis vastavalt Austrias, Bulgaarias, Taanis, Soomes, Prantsusmaal, Saksamaal, Kreekas, Ungaris, Itaalias, Leedus, Hollandis, Poolas, Portugalis, Hispaanias, Rootsis, Ühendkuningriigis. Vt. European Parliament. Directorate General for Internal Policies. Policy Department a: economic and scientific policy. Overview of existing collective redress schemes in EU Member States. July 2011. Internetis kättesaadav: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201107/20110715ATT24242/20110715ATT24242EN.pdf>.

¹⁰ Kahju hüvitamise nõuete esitamine kollektiivhagi raames on 2010. aasta seisuga võimalik Austrias, Bulgaarias, Taanis, Soomes, Prantsusmaal, Saksamaal, Kreekas, Itaalias, Leedus, Hollandis, Norras, Poolas, Portugalis, Rumeenias, Hispaanias, Rootsis ja Ühendkuningriigis. Vt. Country Survey Of Collective Redress Mechanisms. Where Does Collective Redress For Individual Damages Exist. BEUC, the European Consumers' Organisation. 16.09.2010. Vt ka National reports of the Stanford-Oxford Global Network on Class Actions. Internetis kättesaadav: globalclassactions.stanford.edu.

¹¹ Võimalik kõikides EL-i liikmesriikides vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile 98/27/EÜ. Direktiiv ei puuduta kahju hüvitamise nõudeid. Vt. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 98/27/EÜ. Euroopa Liidu Teataja L 166, 11/06/1998. Paljud riigid on tõdenud, et tegevuse kohtulik keelustamine ei kindlusta ausat konkurentsi ega taga piisavat kaitset tarbijatele. Samuti ei võimalda keelavad meetmed vähendada ettevõtete õigusvastaselt teenitud kasumit. Vt. H-W. Micklitz, A. Stadler. The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure. EBLR 2006, pp. 1475-1476.

¹² Justiitsministeeriumi vastused rohelise raamatu „Kollektiivse hüvitamise mehhanismid tarbija jaoks“ küsimustele. lk. 1 punkt 2. Internetis kättesaadav: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/responses/MS_ESTONIAN_MIN_JUSTICE_et.pdf. 07. mai 2012.

Magistritöö kirjutamise vajadust antud teemal kinnitas täiendavalt Euroopa Komisjoni poolt 4. veebruaril 2011. aastal algatatud avalik arutelu¹³ kollektiivhagide (Collective redress) osas. Avalik arutelu algatati eesmärgiga leidmaks sobilik lähenemisviis ühtsele kollektiivhagide regulatsioonile Euroopa Liidu liikmesriikides.¹⁴ Avaliku arutelu eesmärkideks on inter alia märgitud kollektiivhagide ühiste õigusprintsiipide määratlemist ning nende sobivust Euroopa Liidu kui terviku ning iga üksiku liikmesriigi õigussüsteemi. Samuti peaks avalik diskussioon aitama tuvastada, millist tüüpi kollektiivhagi annaks lisaväärtuse Euroopa Liidu seadusandlusele ning tagaks parema kaitse Euroopa Liidu kodanikele. Tänapäevaks on avalik arutelu antud teemal lõppenud ning arutelu tulemused kokku võetud, kuid õigusloomeni selles küsimuses veel jõutud ei ole.

Avaliku arutelu tulemused on siinkirjutaja jaoks enam kui üllatuslikud. Heidelbergi Ülikooli poolt teostatud analüüsist nähtub, et suurem osa liikmesriikide valitsustest ja ministriumidest, samuti tarbijaühendused ning valdav enamus akadeemikutest ja kodanikest toetab Euroopa Komisjoni algatust töötada välja ühtne kollektiivhagi regulatsioon.¹⁵ Siinkohal on oluline rõhutada, et kõnealuse avaliku arutelu raames püstitatud küsimustele esitas oma seisukoha Eestist vaid kaks asutust – Tarbijakaitseamet ning Euroopa Tarbijakeskuse Eesti osakond. Rohkem Eestist Euroopa Komisjonile vastuseid ja seisukohti nimetatud arutelu raames kahetsusväärset ei esitatud. Siinkirjutaja hinnangul ei ole küsimus selles, kas kollektiivhagi instituut võetakse kunagi Eesti õiguskorda üle, kuna suure tõenäosusega

¹³ Euroopa Komisjon algatab aeg-ajalt avalikke konsultatsioone, kutsudes üldsust, kodanikke ja huvirühmi arutlema konsultatsioonis püstitatud küsimuste üle. Konsultatsiooni käigus avaldatakse reeglina roheline raamat, mis on Euroopa Komisjoni kirjalik panus julgustamaks õiguspoliitiliste ettepanekute arutelu. Komisjon palub avalikkusel esitada oma kirjalik arvamus või edastada vastused käsitletud teemal. Konsultatsioonid on tavaliselt avatud kolm kuni neli kuud, vahel ka kauem. Peale konsultatsioonide lõppu koostab Euroopa Komisjon valge raamatu - komisjoni raporti, mis sisaldab kindlaid ettepanekuid seaduste tegemise poliitika kohta ning sisaldab sageli konsultatsioonide tulemusi.

¹⁴ Vt. Euroopa Ühenduste Komisjoni 4. veebruari 2011. a pressiteade. Internetis kättesaadav: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/132&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.

¹⁵ Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg. Evaluation of contributions to the public consultation and hearing: "Towards a Coherent European Approach to Collective Redress". Ares, 28. October 2011.

otsustatakse see küsimus Euroopa Liidu tasandil, vaid selles, millisel kujul ja ulatuses see tulevikus aset leiab.¹⁶

Intuitiivselt mõeldes võiks isik, kes on vähemal või rohkemal määral protsessiõigusega kokku puutunud, ilma pikemalt mõtlemata väita, et kollektiivne hagimenetlus on Eesti tsiviilkohtumenetluse seadustiku¹⁷ üldiseid printsiipe ja põhimõtteid arvestades välistatud. Seda põhjusel, et Eesti õigussüsteem on läbi oma ajaloo olnud ülesehitatud individuaalse õiguskaitse kontseptsioonile ja põhimõttele. Samas sisaldab meie tsiviilkohtumenetluse seadustik selliseid huvitavaid paragrahve, mis võimaldavad isikul pöörduda kohtusse ka avalikkuse või teise isiku seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks ning seaduses sätestatud juhul saab menetlusosaliseks olla ka avalikku huvi kaitsma õigustatud isik või asutus.¹⁸ Viidatud sätete alusel võiks ülaltoodud küsimuse osas justkui väita vastupidist või vähemalt võiksid need sätted olla aluseks kahtluse tekkimisele niivõrd sissejuurdunud dogmasse, et Eesti õiguskord kollektiivhagide esitamist ei võimalda. Seega ülaltoodut silmas pidades, on kollektiivhagide regulatsioonide uurimine Eesti siseriikliku õiguse seisukohalt, arvestades Euroopa Komisjoni algatust ning tuleviku perspektiive võimaliku määruse või direktiivi valguses,¹⁹ kindlasti aktuaalne ning tuleviku seisukohalt tähtsust omav.

Käesoleva magistritöö uurimisesemeks ongi kollektiivhagi kui õigusfenomen Eesti tsiviilprotsessiõiguse seisukohalt. Magistritöö on jaotatud kahte peatükki. Esimeses peatükis

¹⁶ Autor nendib, et seoses EL-i õiguse subsidiaarsuse, protseduurilise autonoomia ja proportsionaalsuse põhimõtetega, võib kõne all oleva küsimuse otsustamine olla mõnevõrra problemaatiline ja piiratud, kuivõrd ühenduse eeskirjade jõustamine kuulub liikmesriikide pädevusse, st riik on pädev ise otsustama, kuidas EL-i õigusaktidega ettenähtud tulemus saavutada. Samuti peab mistahes EL-i õigusakti tegemise õiguslik alus tulenema ELTL-st ning olema proportsionaalne taotletava eesmärgiga. Samas on Jules Stuyck veendumusel, et direktiivi andmise õigus tuleneb ELTL artiklitest 95, 65 ja 153 (3) (b). Vt J. Stuyck. *Class Actions in Europe? To opt-in or to opt-out that is the question.* NYU Workshop in Fiesole, 13. June 2008, pp. 15-19. Vt ka C. Hodges. *Current Discussions on Consumer Redress: Collective Redress and ADR.* Academy of European Law. Annual Conference On European Consumer Law 2011. Trier, 13 October 2011, p. 9 etc. Vt ka C. Hodges. *The Reform of Class and Representative Actions in European Legal Systems. A New Framework for Collective Redress in Europe.* Hart Publishing 2008, p. 93 etc.

¹⁷ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 15. juuni 2005. – RT I 2005, 26, 197; RT I, 28.12.2011, 1.

¹⁸ Vastavalt TsMS § 3 lg 2 ja § 198 lg 2.

¹⁹ Vt. DG SANCO. *Green Paper on Consumer Collective redress.* November 27, 2008. COM 794 final. P 15. paragraph 48. vt ka G. Wagner. *Collective Redress – Categories Of Loss And Legislative Options.* Law Quarterly Review. January 2011. p. 58. Duncan Fairgrieve ja Geraint Howells on jällegi arvamusel, et Euroopa Liit ei saa tõenäoliselt kehtestada kollektiivhagi menetluse üldsätteid, millised oleksid automaatselt kehtivad liikmesriikide siseriiklikus protsessiõiguses, vaid pigem ajendama riike viima läbi sellekohaseid reforme, demonstreerides ilmselget vajadust kollektiivhagi regulatsiooni sisseviimiseks, Vt. D. Fairgrieve, G. Howells. *Collective Redress Procedures – European Debates.* International and Comparative Law Quarterly, vol 58, April 2009 p 379. Samas Astrid Stadler leiab, et liikmesriikides esinev kollektiivhagi regulatsioonide paljusus ning erinevus võib mõjuda konkurentsi pärssivalt, mistõttu võib olla vajalik, et põhilised menetluspõhimõtted oleksid kehtestatud Euroopa Liidu tasemel ning mitte üksnes piiriüleste juhtumite osas, vaid ka siseriiklike juhtumite puhul. Vt. A. Stadler. *Stadler, A. Group Actions As a Remedy to Enforce Consumer Interest.* F. Cafaggi, H-W. Micklitz (eds). *New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement.* Intersentia 2009. p. 306.

käsitletakse eri riikides vastuvõetud kollektiivhagide regulatsioone ning kollektiivhagide üldiseid eesmärke ja menetluspõhimõtteid, samuti nende haakumist Eestis kehtivate menetluspõhimõtete ja –printsipiidega.²⁰ Teises peatükis käsitletakse seda, kas ja kuidas oleks võimalik vastavate regulatsioonide ülevõtmine Eesti õiguskorda ning millised oleksid võimalikud probleemid tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja põhiseaduse valguses. Teises peatükis keskendutakse peamiselt osalemisvõimalusega ja loobumisvõimalusega kollektiivhagide menetlustele, mille taustal analüüsitakse Eesti tsiviilprotsessiõiguse seisukohalt tähtsust omavaid küsimusi. Töö eesmärk on välja selgitada, kas Eestis kehtiva tsiviilkohtumenetluse regulatsioonis ja põhiseaduses sisalduvad üldprintsipiidid ja põhimõtted takistavad kollektiivhagi regulatsiooni sisseviimist Eesti õigussüsteemi. Eeltoodust tulenevalt on püstitatud ka hüpotees, mille kohaselt Eesti tsiviilprotsessi ja põhiseaduse üldised põhimõtted ei takista kollektiivhagi instituudi sisseviimist siseriiklikul tasemel. Töö kokkuvõttes on esitatud magistritöö olulisemad järeldused ja seisukohad. Magistritöö tulemusena annab autor hinnangu, kas analüüsist tulenevad järeldused vastavad püstitatud hüpoteesile või mitte.

Käesolev töö ei hõlma alternatiivseid kollektiivse vaidluse lahendamise meetmeid (ADR), kuidas need ei seondu käesoleva töö teemaga, kuigi lähtudes Euroopa Komisjoni poolt kollektiivhagi sisule antud definitsioonist, võivad need olla üheks kollektiivse menetluse vormiks.

Magistritöö kirjutamisel on kasutatud nii Mandri-Euroopa kui Anglo-Ameerika maade autorite teoseid, sealhulgas peamiselt õigusteaduslikke materjale ja mõningal määral ka majandusteaduslikke uurimusi. Eelkõige on võrdluseks valitud Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Saksamaa õigust. Üksiküsimustes on käsitletud ka Rootsi, Austria ja teiste riikide õigust. Täiendavalt on lähtutud ka Prantsusmaa ja Portugali regulatsioonidest, kuidas viimatinimetatud riikides on Eesti tsiviilkohtumenetluse regulatsiooniga sarnane regulatsioon.²¹ Kuna Eesti tsiviilprotsessiõigust on varasemal perioodil oluliselt mõjutanud Saksamaa tsiviilkohtumenetlus, on töös tuginetud ka saksa õigusteadlaste arvamustele ja seisukohtadele. Suureks abiks oli Leuveni Katoliikliku Ülikooli poolt Euroopa Komisjoni tervise- ja tarbijakaitse peadirektoraadi ülesandel teostatud uurimus pealkirjaga „An analysis and evaluation of alternative means of consumer redress other than redress through ordinary

²⁰ R. Alexy järgi on printsipiidid omanäolised optimeerimiskäsud, mis peavad olema täidetud eri tasemetel. Piltlikult öeldes on õiguse printsipiidid abstraktsete normide sarnased, kuid nende üldistatuse tase on veelgi kõrgem. Vt. R. Alexy. On the Structure of Legal Principles. *Ratio Juris*, Volume 13, Issue 3, September 2000, pp. 294-304.

²¹ D. Proshin. *Ex Officio põhimõtte eelmenetluses*. – Magistritöö, Tartu 2009, lk. 4.

judicial proceedings²² ning Civic Consulting ja Oxford Economics poolt läbi viidud uurimus teemal „Evaluation of the effectiveness and efficiency of collective redress mechanisms in the European Union“²³.

Töös on peamiselt kasutatud võrdlevat meetodit. Autor on arvamisel, et võrdlev õigusteadus pakub tuge õiguse tõlgendamisel, kui on tegemist juba olemasoleva regulatsiooniga ning kui tegemist on uue, rahvusliku õiguse seisukohast alles loodava regulatsiooniga, siis võrdleva analüüsi tulemused võimaldavad nendega arvestada uute normide loomisel.²⁴ Vähemal määral on töös kasutatud ka dogmaatlist ja teleoloogilist meetodit.

Varasemalt on kollektiivhagidest kirjutanud Marion Sahtel, kes 2008. aastal Irene Kull juhendamisel kirjutas bakalaureusetöö teemal „Kollektiivhagi tarbijate kollektiivsete huvide kaitseks“. Samuti on Margit Vutt oma doktoritöö väitekirjas teemal „Aksionäri derivatiivnõue kui õiguskaitsevahend ja ühingujuhtimise abinõu“ mõnevõrra käsitlenud kollektiivhagi regulatsiooni Anglo-Ameerika õigussüsteemiga riikides.²⁵ Käesoleva töö autorile teadaolevalt rohkem kollektiivhagidest eesti keeles kirjutatud ei ole.

²² J. Stuyck, E. Terryn, V. Colaert, T. Van Dyck, N. Peretz, N. Hoekx, P. Tereszkievicz, B. Gielen. An analysis and evaluation of alternative means of consumer redress other than redress through ordinary judicial proceedings - Final Report. A Study for the European Commission, Health and Consumer Protection Directorate-General Directorate B – Consumer Affairs. Leuven, 17 January, 2007 (edaspidi nimetatud Leuven study).

²³ F. Alleweldt, A. Tessler, P. Rott, S Kara, R. Béteille, S. Buccino. Evaluation of the effectiveness and efficiency of collective redress mechanisms in the European Union. Final Report. Part I: Main Report. Civic Consulting (Lead) and Oxford Economics, 26. August 2008 (edaspidi nimetatud Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report).

²⁴ M. Vutt, Aksionäri derivatiivnõue kui õiguskaitsevahend ja ühingujuhtimise abinõu. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011, lk. 14.

²⁵ *Ibid*, lk. 144-150.

1. KOLLEKTIIVHAGI MÕISTE JA LIIGID

Seadusandja, korraldades õigusloomega ühiskondlikke suhteid, soovib luua tasakaalu üksikisiku ja kollektiivsete ehk avalike huvide vahel.²⁶ Seda aga eelkõige avalik-õiguslikes suhetes. Tänapäeva läänemaailma inimesekäsitus lähtubki inimesest kui mingi konkreetse grupi liikmest – kollektiivinimesest. Inimene on seega alati seotud mingi sootsiumiga ning tema individualism on õiguskorraga piiratud. Õigusloome käigus klassifitseeritakse üksikisikud teatud gruppidesse, et määrata kindlaks vastavasse gruppi kuuluvate isikute õigused ja kohustused.²⁷ Sisuliselt püütakse seadusega klassifitseerida üksikisikuid teatud gruppidesse, et efektiivselt ja kiiresti tagada üldine õiguskord, arvestades sealjuures üksikisikute põhjendatud huvidega.

Miks ei võiks sama mudelit rakendada ka eraõiguslikele suhetele, eelkõige eraõiguslikele kohtuvaidlustele, kus suur hulk inimesi on kannatanud kahju sarnastel või samasugustel asjaoludel.²⁸ Üks põhjus võib seisneda Kontinentaal-Euroopas välja kujunenud arusaamas, et kollektiivhagi on kui Pandora laegas, mille avamisel vallandub kõikvõimalik kurjus, mis mürgitab terve ühiskonna.²⁹ Hoolimata tõigast, et Kontinentaal-Euroopa ja Anglo-Ameerika protsessiõigus on teineteisest täiesti erinevad ning esineb üleüldine konsensus, et sõltumata kollektiivhagi regulatsioonist, peab see vältima selliseid negatiivseid tagajärgi, milliseid on täheldatud Ameerika Ühendriikides,³⁰ esineb märkimisväärset poliitilist vastasseisu

²⁶ Seda kuivõrd tarbijate kollektiivsed huvid on käsitatavad avalike huvidena on käsitlenud näiteks A. Bakardjieva Engelbrekt artiklis *Public and Private Enforcement of Consumer Law in Central and Eastern Europe: Institutional Choice in The Shadow of EU Enlargement*. Vt. F. Cafaggi, H-W. Micklitz (eds). *New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement*. Intersentia 2009, pp. 99 etc.

²⁷ Maksuõigus on sobivaim näide illustreerimaks gruppidesse jaotamist ja huvide kaalumist seadusandja poolt. Maksuõiguses määratakse üksikisiku maksukoormus kindlaks lähtudes isiku sissetulekust ning varalisest seisundist, mida seejärel rakendatakse piiramatult arvu isikute suhtes. Säärane menetlus baseerub koondatud andmetel, fikseeritud kategooriatel ja struktureeritud menetluskorral, mille administreerimise kulud on madalad ning tõenäosus ebavõrdseks kohtlemiseks on minimaalne. Vt. W. Van Boom. *Collective interests, Pret a Porter, Justice? Individual rights, collective enforcement?* *Erasmus Law Review* 2008, Volume 1, Issue 2, pp. 1-2.

²⁸ W. Van Boom. *Collective interests, Pret a Porter, Justice? Individual rights, collective enforcement?* *Erasmus Law Review* 2008, volume 1, issue 2. pp. 1-2.

²⁹ E. Silvestri. *The difficult art of legal transplants: the case of class actions*. *Revista de Processo*, Vol. 35 (187), 2010, p. 99. Vt. näiteks. G. Wagner. *Collective Redress – Categories of Loss and Legislative Options*. *Law Quarterly Review*, January 2011, pp. 55-56. Ei ole üllatav, et kui tarbijad ja tarbijaorganisatsioonid pooldavad kollektiivhagi regulatsiooni sisseviimist, siis tööstus- ja kaubandusühingud, -liidud ja -kojad ei soovi sellest midagi kuulda või soovivad näha üksnes piiratud ulatuses muudatusi. Vt näiteks 2. Aprilli 2008. a European Commission Staff Working Document accompanying the White Paper on Damages Actions for Breach of the EC Antitrust Rules – Impact Assessment, SEC (2008) 405. Internetis kättesaadav: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008SC0405:EN:HTML>. 07. May 2012.

³⁰ Vt täpsemalt C. Hodges. *The Reform of Class and Representative Actions in European Legal Systems. A New Framework for Collective Redress in Europe*. Hart Publishing, 2008, pp. 131-154. Euroopa poliitilistel debattidel iseloomustatakse USA klassihagi läbi kolme olulise tunnuste, millisteks on: Opt-out, vandekohus ja tulemustasu. Kuna vandekohus on Kontinentaal-Euroopa õiguskultuurile tundmatu, on arutelu keskendunud rohkem Opt-out

kollektiivhagi regulatsiooni sisseviimise osas.³¹ Samas ei saa eitada, et kollektiivhagi on väga lai termin ja õigusinstituut,³² milline võib kätkeada endas erinevaid menetluslikke reegleid ja meetmeid, samuti õiguslikke tagajärgi, mida võib hinnata erinevatest aspektidest lähtudes kas positiivsete või negatiivsetena.

Dilemma on ilmne, kui mõelda sellele, kuidas saaks üheaegselt tagada tarbijate kahjude täieliku kompenseerimise ja õigusrikkumiste preventsiiooni ilma, et heas usus käituvaid ettevõtteid ei ähvardaks pidev alusetute nõuete esitamise oht ning sellega kaasneda võivad kulutused.³³ Materiaalõigusest on teada-tuntud ütlus, et asi muutub keeruliseks, kui mängus on rohkem kui kaks isikut, tsiviilprotsessis ei ole see enamasti teisiti.³⁴ Kui tsiviilkohtumenetlus oma originaarses tähenduses viitab mõne eraõigussuhtest tuleneva vaidluse kohtulikule lahendamisele kahe või enama osapoolte vahel, kus hageja kaitseb oma enda subjektiivseid õigusi, siis kollektiivne hagimenetlus ei päädi üksnes vaidlevate osapoolte endi õiguste ja huvide kaitsmisega, vaid mängu tulevad lisaks kolmandate isikute õigustele ka üldsuse üldised ootused ja huvid.³⁵ Hoolimata avalikkuse huvide kaasnemise aspektist, moodustab kollektiivne hagimenetlus osa tsiviilprotsessiõigusest. Seda vähemalt seni, kuni vaidluse tekkimise alus tuleneb eraõiguslikust õigussuhtest, mille üldiseks eesmärgiks tuleb pidada materiaalõiguslikult õige tulemuse saavutamist läbi õiglase kohtumenetluse.³⁶ Kollektiivhagi oma olemuselt viitab juba teatud kollektiivsele menetlusele, mille eesmärgiks

vs. Opt-in ning tulemustasu vs kaotaja maksab printsiip. Vt F. Cafaggi, H. H-W. Micklitz. Administrative and Judicial Enforcement in Consumer Protection: The Way Forward. European University Institute Working Paper Law No. 2008/29, p. 10.

³¹ A. Stadler leiab, et Ameerika Ühendriikides on kollektiivhagi väärkasutus tuletatav väga kulukast kohtueelsest tõendite uurimisest (discovery proceedings), punitiivse kahju väljamõistmise võimalusest, erinevast menetluskulude kandmise regulatsioonist ning sellest, et terve süsteem julgustab esitama põhjendamatuid hagnosisid. Vt. F. Cafaggi, H-W. Micklitz (eds). *New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement*. Intersentia, 2009, p. 311. Sama seisukohta jagab Jules Stuyck ja Hans-W. Micklitz. Vt. J. Stuyck. *Class Actions in Europe? To opt-in or to opt-out that is the question*. NYU Workshop in Fiesole, 13. June 2008. p. 1. Vt. ka H-W. Micklitz, A. Stadler. *The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure*. EBLR, 2006, p. 1481.

³² K. Maureri järgi on õigusinstituut teatud kindlaid suhteid reguleerivate õigusnormide kogum. A Kirise jt järgi on õigusinstituut õigusharu sees kujunev õigusnormide kogum, mis reguleerib üheliigiliste suhete valdkonda nendele suhetele vastava ja riigi poolt valitud meetodi alusel.

³³ J. Stuyck. *Class Actions in Europe? To opt-in or to opt-out that is the question*. NYU Workshop in Fiesole, 13. June 2008, p. 1.

³⁴ C. G. Paulus. *Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine*. Tallinn, Juura, Õigusteabe AS, 2002, lk. 152.

³⁵ D. Baetge. *Class action, Group Litigation & Other Forms of Collective Litigation – Germany*. Internetis kättesaadav:

http://www.law.stanford.edu/display/images/dynamic/events_media/Germany_National_Report.pdf. p. 1. 07. May 2012.

³⁶ *Ibid*, p. 1. M. Vutt, *Aksionäri derivatiivnõue kui õiguskaitsevahend ja ühingujuhtimise abinõu*. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011, lk. 141.

on kompenseerida kahju, mis on tekkinud mitmetele üksikisikutele³⁷ ja avalikkusele³⁸ või teatud grupi kollektiivsetele huvidele.³⁹ Kollektiivhagi raames tuleb reeglina eristada isikuid, kellele nõue kuulub ning isikuid, kes tegelikkuses kontrollivad nõude kohtulikku menetlemist (avalik-õiguslikud asutused Tarbijakaitseameti näol, eraõiguslikud tarbijaorganisatsioonid, juhtivhagejad, advokaadibürood jne). Seega võivad menetlusõigussuhte osapooled erineda materiaalõigussuhte osapooltest põhjusel, et õigus võimaldab piiritletud juhtumitel nõuete maksmapanekut ka teiste isikute eest.⁴⁰ Kollektiivhagi erinebki individuaalhagist just selle poolest, et lisaks enda õiguste kaitsmisele, kaitstakse kollektiivhagi raames reeglina ka teiste teatud tunnuste alusel seotud isikute õigusi ning teatud juhtudel isegi ainult kolmandate isikute õigusi.⁴¹

Eeltoodu tõstatab aga põhiseadusliku tähtsusega esindusõiguse küsimuse. Pole kahtlust, et esinduse ja esindatuse puhul on tegu isiku tsiviilkohtumenetluses osalemise õiguse kitsendamisega, mis põhiseaduslikkuse aspektist ei ole kindlasti probleemivaba.⁴² Samuti määrab põhiseadus kindlaks, millises ulatuses selline eristamine saab aset leida. Seejuures on leitud, et pidades silmas kollektiivhagi üldiseid pragmaatilisi eesmärke, ei ole individuaalsed õigused kollektiivses hagimenetluses ületamatuteks takistusteks.⁴³

³⁷ F. Cafaggi, H-W. Micklitz on defineerinud individuaalset kahju kui traumat või majanduslikku kahju, mida isik oma tahte vastaselt kannatab. Isegi kui suur hulk inimesi kannatab kahju mingi ühe asjaolu tõttu, jääb kahju ikkagi individuaalseks. Vt. F. Cafaggi, H-W. Micklitz. Administrative and Judicial Collective Enforcement of Consumer Law in the US and the European Community. European University Institute Working Papers Law 2007/22, p. 24.

³⁸ F. Cafaggi ja H-W. Micklitz on kollektiivse kahju kohta märkinud, et kollektiivse kahju mõiste sissetoomine muudab olukorra komplitseerituks, kuna keegi täpselt ei tea, mida kollektiivse kahju all mõista. F. Cafaggi, H-W. Micklitz. Administrative and Judicial Collective Enforcement of Consumer Law in the US and the European Community. European University Institute Working Papers Law 2007/22, p. 24-25.

³⁹ *Ibid*, pp. 24-25.

⁴⁰ M. Vutt, (viide 24), lk. 141.

⁴¹ *Ibid*, lk. 155. Hagi, mis esitatakse mitte omaenda subjektiivse õiguse kaitseks, vaid objektiivselt õigusvastase olukorra tuvastamiseks või kõrvaldamiseks, nimetatakse tihti populaarhagiks. Populaarhagi võimaldab maksta panna objektiivset õigust, st et hagi esitamiseks ei ole vajalik hagi esitava isiku enda subjektiivsete õiguste rikkumine. Näiteks Portugali põhiseaduse artikli 52 lg-s 3 on sätestatud igapäevane õigus populaarhagi esitamiseks isiklikult või läbi ühingu, mille eesmärgiks on kaitsta vaidluse all olevat küsimust, kaasaarvatud kahjustatud isiku või isikute õigus nõuda kompensatsiooni põhjustatud kahju eest. Hispaania põhiseaduse § 125 on sätestatud, et kodanik võib osaleda populaarhagis ning osaleda õigusemõistmisel vandekohtunikuna seaduses sätestatud korras. Vt. Cafaggi, H. H-W. Micklitz. Administrative and Judicial Enforcement in Consumer Protection: The Way Forward. European University Institute Working Paper Law No. 2008/29, p. 23. Vt. ka M. Vutt. (viide 23), lk. 150.

⁴² V. Saaremets. Ühise esindaja instituut haldusmenetluses. *Juridica VIII/2003*, lk. 533.

⁴³ F. Cafaggi, H. H-W. Micklitz. Administrative and Judicial Enforcement in Consumer Protection: The Way Forward. European University Institute Working Paper Law No. 2008/29, p. 23.

Kollektiivne hagimenetlus esineb erinevates õiguskordades vägagi erinevates vormides: näiteks klassihagis,⁴⁴ esindushagis,⁴⁵ grupihagis⁴⁶ või ka nn mudelmenetluses,⁴⁷ kusjuures mitte ühtegi eelnimetatud kollektiivsetest hagimenetluse vormidest ei saa teineteisest selgepiirilisel eristada või eelistada ilmselgetel põhjustel üht teisele, kuna sõltuvalt olukorrast ning taotletavatest eesmärkidest, on igal vormil omad eelised.⁴⁸

Kollektiivse hagimenetluse erivormid on põhimõtteliselt taandatavad sellele, et lahendada soovitakse teineteisest võrdlemisi erinevaid olukordi. Esiteks nii protsessiõigust kui ka materiaalõigust puudutavat olukorda, kus kahjud on väikesed või hajutatud ning mis on omane tarbijakaitset ja kõlvatut konkurentsi puudutavatele vaidlustele. Olukordades, kus kahju suurus ei ületa teatud künnist, puudub kahjustatud isikutel piisav motivatsioon hagi esitamiseks ja kohtusse pöördumiseks. Seega esineb oluline lünk seadus(t)e jõustamisel. Teiseks on vajalik lahendada protsessiõiguse valdkonda kuuluvaid olukordi, kus isikute

⁴⁴ Ingliskeelne vaste: Class Action. Klassihagi on menetlus, mis pärineb USA-st ning baseerub Föderaalset tsiviilprotsessi reeglite (Federal Rules of Civil Procedure, FRCP) artiklil 23. Sisuliselt on tegemist opt-out süsteemil baseeruva esindushagiga, kus mingi hulk hagejaid esitavad hagi kõigi vastavasse klassi kuuluvate isikute nimel, kes peavad menetlusest loobuma kui nad ei soovi antud menetluses osaleda. Klassihagi peamine eesmärk on jagada menetluskulusid hagi esitavate isikute vahel ning tagada hagi esitamise võimalus kollektiivses vormis olukorras kus individuaalhagi esitamine oleks majanduslikult ebaotstarbekas või mõeldamatu. Eeltoodu ei ole siiski ainuke eesmärk, mida klassihagi esitamisevõimalusega taotletakse. Ameerika Ühendriikides õigussüsteem põhineb väga tugeval eeldusel, et eraõiguslikud isikud, kui õigussuhtele kõige lähedamal seisvad isikud, avastavad õigusrikkumisi ning panevad oma õigused maksma. Seega ei looda klassihagiga ainuüksi kompensatsioonimehhanism, vaid luuakse ka seaduste jõustamise ja järgimise mehhanism (mida nimetatakse erialakirjanuses ka ex post enforcement). Klassihagi all mõistetakse tavaliselt USA õigussüsteemi laiemas kontekstis, mis sisaldab endas vandekohtunikke, karistuslikke kahjuhüvitisi, tingimustasusid, laiaulatuslikku tõendite avastamise protsessi ja kaotaja maksab reegli puudumist. Klassihagi kui õigusinstrument on olnud olulise kriitika objektiks paljudes õiguslikes kogukondades. Kokkuvõtlikult seisneb kriitika selles, et klassihagi esitamise võimalus loob eeldused olulisteks kuritarvitusteks ning soodustab hagi esitamise kultuuri (litigious culture) läbi alusetute nõuete esitamise. Hoolimata põhjendatud ja asjakohasest kriitikast, on klassihagil ka mitmeid kasutegureid. M. Gilles ja G. B. Friedman leiavad, et klassihagi täidab sotsiaalse utilitarismi funktsiooni ning täidab olulist preventatiivset eesmärki, mis peakski olema klassihagi peamine mõte ja eesmärk. Klassihagi peetakse eriti kasulikuks konkurentsiõiguse rikkumise korral. Konkurentsiõiguse rikkumise puudutab tavaliselt sadu või isegi tuhandeid isikuid, kus ei pruugi oma õiguste rikkumisest üldse teadlikud olla. Seega klassihagi loob kahju kannatanud isikutele võimaluse olla oma õiguste rikkumisest informeeritud ning nõuda kompensatsiooni oma rikutud õiguste heastamiseks. Klassihagi instituti peetakse eriti kasulikuks ka väikeste nõuete korral, kuna sellistel puhkudel puudub kahjustatud isikutel selge motiiv oma õiguste eest seista individuaalhagi korras. Vt. M. Gilles, G. B. Friedman. Exploding The Class Action Agency Costs Myth: The Social Utility of Entrepreneurial Lawyers. U. PA. L. Rev. 103, 2006, pp. 139-142. Vt ka T. Chieu. Class Actions in The European Union?: Importing Lessons Learned From The United States` Experience Into European Community Competition Law. Cardozo J. Of Int'l & Comp. Law, Vol. 18:123, 2010, pp. 137-138.

⁴⁵ Ingliskeelne vaste: Representative action. Esindushagi on kollektiivhagi vorm, milles esindajaks on kas üks hagejatest või mõni organisatsioon või asutus, näiteks tarbijakaitseamet või ombudsman. Kui hagi esitab mõni organisatsioon või asutus, siis esitatakse hagi grupi liikmete nimel ning hagi esitav isik ei ole ise käsitatav hagejana.

⁴⁶ Ingliskeelne vaste: Group Action. Grupihagi viidatud ka kui kollektiivhagi on hagi, millesse on kaasatud terve grupp hagejaid, kuid menetlus on korraldatud teisiti kui klassihagis.

⁴⁷ Ingliskeelne vaste: Test case procedure. Eesti keelde tõlgitud ka kui näidishagi.

⁴⁸ C. Hodges. The reform of class and representative actions in European legal systems: a new framework for collective redress in Europe, Hart Publishing, 2008, p. 705. Vt ka A. Stadler. Group Actions As a Remedy to Enforce Consumer Interest. F. Cafaggi, H-W. Micklitz (eds). New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement. Intersentia 2009, pp. 305 jj.

kahjud on märkimisväärsed kohtusse pöördumiseks, kuid sarnaste või identsete faktiliste asjaolude ja olukordade ning õiguslike küsimuste hulk on sedavõrd suur, et see halvaks kohtusüsteemi normaalse toimimise aastateks.⁴⁹ Õiguslalases erialakirjanduses on leitud, et kollektiivne õiguskaitse vajab õigusrikkumiste tõsiduse ja raskuse erinevuste tõttu diferentseeritud lähenemist. Seepärast on vajalikud ka erinevad menetluse vormid, mis võimaldavad kahjustatud isikutel valida parima võimalik õiguskaitsevahendi, mis tagab neile lünkadeta õiguskaitse ning hoiab ära võimalikke õigusrikkumisi.⁵⁰ Seega on kollektiivhagi liike erinevaid ning nende tähistamiseks kasutatav terminoloogia erinevate riikide ning isegi erinevate ametkondade lõikes on kõike muud kui järjepidev.⁵¹ Kuid sellest hoolimata, on kollektiivhagi vaieldamatuks, teistest eemärkidest kõrgemal seisvaks eesmärgiks koondada kokku hulgaliselt üksikuid nõudeid, mis põhinevad ühisel õiguslikul või faktilisel asjaolul.⁵²

Euroopa Komisjon on sisustanud kollektiivhagi (collective redress)⁵³ kui laia mõistet, mis hõlmab mehhanisme, mille abil võidakse saavutada sellise ebaseadusliku äritegevuse lõpetamine või ärahoidmine, mis mõjutab mitut hagejat või sellise tegevusega tekitatud kahju hüvitamine. Euroopa Komisjoni kollektiivhagi määratluse kohaselt on kollektiivhagidel kaks peamist vormi: esiteks tegevuse kohtuliku keelustamise taotlemine, millega hagejad taotlevad ebaseadusliku tegevuse lõpetamist ja teiseks kahju hüvitamise taotlemine, millega hagejad taotlevad hüvitist tekitatud kahju eest.⁵⁴ Seejuures võib kollektiivhagide menetlemine toimuda

⁴⁹ H-W. Micklitz, A. Stadler. The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure. EBLR, 2006, p. 1476.

⁵⁰ *Ibid*, p. 1498.

⁵¹ Näiteks Rootsisis kasutatakse kollektiivhagi tähistamiseks nii grupihagi kui ka klassihagi terminit. Valges raamatus EÜ konkurentsieskirjade rikkumisest tekkinud kahju hüvitamise kohta ja Leuveni uurimuses ei kasutata terminit klassihagi (class action), vaid eelistatakse kollektiivhagi (collective action) või grupi kohtumenetlust (group litigation), hoolimata sellest, et need terminid on klassihagi sünonüümid. Seega oleks hõlpsam, kui tekiks selgus kasutatava terminoloogia osas. Vt. R. Gaudet. Earth To Brussels: Lessons Learned From Swedish, Norwegian, Danish, and Dutch Class Actions for the European Union Debate on Collective Redress. Stockholm University Department of Law, 2008, lk. 5. Viidatud allika autor kasutab terminit Class action hõlmates sellega kõik kollektiivhagi liigid. Võrdlev ülevaade liikmesriikides kasutusel olevatest erinevatest terminitest ja nende tähendustest eri keeltes on avaldatud järgmises artiklis: L. Degos ja G. V. Morson „Class System”, Los Angeles Lawyer Magazine, november 2006, lk 32 jj. Iirimaal on kasutusel termin „Multi-party litigation” (MPL). Inglismaal kasutatakse termineid „group litigation order” (GLO) või lihtsalt „group action”; Saksamaal on kasutusel „Gruppenklage”, Rootsisis „Grupptalan” või „Collective lawsuit”, Portugalis „Popular lawsuit” ja Ungaris „Combined lawsuit”. Vt ka. A. Stadler. Group Actions As a Remedy to Enforce Consumer Interest. F. Cafaggi, H-W. Micklitz (eds). New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement. Intersentia, 2009, pp. 306-307.

⁵² A. Stadler (viide 19), p. 307.

⁵³ Euroopa Komisjoni talituse eestikeelses töödokumendis – Avalik arutelu: Euroopa ühtne lähenemisviis ühistele kahjunõuetele, on termin Collective Redress tõlgitud kui ühine kahjunõue. Autori hinnangul ei ole antud õigusinstituudi sisust tulenevalt korrektne tõlkida seda ühise kahjunõudena. Termin Collective Redress on midagi enamat, kui kahjunõude esitamise võimalus. Vastav termin hõlmab ka ebaseadusliku tegevuse lõpetamise ja sellest edaspidiselt hoidumise nõuete esitamise võimalust, mistõttu ei ole põhjendatud nimetus ühine kahjunõue.

⁵⁴ G. Wagner. Collective Redress – Categories Of Loss And Legislative Options. Law Quarterly Review, January 2011, p. 61-64.

mitmel kujul, sealhulgas vaidluste lahendamise kohtuväliste mehhanismide abil või usaldades ühiste nõuete jõustamise avalikule sektorile või muudele esindusorganitele.⁵⁵ Seega hõlmab Euroopa Komisjoni poolt kasutusele võetud termin „Collective redress” endas enam kui pelgalt kohtumenetlust, kus hulgaliselt nõudeid on koondatud ühte menetlusse. Kõnealune termin hõlmab nii loobumis- kui ka osalemisvõimalusega kollektiivhagisid, esindushagisid, mudelmenetlusi ja ka teisi kompenseeriva iseloomuga menetlusi, mis on suunatud rohkem tulemuse saavutamisele kui menetluslikele iseärasustele.⁵⁶

G. Wagner leiab, et mõiste „collective redress” hõlmab endas erinevaid tüüpi juhtumeid, mistõttu ei ole kollektiivhagi regulatsiooni väljatöötamisega kaasnevaid probleeme võimalik lahendada põhimõttel „one size fits all”.⁵⁷ G. Wagneri kohaselt tuleb üksteisest selgelt eristada juhtumeid, kus on kahjustatud avalike huve (damage to common goods), massi delikte, eelkõige kehavigastuste tekitamine ja surma põhjustamine (mass torts) ja hajutatud või hajuskahju, mis on enamjaolt seotud puhtmajandusliku kahjuga (scattered loss; trifle loss). Kahte viimatinimetatud ühendab vaid asjaolu, et paljudele isikutele tekitatud kahju pärineb ühest ja samast õigusvastasest teost või ohuallikast aga erinevad nad oma olemuselt nii kahju suuruse kui ka kahju tõsiduse poolest.⁵⁸

Autor jääb kollektiivhagi mõiste sisustamisel põhimõtteliselt Euroopa Komisjoni poolt antud väga laia definitsiooni juurde selle erisusega, et kollektiivhagi käesoleva töö käsitluses ei hõlma vaidluste lahendamist kohtuväliste instantside vahendusel (ARD)⁵⁹ ja nõudeid, mis on suunatud teatud tegevuste kohtulikuks keelustamiseks. Autor, kasutades sõna kollektiivhagi, peab silmas kohtumenetlust, mis võimaldab ühel või mitmel hagejal esitada ühisel faktilisel või õiguslikul alusel põhineva rahalise nõude mitmete kahjustatud isikute eest või nimel menetlemiseks ühes tsiviilkohtumenetluses. Seega sisaldab termin kollektiivhagi endas nii grupihagisid (nii loobumis- kui ka osalemisvõimalusega), esindushagisid, mudelmenetlusi kui ka USA tüüpi klassihagisid.⁶⁰

⁵⁵ Vt. Euroopa Komisjon. Komisjoni talituse tödokument – Avalik arutelu: Euroopa ühtne lähenemisviis ühistele kahjunõuetele. Brüssel. 4. veebruar 2011, lk. 3 punkt 1.2.

⁵⁶ C. Hodges. The Reform of Class and Representative Actions in European Legal Systems – A New Framework for Collective Redress in Europe. Hart Publishing 2008, p. 3. R. Gaudet (viide 51), pp. 3-4.

⁵⁷ G. Wagner. (viide 54), pp. 61-64.

⁵⁸ *Ibid*, pp. 61-66.

⁵⁹ ADR hõlmab mitmesuguseid kohtuväliseid vaidluste lahendamise ja kompensatsiooni saamise menetlusi, mis on oluline alternatiiv kohtumenetlustele eelkõige oma suurema paindlikkuse ja soodsuse tõttu.

⁶⁰ F. Cafaggi, H-W. Micklitz nimetavad kollektiivhagi (collective action) kui üldist terminit, mis katab sarnaselt autori poolt välja toodule kõiki kollektiivse hagemenetluse erivorme. Vt. F. Cafaggi, H-W. Micklitz. Administrative and Judicial Enforcement in Consumer Protection: The Way Forward. European University Institute Working Paper Law No. 2008/29, p. 11.

Küsimus on selles, kas kollektiivhagi mahub Eesti tsiviilprotsessiõiguse kontseptsiooni, mille üheks keskseks põhimõtteks on seni olnud individuaalse õiguskaitse primaarsus.⁶¹ Eesti Vabariigi põhiseaduses⁶² (edaspidi nimetatud PS) § 25 on sätestatud, et igäühel on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele ning § 15 lõikes 1 lauses 1 on sätestatud kõigi ja igäühe õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Kuid kõnealused sätted sisaldavad endas ka olulisi piiranguid kohtusse pöördumisel. Juba PS § 15 lg 1 lause 1 sätte sõnastusest nähtub, et kohtusse pöördumise õigus kui põhiõigus, on tagatud vaid oma enda õiguste ja vabaduste kaitseks.⁶³ PS kommentaarides on selgelt väljendatud, et antud põhiseaduslik tagatis kehtib üksnes subjektiivsete õiguste rikkumise korral, st rikutud peab olema "oma" õigusi, mistõttu kõnealune põhiseaduslik tagatis ei laiene nn populaarhagidele ja nn ühinguhagidele. Esimese puhul väidab keegi, et kusagil on midagi õigusvastast. Teisel juhul esitab füüsilise isiku eest hagi ühing, millesse ta kuulub, väites, et rikutud on ühingu liikme õigusi.⁶⁴ Seega tuleb tõdeda, et nn populaarhagide ja ühinguhagide esitamine ei ole põhiseaduslikult tagatud, kuid autori hinnangul ei saa sellest tulenevalt väita, et nende esitamine oleks kuidagi põhiseadusega vastuolus või nende esitamine oleks absoluutselt välistatud.

Autori hinnangul tekib küsimus, kuidas õigustada kohtusse pöördumist lisaks enda huvidele ka teiste isikute õiguste ja huvide kaitseks, arvestades sealjuures PS §-s 14 sätestatud, mille kohaselt on õiguste ja vabaduste tagamine seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus. Viidatud sättest tulenevalt peaksime me usaldama avalike huvide tagamise üksnes ja ainult avalik-õiguslikele institutsioonidele, selle asemel et ise aktiivselt sellele kaasa aidata.⁶⁵ Samas on TsMS § 3 lg 2 sätestatud, et seaduses ettenähtud juhul menetleb kohus tsiviilasja ka siis, kui isik pöördub kohtusse teise isiku või avalikkuse

⁶¹ M. Vutt (viide 24), lk. 155.

⁶² Eesti Vabariigi põhiseadus. 28. juuni 1992. - RT 1992, 26, 349; RT I, 27.04.2011, 1.

⁶³ T. Raudsepp. Kohtusse pöördumise õigus Eesti Vabariigi põhiseaduse § 15 lõike 1 lause 1 alusel. – Magistritöö, Tartu 2005, lk. 71.

⁶⁴ E-J. Truuväli, B. Aaviksoo, O. Kask, L. Lehis, L. Madise, Ü. Madise, K. Merusk, L. Mäliksoo, R. Narits, V. Olle, P. Pruks. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne – teine täiendatud väljaanne. Kirjastus Juura, 2008 (edaspidi nimetatud PS Kommenteeritud väljaanne), lk. 166-167 p. 2.1.1.

⁶⁵ Näiteks Cafaggi ja Micklitz on seisukohal, et EL-i uutes liikmesriikides, sh ka Eestis käivad nõrgad avalik-õiguslikud asutust ja tarbijaorganisatsioonid käsikäes. Uutes EL-i liikmesriikides on tarbijakaitse usaldatud peamiselt avalik-õiguslikele asutustele, mis toob kaasa problemaatilise olukorra, kus avalik-õiguslikud asutused kontrollivad tarbijaorganisatsioonide kohtulikku juurdepääsu, mis ületab tarbijakaitse miinimumstandardeid. Tundub justkui konkureeriks avalik-õiguslikud asutused tarbijaorganisatsioonidega selle üle, kes tagab parema tarbijakaitseasenduste jõustamise.

eeldatava seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks.⁶⁶ Kusjuures enne 1. jaanuari 2006 kehtinud tsiviilkohtumenetluse seadustik ei näinud ette võimalust selliste avalikes huvides esitatud hagide menetlemist. Samas on jällegi TsMS § 371 lg 2 p 2 tulenevalt kohtul õigus keelduda menetluse võtmast ja TsMS § 423 lg 2 p 2 kohaselt jätta läbi vaatamata hagi, mis ei ole esitatud hageja seadusega kaitstud õiguse ega huvi kaitseks või eesmärgil, millele riik peaks andma õiguskaitset.⁶⁷ Seega on võimalikke vastuolusid ning takistavaid tegureid mitmeid ning neid kõiki ei ole võimalik käesoleva töö raames analüüsida ja käsitleda.

1.1. KOLLEKTIIVHAGIDE LIIGID

Euroopa Liidu liikmesriikide siseriiklikus õiguses leidub hulgaliselt erinevaid kollektiivhagi regulatsioone. Esimene tõsine väljakutse seisnebki selles, et mõista kollektiivsete hagimenetluste erivormide erinevusi ning sarnasusi selleks, et võrrelda sarnaseid sarnastega ning vastupidi.⁶⁸ Tuleb nentida, et ükski kollektiivhagi vorm, mis on siseriikliku õigusega reguleeritud, ei ole oma menetlusreeglite poolest identne mõnes teises riigis sama nime kandva kollektiivhagi regulatsiooniga. Seetõttu on keeruline tõmmata paralleele ning teha üldisi järeldusi poolt ja vastu argumentide suhtes. Siiski saab menetluslikest aspektidest lähtuvalt Euroopa Liidu liikmesriikides eksisteerivaid kollektiivhagide regulatsioone jagada nende üldiste tunnuste alusel kolmeks, vastavalt siis grupihagideks, esindushagideks ja nn test-case ehk mudelmenetlusteks.⁶⁹

⁶⁶ Avalik huvi on määratlemata õigusmõiste, mille avamiseks kasutatakse mõiste tunnuste loetelu, lähtudes konkreetsest ajast ja ruumist, kuid millele ei ole võimalik anda ammendavat definitsiooni. Euroopa Inimõiguste kohus on märkinud, et määratlemata mõisted on oma olemuselt dünaamilised ning vajalikud sellises valdkonnas, kus olukord on pidevas muutumises. K. Ikkonen on leidnud, et avaliku huvi sihiks on teatud avalik, üldine, ühiskondlik hüve. Vt. täpsemalt K. Ikkonen. Avalik huvi kui määratlemata õigusmõiste. *Juridica* III/2005.

⁶⁷ M. Vutt, (viide 24), lk. 152.

⁶⁸ P. Cane. H. M. Kritzer. *The Oxford Handbook of Empirical Legal Research*. Oxford University Press, 2010, p. 707.

⁶⁹ Esineb ka teistsuguseid alajaotusi ning erinevaid kollektiivhagide klassifitseerimise võimalusi on mitmeid sõltuvalt klassifitseerimise alustest. Klassifitseerida saab näiteks selle alusel, kes on hagejaks – kas eraisik või avalik-õiguslik asutus. Samuti saab kollektiivhagisid klassifitseerida selle alusel, kas kohaldub osalemis- või loobumisvõimalusega süsteem ning milline on nõude sisu. Vt. R. Van den Bergh, L. Visscher. *The Preventive function of Collective Actions For Damages in Consumer Law*. *Erasmus Law Review*, Volume 01 Issue 02, 2008, pp. 9-10. Näiteks Christopher Hodges eristab klassihagi (class action, representative action), mille raames esitatakse üks nõue, esindades kõiki teisi isikuid, kes kuuluvad kindlaks määratletud isikute hulka ning kellel on eelduslikult sarnased nõuded. Seeläbi kaotatakse vajadus kõigil isikutel, kes omavad nõudeid kostja vastu, esitada ise hagi kohtusse. Samas on antud asjas tehtav otsus siduv kõigi vastavasse klassi kuuluvate isikute jaoks, välja arvatud juhul, kui nad on loobunud menetluses osalemisest või ei ole menetluses osalenud – vastavalt kas on osalemisvõimalusega või loobumisvõimalusega menetlus. Teises kollektiivhagi vormis, mida C. Hodges kirjeldab, liidetakse ühte menetlusele kõik individuaalhagid, mis on esitatud samal alusel. Kolmanda kollektiivhagi vormina tunnustab ta nn mudelmenetlusi. Mudelmenetluses tehakse üks otsus, mis võetakse aluseks kõigi sarnaste vaidluste lahendamisel. Seejuures mingit kollektiivset menetlust formaalses tähenduses ei toimu. P. Mattil ja V. Desoutter eristavad klassihagi, grupihagi, esindushagi ning mudelmenetlusi. Vt. P. Mattil. V. Desoutter. *Class action in Europe: comparative law and EC law considerations*. *Butterworths Journal of International Banking and Financial Law*. October 2008, p. 484. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamuses teemal: „Ühishagi rolli ja süsteemi määratlemine Euroopa Liidu tarbijakaitseõiguses” on leitud, et

1.1.1. GRUPIHAGID

Grupihagi on kõige levinum kollektiivhagi vorm Euroopa Liidu liikmesriikide hulgas.⁷⁰ Grupihagina tuleb käsitada kohtumenetlust, milles üks hageja, kas siis üksikisiku, tarbijaorganisatsiooni või avalik-õigusliku asutuse näol, nõuab kahjuhüvitist ning otsuse tegemist terve grupi nimel, kellel on samadel või sarnastel asjaoludel tekkinud kahju ning kes saavad jõustada oma õigusi vastavalt kohtulahendis toodule.⁷¹

Üldreeglina esitab grupihagi täpselt määratletud isikute ring või üksikisik, kui talle on loovutatud teiste isikute nõuded, mida menetletakse ühes menetluses vastavalt selle menetluse kohta käivate sätete alusel.⁷² Grupihagi peamine motiiv seisneb selles, et kõik puudutatud või kahjustatud isikud ei pea menetluses isiklikult osalema, vaid neile on antud võimalus volitada ühte grupi liiget või asutust esindamaks kogu gruppi terve menetluse kestel.⁷³ Niinimetatud juhtiv hageja(d) on võrdlemisi uus nähtus Kontinentaal-Euroopa õigusmaastikul, kuid esineb üleüldine konsensus, et grupihagis, kus on mitmeid või isegi sadu potentsiaalseid hagejaid,⁷⁴ on vajalik vähemalt ühe menetlust juhtiva hageja olemasolu.⁷⁵ Grupihagi menetlus on üles ehitatud selgele esinduse põhimõttele, mis tähendab, et üks hageja esindab kogu kahjustatud isikute gruppi terves menetluses ning kohus peab menetluse kestel tegelema üksnes kahe osapoolega. Seejuures muudetakse antud asjas tehtav otsus õiguslikult siduvaks kõigi vastavasse gruppi kuuluvate liikmete jaoks.⁷⁶ Oluliseks protsessi kujundavaks asjaoluks on see, kas puudutatud isikud saavad vabatahtlikult protsessis osaleda või on grupihagi esitajale antud õigus esindada kõiki vastavasse gruppi kuuluvaid isikuid ilma puudutatud isikute otsese

eristada tuleks esindushagisid, hagisid avaliku huvi kaitseks ning ühishagisid. Vt. ka J. Stuyck. *Class Actions in Europe? To opt-in or to opt-out that is the question*. NYU Workshop in Fiesole, 13. June 2008, pp. 3-6. F. Cafaggi, H-W. Micklitz on eristavad grupihagisid, esindushagisid, mudelmenetlusi ja USA tüüpi klassihagisid. Vt. F. Cafaggi, H-W. Micklitz. *Administrative and Judicial Enforcement in Consumer Protection: The Way Forward*. European University Institute Working Paper Law No. 2008/29, p. 11.

⁷⁰ Grupihagide esitamist võimaldab Bulgaaria, Taani, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia, Hollandi, Portugali, Hispaania, Rootsi ja Ühendkuningriigi õigussüsteem. Vt. Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), p. 6.

⁷¹ F. Cafaggi, H-W. Micklitz. *Administrative and Judicial Collective Enforcement of Consumer Law in the US and the European Community*. European University Institute Working Papers Law 2007/22, p. 24. Grupihagi nimetatakse ka kollektiivhagiks (collective action) ja mitmepoolseks hagiks (multiparty action).

⁷² Leuven study (viide 22), p. 261.

⁷³ H-W. Micklitz, A. Stadler. *The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure*. EBLR, 2006, p. 1481.

⁷⁴ Ingliskeelne vaste: putative plaintiff.

⁷⁵ Juhtivhagejaks määratakse üldreeglina isik, kellel on suurim majanduslik huvi hagi rahuldamise vastu. Seega erinevalt USA klassihagist, kus kehtib „first come first serve” põhimõte, lähtutakse Euroopas majandusliku huvi printsiibist. Vt. F. Cafaggi, H-W. Micklitz. *Administrative and Judicial Enforcement in Consumer Protection: The Way Forward*. European University Institute Working Paper Law No. 2008/29, p. 21.

⁷⁶ F. Cafaggi, H-W. Micklitz (eds). *New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement*. Intersentia 2009, p. 317.

nõusolekuta.⁷⁷ Grupihagi esitamisel on oluline, et iga üksikisiku nõude suurus oleks hagi välja toodud. Üldreeglina on grupihagi menetluses tehtav otsus õiguslikult siduv üksnes isikute jaoks, kes menetluses osalevad ehk isikute suhtes, kes on esitanud individuaalhagi kohtusse või registreerinud ennast vastavas registris.⁷⁸

Euroopa Liidu liikmesriikides leidub mitmeid erinevaid grupihagi variatsioone, milliseid saab eristada alljärgnevate põhiliste tunnuste alusel:⁷⁹

- A) Grupihagid, kus individuaalhagid koondatakse/liidetakse ühte hagimenetlusse;
- B) Grupihagid, millised esitatakse tarbijaühenduste poolt;
- C) Grupihagid, mille esitab üksainus hageja, kas siis üksikisikust tarbija, tarbijaühistu või tarbija ombudsmani. Sellise hagi esitamisega saab taotleda kahjuhüvitist ja nõuda tarbijate grupi nimel otsuse tegemist selliselt, et kõik samasse gruppi kuuluvad isikud saaksid kasutada oma õigusi kooskõlas antud asjas tehtud otsusega.

A) GRUPIHAGID, KUS INDIVIDUAALHAGID LIIDETAKSE ÜHTE MENETLUSSE

Grupihagide esitamine, kus individuaalhagid liidetakse ühte menetlusse, on võimalik Saksamaal, Ühendkuningriigis ning mingis ulatuses ka Hispaanias ja Portugalis. Tuleb rõhutada, et kõnealused grupihagid, kus hagid liidetakse ühte menetlusse, eristuvad traditsioonilisest hagide liitmisest kohtule seadusega antud teatud eripädevuse poolest ning eksisteerivad ka erilised nõuded esinduse suhtes.⁸⁰

Võttes arvesse, et Eesti tsiviilkohtumenetluse seadustik niigi võimaldab hagide liitmist, tuleks teha üksnes mõningaid muudatusi, et sarnane grupihagi instituut välja töötada.⁸¹ Autori

⁷⁷ H-W. Micklitz, A. Stadler. The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure. EBLR, 2006, pp. 1481.

⁷⁸ P. Mattil. V. Desoutter. Class action in Europe: comparative law and EC law considerations. Butterworths Journal of International Banking and Financial Law, October 2008, p. 484.

⁷⁹ Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), p. 6.

⁸⁰ Civic Consulting ja Oxford Economics poolt läbi viidud uurimuses pealkirjaga „Evaluation of the effectiveness and efficiency of collective redress mechanisms in the European Union“ on Saksamaa kapitaliturgude mudelnõue seadus alusel algatatud hagi liigitatud grupihagi alla, milles individuaalsed hagid liidetakse ühte menetlusse. Vt. Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), pp. 27-28. Jules Stuyck liigitab Saksamaa kapitaliturgude mudelnõude seaduse alusel algatatud kollektiivhagi mudelmenetluse alla. Vt. J. Stuyck. Class Actions in Europe? To opt-in or to opt-out that is the question. NYU Workshop in Fiesole, 13. June 2008, p. 4. Autori hinnangul on korrektsem KapMug-i alusel algatud kollektiivset menetlust tema sisust tulenevalt käsitleda mudelmenetluse all, mistõttu leiab kõnealuse õigusinstrument pikemalt käsitlemist alapunktis 1.1.3.

⁸¹ G. Wagner. (viide 54), p. 77. G. Wagneri väljendab seisukohta, et õiguskordades, kus on traditsiooniline hagide liitmine või nende ühine esitamine võimalik, tuleb teha üksnes mõningaid muudatusi, et sisse viia grupihagi regulatsioon.

hinnangul võiks kõne alla tulla ka Eesti kohtutele pädevuse andmine mudelmenetluse läbiviimiseks. Võttes aluseks ühe näidiskaasuse, milline sisaldab endas kõigis kaasustes otsustamist vajavat õiguslikku küsimust või küsimusi ning lahendades selle ühe korraga ja muutes selle tulemuse õiguslikult siduvaks ka teiste kohtu menetluses olevate asjade suhtes hoitaks kohturessursi oluliselt kokku, samuti võiamaldaks see jagada menetluskulusid esindajatele ja tõendite hankimisele. Seega piisaks sellest, kui konkreetne õiguslik küsimus lahendatakse ühe korraga ja lahend oleks õiguslikult siduv kõigi teiste asjade suhtes.

Saksamaa kapitaliturgude mudelnõude seaduse (Kapitalmusterklagengesetz; KapMuG)⁸² ja Inglismaa tsiviilkohtumenetluse seadustiku (Civil Procedure Rules; CPR) grupihagi kohta käivate sätete (Group Litigation Order procedure; GLO) kohaselt on grupihagi menetluse algatamise kohustuslikuks eeltingimuseks, et kollektiivse menetluse algatamisele eelnevalt on kohtusse esitatud individuaalhagid. Juhul, kui mingi hulk nõudeid on koos (mitte ilmingimata samasse kohtusse, kuid sama või sarnase hagi alusega), siis saab need liita ühte kollektiivsesse grupihagi menetlusse vastavalt kapitaliturgude mudelnõude seaduse või grupihagi määruse alusel.⁸³

Inglismaal saab kohus teha grupihagi määruse,⁸⁴ kui kohtusse on laekunud hulgaliselt sarnaseid nõudeid, kus vaieldakse sama faktilise või õigusliku asjaolu üle (there are number of similar claims that give rise to common or related issues of fact or law).⁸⁵ Seejuures kehtivad grupihagi menetlemisel kõik üldised menetluspõhimõtted. Grupihagi menetluse algatamist saab taotleda iga hageja, kes on hagiga kohtusse pöördunud ning ka kostja ise.⁸⁶ Samuti saab kohus ka omal initsiatiivil grupihagi menetlust algatada. Inglismaa tsiviilkohtumenetluse seadustikus⁸⁷ on sätestatud, et kõiki nõudeid, mis mahuvad grupi definitsiooni alla, menetletakse koos ja ühiselt ühes kohtus ühe kohtuniku poolt grupihagi menetluses. Seejuures annab CPR kohtunikule ulatusliku diskretsiooni grupihagi menetluse algatamiseks või algatamata jätmiseks, kuna hagide liitmine ühte menetlusse on kohtuniku diskretsioonisisene, millele formaalseid kriteeriumeid sisuliselt kehtestatud ei ole. Hagide

⁸² Ingliskeelde tõlgitud Capital Market Model Claim Act. Seadus võeti esialgu vastu eksperimentaalsena ning oli mõeldud üksikjuhtumi käsitlemiseks tähtajalisena.

⁸³ Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), p. 28.

⁸⁴ Ingliskeelne vaste: Group Litigation Order.

⁸⁵ Vt. CPR 19.10.

⁸⁶ Grupihagimenetluse algatamise avalduses tuleb märkida: 1) kokkuvõtte vaidluse esemest; 2) Kohtusse juba esitatud nõuete arv ja nõude sisu; 3) Eeldatav hagejate arv; 4) Mis on ühine faktiline või õiguslik küsimus, mis on ühine kõigile hagi esitanud isikutele; 5) Kas esineb asjaolusid, mille alusel oleks võimalik jaotada menetluses osalevate isikute nõuded alagrupidesse. Vt. täpsemalt C. Hodges. The Reform of Class and Representative Actions in European Legal Systems – A New Framework for Collective Redress in Europe. Hart Publishing 2008, pp. 53-61.

⁸⁷ Vt. CPR 19. III.

liitmiseks ühte menetlusse ei ole määratud mingit alampiiri, mis peab eelnevalt olema täidetud, et hagid saaks koondada ühte menetlusse ja algatada grupihagi menetlust. Kohus kontrollib enne grupihagi algatamist väidetud faktilisi asjaolusid ning peab veenduma, et vaidlus on sisuline ja mitte pelgalt hüpoteetiline või oletuslik. Grupihagi määramise tegemisel määratakse üks kohtunik, kes juhib ja korraldab kogu menetlust. Kohtule on menetluse lihtsustamiseks antud õigus määrata juhtiv advokaat, kontrollida hagi reklaamimist ning õigus määrata tähtaeg, mille jooksul isikud saavad grupihagi menetlusega liituda. Seega menetlus baseerub osalemisvõimaluse põhimõttel.⁸⁸ Hageja, kes soovib grupihagiga liituda pärast menetluse alustamist, peab ennast registreerima vastavas registris, mida peab kas kohus või mõni esindajatest. Seejuures hagiga liituda sooviv isik ei pea individuaalselt hagi kohtusse esitama.⁸⁹

Nii Saksamaa kapitaliturude mudelnõude seaduse kui ka Inglismaa tsiviilkohtumenetluse seadustiku grupihagi kohta käivate sätete alusel algatatud grupihagi menetluse põhiliseks eesmärgiks on muuta kohtumenetlus ökonoomsemaks, kiiremaks ja efektiivsemaks. Teisisõnu öeldes on säärase menetluse võimaldamine ette nähtud kohtu töökoormuse vähendamiseks olukordades, kus ühel ja samal alusel on esitatud palju hagisid, lahendades ühised faktilised ja õiguslikud küsimused ühe korraga selliselt, et tehtud lahend on õiguslikult siduv kõigi puudutatud hagejate jaoks.⁹⁰ Samas on Saksamaa seadusandja läbi kollektiivhagide võimaldamise väljendanud selgesõnaliselt tahet tagada tarbijatele parem kaitse, võimaldades neile ühiste kulutuste tegemist. Näiteks võimalus tellida ühine ekspertiis või palgata ühine esindaja.⁹¹

Kuigi ühise esindaja palkamine on põhimõtteliselt võimalik ka Eesti tsiviilprotsessiõiguses, ei saa seda samastada ühise esindajaga, mida on silmas peetud Ühendkuningriigi ja Saksamaa tsiviilprotsessiõiguses. Õigus esindusele on sätestatud meie TsMS §-s 217. Selle paragrahvi lõike 1 kohaselt võib menetlusosaline menetluses osaleda isiklikult või tsiviilkohtumenetlusteovõimelise esindaja kaudu, kui seaduses ei ole ette nähtud teisti. TsMS

⁸⁸ Osalemisvõimalusega ja loobumisvõimalusega menetluste põhimõtteid käsitletakse 2. peatükis.

⁸⁹ C. Hodges. The Reform of Class and Representative Actions in European Legal Systems – A New Framework for Collective Redress in Europe. Hart Publishing 2008, pp. 53-61.

⁹⁰ H-W. Micklitz, A. Stadler. The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure. EBLR, 2006, p. 1485. Vt. ka Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), p. 27

⁹¹ Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), p. 28.

§ 218 lg 1 kohaselt saab kohtus lepinguliseks esindajaks muu hulgas olla advokaat, muu isik⁹² ja üks hageja kaashagejate volitusel. Seega on eriti huvitav märkida, et lisaks advokaadile ja muule isikule, saab lepinguliseks esindajaks olla ka üks kaashagejatest teiste hagejate volitusel.

Ühise esindaja instituut on sisse viidud meie halduskohtumenetluse seadustikku.⁹³ HKMS § 34 lõikes 1 on sätestatud, et kui sarnaste huvidega samaliigilisi menetlusosalisi on haldusasjas üle 50, ilma et nende muud huvid oleks vastuolus, võib kohus kohustada neid valima määratud tähtpäevaks endale ühise esindaja, kui see on vajalik asja lahendamiseks mõistliku aja jooksul. Sama paragrahvi teise lõike kohaselt peab ühise esindaja valimiseks avaldama tahet menetlusosaliste enamus. Seejuures tuleb tähele panna, et kui nimetatud menetlusosalised ei ole tähtpäevaks ühist esindajat valinud, määrab kohus esindatavate kulul nende esindajaks advokaadi, kes on andnud selleks nõusoleku.⁹⁴ Samas on HKMS § 34 lg 4 selgesõnaliselt märgitud, et ühise esindaja olemasolu ei võta üheltki menetlusosaliselt õigust osaleda menetluses ise, samuti volitada ennast esindama teist esindajat kellegagi ühiselt või eraldi.⁹⁵

⁹² Muu isik on isik, kes on omandanud õiguse õppesuunal vähemalt riiklikult tunnustatud magistrikraadi, sellele vastava kvalifikatsiooni Eesti Vabariigi haridusseaduse § 28 lõike 2² tähenduses või sellele vastava välisriigi kvalifikatsiooni. Muu isik saab olla ka isik, kelle õigus olla lepinguline esindaja tuleneb seadusest.

⁹³ Halduskohtumenetluse seadustik. 27. jaanuar 2011. - [RT I, 28.12.2011, 1](#).

⁹⁴ Eesti Advokatuur oli ühise esindaja instituudi sisseviimisel seisukohal, et et tegemist on lubamatu nn kohtute „mugavussättega“. Igal isikul on õigus olla oma kohtuasja arutamise juures ning kaitsta oma seiskohti ise, kui ta seda soovib. Samuti on isikul õigus võtta endale individuaalselt lepinguline esindaja, kes keskendub üksnes tema huvide esindamisele. Kohus ei peaks sekkuma isiku õigusesse esindada oma huve iseseisvalt. Kohus ei peaks seeläbi ka sundima isikuid omavahel kooskõlastamata seisukohti, juhul kui neil on erinevad arvamused faktiliste asjaolude, tõendite või muude menetluses tõusetuvate küsimuste kohta. Tuleb silmas pidada, et huvide konfliktid erinevate menetlusosaliste positsioonides võivad ilmned ka alles menetluse käigus ega pruugi olla algusest peale selged. Kohtu tegevus esindaja valiku osas saab piirduda vaid ettepanku tegemisega. Asjas osalevate isikute suur hulk ei tohi tuua kaasa isikute ebavõrdset kohtlemist võrreldes vaiksema osalejate arvuga menetluses osalejatega. Lepingulise esindaja tegevus toob õigusi ja kohustusi vahetult esindatavale. Esindaja saab sisuliselt ja tõhusalt tegutseda vaid tingimusel, et tal on esindatavate isikute usaldus, sisulised (mitte formaalsed või fiktiivsed) volitused ja instruksioonid. Vt. HKMS seletuskirja lisa (758). Internetis kättesaadav: www.riigikogu.ee.

⁹⁵ Halduskohtumenetluse seadustiku seletuskirjas on märgitud, et ühise esindaja leidmise kohustuse näol on tegemist menetluslike põhiõiguste proportsionaalse piiranguga. Paljude osalistega menetluses on paratamatu, et suurenevad kättetoimetamisprobleemide hulk ja ka menetluse maksumus. Ühise esindaja määramine ei võta samas kelleltki õigust osaleda menetluses isiklikult esindaja kõrval. Halduskohtumenetluse seadustiku eelnõu kooskõlastustabelis on Eesti Advokatuuri arvamuse kohta märgitud, et sätte kohaldamise eelduseks ei ole kohtu mugavus, vaid asjaolu, et muul viisi ei ole objektiivselt võimalik menetlust mõistliku aja jooksul läbi viia. Tegemist on menetluspõhiõiguste piiranguga, kuid piirangu kohaldamise võimalus on vajalik, arvestades, et ka õigus menetlusele mõistliku aja jooksul on põhiõigus (PS § 14). Meede ei ole ette nähtud imperatiivsena, menetlusosalistel on võimalik nõuda nn sundesindaja määramist. Vt. Halduskohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri. Internetis kättesaadav:

[http://www.riigikogu.ee/?page=pub_file&op=emsplain&content_type=application/rtf&file_id=1020939&file_name=HKMS%20seletuskiri%20\(758\).rtf&file_size=475976&mnsensk=755+SE&fd=](http://www.riigikogu.ee/?page=pub_file&op=emsplain&content_type=application/rtf&file_id=1020939&file_name=HKMS%20seletuskiri%20(758).rtf&file_size=475976&mnsensk=755+SE&fd=). 07. mai 2012.

Ülaltoodust nähtub, et menetlusökonoomia ja menetluse lihtsustamine on prioriteediks seatud ka Eesti õiguskorras ning teatud mõõndusi tuleb menetluslike põhiõiguste arvelt teha. Kuid mitte oluliselt, sest isikutele on jätkuvalt tagatud õigus menetluses isiklikult osaleda ja sellest osa võtta, kas siis ise või läbi esindaja. Autor peab vajalikuks juhtida tähelepanu sellele, et nii Saksamaa kapitaliturgude mudelnõude seadus kui Inglismaa tsiviilkohtumenetluse seadustiku grupihagi kohta käivad sätted lihtsustavad tsiviilasjade menetlemist ja muudavad menetluse ökonoomsemaks, kuid ei paku efektiivset lahendust hajuskahju probleemi lahendamiseks, kuna mõlemad menetlused eeldavad, et üksikisik peab esitama kohtule vähemalt mingisuguse avalduse.

B) HAGID, MIS ON ESITATUD KAHJUSTATUD ISIKUTE GRUPI POOLT

Taani, Hispaania ja Portugali õigussüsteemis on võimalik grupihagi esitamine, mis on algatatud spetsiaalselt grupihagi esitamise eesmärgil moodustatud kahjustatud isikute grupi poolt. Kõigis eelnimetatud riikides võib hagi esitanud isikute grupp esindada täiendavalt ka teisi tarbijaid. Portugalis ja Hispaanias saab tarbijate ühistu esitada tarbijate nimel hagi kohtusse ilma, et tarbijad vastutaks menetluskulude kandmise eest.⁹⁶

Portugali õiguskorras saab nii tarbijate grupp kui ka tarbijate ühistu esitada osalemis ja populaarhagi seaduse⁹⁷ alusel grupihagi kahju hüvitamise nõudes. Osalemis ja populaarhagi seaduse alusel esitatav hagi kahju hüvitamiseks ei ole piiratud üksnes kahjuga, mis on tekkinud tarbijakaitse seaduse rikkumisest, vaid hagi esitamine on lubatud ka rahva tervise, elukvaliteedi ning kultuuri- ja keskkonnapärandi rikkumisest tekitatud kahju hüvitamiseks. Oluline on tähele panna, et selline grupihagi põhineb loobumismõistlikkuse süsteemil ning väljamõistetud hüvitis jaotatakse kahjustatud isikute vahel ära.⁹⁸

Hispaanias saavad kahjustatud isikud moodustada grupi ning esitada grupina hagi kohtusse. Enne hagi kohtusse esitamist, peab grupp tarvitusele võtma mõistlikud meetmed, et teavitada kõiki huvitatud isikuid grupihagi esitamise kavatsusest. Peale hagi kohtusse esitamist antakse potentsiaalsetele kahjustatud isikutele täiendav võimalus menetlusse astuda, teavitades meedia vahendusel hagi esitamisest ning kutsudes isikuid üles hagi osalema. Seega antakse isikutele täiendav võimalus menetlusega ühineda ning aktiivselt menetluses osaleda. Isegi isik, kes ei

⁹⁶ Taanis seevastu ei vabane tarbijad täielikult menetluskulude hüvitamisest, kui hagi on esitatud Tarbija Ombudsmani poolt. Vt. Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), pp. 35-36.

⁹⁷ Inglisekeelne vaste: Participation and Popular Action Law.

⁹⁸ Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), pp. 35-36.

ole teinud tahteavaldust menetluses osalemiseks, võib hiljem antud asjas tehtud kohtuotsusele tugineda, kuna kohtuotsuses määratakse kindlaks tarbijate ring, kellele antud otsus laieneb.⁹⁹

Ka Eesti PS § 48 lõikes 1 lauses 1 on sätestatud, et igäihel on õigus koonduda mittetulundusühingutesse ja –liitudesse. Kõnealune paragrahv kehtestab ühinemisvabaduse, mille eesmärk on anda üksikisikule võimalus oma huvide kaitseks või paremaks teostamiseks teistega ühineda, moodustades ühingu, mis seisab või tegutseb nende kõigi eest.¹⁰⁰ Kuigi PS § 48 pigem kaitseb ühingu kui organisatsiooni olemasolu, selle tegevust ning sinna kuulumist, siis tuleneb kõnealusest sättest kindlasti ka kollektiivse õiguskaitse lubatavus. Autori hinnangul on viidatud sätte märksõnadeks käesoleva töö kontekstis ühiste huvide parem ühine kaitse, millest tulenevalt tuleb jaatada ka kollektiivse õiguskaitse lubatavust Eesti õiguskorras. Omaette küsimus on see, kas see laieneb õiguskaitsele ka kohtus.¹⁰¹

C) GRUPIHAGID, MIS ON ALGATATUD OMBUDSMANI, TARBIJA ÜHINGU VÕI JUHTIVA HAGEJA POOLT

Grupihagi alusel, mis on algatatud ühe esindaja hagiavalduse alusel, kas siis ombudsmani, tarbijate ühistu või juhtivhageja poolt, saab taotleda sellise otsuse tegemist, mille saavad täitmisele pöörata kõik grupi liikmed individuaalselt. Sellise hagi esitamist võimaldab näiteks Rootsi, Bulgaaria¹⁰², Prantsusmaa¹⁰³, Itaalia¹⁰⁴, Portugali¹⁰⁵ ja Hispaania¹⁰⁶ õiguskord.

Rootsis võeti 2003. aastal vastu grupi menetluse seadustik,¹⁰⁷ mille alusel on võimalik esitada nii grupihagi kui ka esindushagi. Grupihagi kahju hüvitamise nõudes saab algatada nii iga füüsiline isik kui ka juriidiline isik tingimusel, et isikul endal on väidetav nõue kostja vastu. Seega võimaldatakse vastava regulatsiooniga lisaks enda õiguste kaitsmisele kaitsta ka teiste, teatud ühiste tunnustega seotud isikute õigusi. Seejuures on grupihagi lubatavuse tingimuseks seatud ka Eesti õiguses tuntud isiklik puutumus antud asjaga. Grupihagi algatamiseks ja kohtusse pöördumiseks peab esinema hagi esitava isiku enda subjektiivsete

⁹⁹ Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), p. 36.

¹⁰⁰ PS Kommenteeritud väljaanne, lk. 384-385.

¹⁰¹ Autori hinnangul ei saa siinkohal mööda minna ka R. Naritsa ja M. Ernitsa poolt korduvalt välja öeldud sõnadest, et põhiseadus kui põhikorra materiaalne kehastus on midagi rohkemat kui tema tekst ning sellest arusaamine ei ole kunagi taandatav ainult tema sõnastusele.

¹⁰² Bulgaaria Tarbijakaitse seaduse artikkel 189.

¹⁰³ Code de la consommation Article L 422-1; Monetary and Financial Code Article L 452-2.

¹⁰⁴ Consumer Code Article 140bis.

¹⁰⁵ Participation and Popular Action Law.

¹⁰⁶ Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), pp. 28-29.

¹⁰⁷ Inglisekeelne tõlge: Group Proceedings Act.

õiguste rikkumine. Kohtusse pöördumise õigus ei laiene sellele isikule, kelle enda õigusi riivatud ei ole ja kes soovib kaitsta pelgalt kellegi teise või üldsuse huve.¹⁰⁸

Rootsi grupihagi menetlus baseerub osalemisvõimalusega süsteemil, mis tähendab seda, et kui hagi on kohtusse esitatud, saavad kahjustatud isikute gruppi kuuluvad isikud omapoolse tahteavaldusega menetlusse astuda. Seejuures ei ole omapoolse tahteavaldusega menetlusse asutavad isikud käsitatavad menetlusosalistena, vaid pelgalt vastava grupi liikmetena. Grupihagi menetluse algatamisel saadetakse potentsiaalsetele grupiliikmetele teatis menetluse algatamise ning sellest osa võtmise ning isiklikult osalemise võimaluse kohta. Seejuures hagi algatanud hageja on kohustatud kaitsma kõigi vastavasse gruppi kuuluvate isikute huve. Samuti peab hageja looma gruppi kuuluvatele isikutele võimaluse väljendada oma seisukohti ja arvamusi antud asjas ning tagama selle, et kõik grupi liikmed oleksid piisavalt informeeritud kõigist olulistest asjaoludest, mis menetluse kestel üles kerkivad. Kohtule on seejuures pandud hageja järelevalve funktsioon, st kohus jälgib hageja tegevust ning vajadusel asendab kohus hageja mõne teise isikuga, kui esialgne hageja ei ole mingil põhjusel enam sobilik tervet gruppi esindama.¹⁰⁹

1.1.2. ESINDUSHAGID

Esindushagi on hagi, mis esitatakse kas mõne organisatsiooni, ametiasutuse või eraisiku poolt mingi konkreetse isikute grupi nimel.¹¹⁰ Seejuures isikud, kelle nimel hagi esitatakse, ei ole üldreeglina menetluses käsitatavad menetluse osapooltena, kuid nende huvid on menetluses nõuetekohaselt esindatud. Seega esimene erinevus grupihagist tulenebki asjaolust, et

¹⁰⁸ T. Raudsepp. Kohtusse pöördumise õigus Eesti Vabariigi põhiseaduse § 15 lõike 1 lause 1 alusel. - Magistritöö. Tartu 2005, lk. 71-72.

¹⁰⁹ R. Gaudet. Earth To Brussels: Lessons Learned From Swedish, Norwegian, Danish, and Dutch Class Actions for the European Union Debate on Collective Redress. Stockholm University Departement of Law, 2008, pp. 29-31.

¹¹⁰ Esindushagi esitamine on võimalik Austria, Bulgaaria, Prantsusmaa, Saksamaa, Kreeka ja Ühendkuningriigi õigussüsteemis. Vt. Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), p. 7. F. Cafaggi ja H-W. Micklitz kritiseerivad seda, kas kollektiivhagi esitamise õigus peaks olema piiratud üksnes tarbijaorganisatsioonidega. Cafaggi ja Micklitz leiavad, et tarbijaorganisatsioonid eksisteerivad kõigis liikmesriikides omades erinevaid õiguseid, kohustusi ja vastutust. Kuna kollektiivhagi esitamine nõuab ressursse ja teadmisi, ei ole mõistlik anda tarbijaorganisatsioonile pädevus algatada kollektiivhagi menetlus, kui viimastel puuduvad reaalsed vahendid järelevalve teostamiseks ja õiguste kaitsmiseks. F. Cafaggi ja H-W. Micklitz on seisukohal, et riiklikult tunnustatud tarbijaorganisatsioonide pikk nimekiri ei korreleeru kuidagi nende praktilise tähtsusega tegelikus elus ning Euroopas on ainult mõned üksikud tarbijaorganisatsioonid, mis suudavad edukalt hagemenetluses osaleda ja seda läbi viia. Näiteks Saksamaal ei ole tarbijaorganisatsioonidel pädevust algatada menetlust kapitaliturgude mudelnõude seaduse alusel, kuid mudelmenetluse algatamiseks on neil ainuõigus. Vt. F. Cafaggi, H-W. Micklitz. Administrative and Judicial Enforcement in Consumer Protection: The Way Forward. European University Institute Working Paper Law No. 2008/29, p. 18.

esindushagis ei ole kahjustatud isikud käsitatavad menetluse osapooltena. Esindushagi menetluses on menetlusosalisteks üksnes kostja ja esindushagi esitav isik.¹¹¹

Selline õiguslik konstruktsioon eeldab, et hagi esitava isiku ja puudutatud isikute vahelised huvid on lahendatud väljaspool kohut.¹¹² Reeglina toimub esindushagi esitamine nii, et kahjustatud isikud loovutavad oma nõuded esindajale, kes pöörduv seejärel kahju kannatanud isikute asemel kohtusse.¹¹³ Esindushagi saab esitada kahel eesmärgil: õigusvastase tegevuse lõpetamiseks või tekitatud kahju hüvitamiseks. Hagi esitatakse kas hagi esitanud organisatsiooni või ametiasutuse enda huvide või avalike huvide kaitseks.¹¹⁴ Esindushagi menetlemisel saadud lahendi saab täitmisele pöörata esindaja ise.¹¹⁵ Siit ka teine põhiline erinevus grupihagist. Nimelt saavad grupihagi menetlemisel saadud otsuse alusel kõik vastavasse gruppi kuuluvad isikud kohtuotsuse individuaalselt täitmisele pöörata või vähemalt hilisemalt sellele tugineda.¹¹⁶ Selline kahju hüvitamisele suunatud esindushagi leidis esmakordselt kasutamist Austrias, kus tõdeti, et teatud tegevuste kohtulik keelustamine ei ole lihtsalt piisav tagamaks tarbijate õiguste kaitset.¹¹⁷

¹¹¹ Leuven study (viide 22), p. 261.

¹¹² P. Mattil. V. Desoutter. Class action in Europe: comparative law and EC law considerations. *Butterworths Journal of International Banking and Financial Law*. October 2008, p. 484. Vt. ka J. Stuyck. *Class Actions in Europe? To opt-in or to opt-out that is the question*. NYU Workshop in Fiesole, 13. June 2008, p. 4; H-W. Micklitz, A. Stadler. *The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure*. EBLR, 2006, p. 1481.

¹¹³ Osades riikides peab esindaja kuuluma kahjustatud isikute hulka ehk olema grupi liige, osades mitte. Vt F. Cafaggi, H-W. Micklitz. *Administrative and Judicial Collective Enforcement of Consumer Law in the US and the European Community*. European University Institute Working Papers Law 2007/22, p. 25.

¹¹⁴ H-W. Micklitz, A. Stadler. *The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure*. EBLR, 2006, p. 1477.

¹¹⁵ Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), p. 28.

¹¹⁶ Autor mõõnab, et terminoloogilised erinevused on segadust tekitavad ning teatud juhtudel võib mistahes grupihagi käsitada ka kui esindushagi. Autori arvates on esindushagi puhul vajalik, et üksikisik loovutab oma nõude isikule, kellele on seadusega antud pädevus algatada kollektiivset hagimenetlust, olgu see siis avalik-õiguslik asutus või tarbijaorganisatsioon. Samas võib teatud juhtudel väita, et esindushagi ei eelda nõude loovutamist. Sellisel juhul võiks grupihagi käsitada kui esindushagi, sõltumata hagi esitajast. H-W. Micklitz ja F. Cafaggi on märkinud, et Saksamaal ja Austrias eksisteerivad esindushagid koondavad enda alla piiratud arvu nõudeid. Hagi esitamiseks on vajalik isiku, kelle nimel hagi esitatakse otsene nõusolek. Seejuures on grupihagi puhul laialt levinud arusaam, et hagi esitab üks isik (üksikisik, organisatsioon või avalik-õiguslik asutus) suure hulga isikute nimel, ilma et gruppi või vastavasse kollektiivi kuuluvad isikud oleksid selleks eelnevalt nõusoleku andnud. Eeltoodu kohaselt saab Austria ja Saksamaa mudelmenetluse regulatsioone liigitada ka kui grupihagi erivorme. Vt. F. Cafaggi, H-W. Micklitz. *Administrative and Judicial Collective Enforcement of Consumer Law in the US and the European Community*. European University Institute Working Papers Law 2007/22, pp. 26-27.

¹¹⁷ Austrias on välja töötatud õiguslik lahendus, millega on tarbijaorganisatsioonile antud pädevus hageda tarbijate nimel kohtus nõudes tarbijatele tekitatud kahju hüvitamist, kui kahjustatud tarbijad on loovutanud oma nõuded tarbijaorganisatsioonile. Säärase konstruktsiooni edu võtmeks on peetud menetluskulude kindlustamist kindlustusseltsi poolt, kes hagi rahuldamise korral on õigustatud saama 30% väljamõistetud hüvitisest, kuid hagi rahuldamata jätmise korral kannab kõik menetluskulud. Seejuures oma nõuded tarbijaorganisatsioonile loovutanud isikud peavad allkirjastama dokumendi, millega nad nõustuvad tulemustasu saamisega. See tähendab, et hagi rahuldamise korral saavad nad nõude loovutamise tasu ning rahuldamata jätmise korral ei saa. Sarnast lahendust saab tänasel päeval täheldada ka Saksa õiguses, kus sarnaselt Austria tarbijaorganisatsioonidele, kindlustavad ka saksa tarbijaorganisatsioonid oma menetluskulud kindlustusseltside juures. Varasemalt esines saksa kohtute poolt olulist vastasseisu tarbijaorganisatsioonide poolt esitatud hagide menetlemisel, kuna leiti, et see on saksa tsiviilprotsessiõigusega vastuolus, täpsemalt väljub individuaalse

Autori hinnangul ei ole esindushagi sugugi võõras ka Eesti õiguskorrale. Nimelt autoriõiguse seaduse¹¹⁸ 9. peatükk reguleerib õiguste kollektiivset teostamist. AutÕS § 76 lg 1 on sätestatud, et autoritel, esitajatel, fonogrammitootjatel, televisiooni- ja raadioteenuse osutajatel ning teistel autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajatel on õigus asutada kollektiivse esindamise organisatsioone. Seejuures AutÕS § 77 lg 1 p 5 kohaselt kollektiivse esindamise organisatsioonid teostavad ja kaitsevad oma liikmete varalisi ja isiklikke õigusi organisatsiooni põhikirjas ja liikmelepingus ettenähtud korras, sealhulgas kaitsevad ja teostavad autorite ning autoriõigusega kaasnevate õiguste omajate õigusi kohtus ja muudes institutsioonides. Autori hinnangul on eeltoodu näol tegemist kõige puhtakujulisema esindushagiga, mille eesmärk on kaitsta oma liikmete õigusi ja huve läbi ühingu.

Ka esindushagisid on võimalik jagada erinevatesse gruppidesse. Eristatakse traditsioonilist esindushagi, kus esindaja esitab hagi kohtusse tarbijagrupi nimel, kes saavad ise otsuse alusel väljamõistetava kahjuhüvitise ning kollektiivset esindushagi, mille menetlemisel tehtud otsuse alusel määratud kahjuhüvitise saab esindaja.¹¹⁹ Kolmanda esindushagi liigina saab välja tuua kasumi vähendamisele suunatud esindushagi, mis on käsitatav kollektiivse esindushagi erimenetluse liigina.

A) TRADITSIOONILISED ESINDUSHAGID

Traditsioonilised esindushagid on suunatud kollektiivses menetluses üksikisikutele tekitatud kahju hüvitamisele, mis on tekkinud ühesuguse kahju tekitava käitumise või toote kasutamise tagajärjel. Sellise menetluse peamine eesmärk on menetlusökonoomilistel kaalutlustel koguda kokku ühesugused nõuded, kas siis nõuete loovutamise või volituse andmise teel.¹²⁰ Kõige selgepiirilise traditsioonilise esindushagiga on tegemist Saksamaal õigusabi teenuse seaduse¹²¹ alusel tarbijaühistu poolt esitatud kahju hüvitamise nõude näol. Tarbijate ühistu

õiguskaitse piiridest. Antud asjaolu päädis seaduse muudatusega, mille tulemusena laiendati hagi esitamise õigust ka tarbijaorganisatsioonidele. Vt. BHHZ muudatusi § 8 lg-s 2. F. Cafaggi, H-W. Micklitz. Administrative and Judicial Enforcement in Consumer Protection: The Way Forward. European University Institute Working Paper Law No. 2008/29, p. 14.

¹¹⁸ Autoriõiguse seadus. 11. november 1992. - RT I 1992, 49, 615; RT I, 28.12.2011, 1.

¹¹⁹ Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), p. 7.

¹²⁰ H. Koch. Non-Class Group Litigation Under EU and German Law. Duke Journal of Comparative & International Law, Vol 11:355, 2001, p. 361. H. Koch leiab, et selline esindushagi ei vaja eraldi menetlusreegelid ning sellise hagi esitamise saab saavutada tavaliste menetlusõiguslike instrumentidega nagu esindus või nõudeõiguse loovutamine.

¹²¹ Saksakeelne vaste: Rechtsdienstleistungsgesetz.

saab esitada tarbijate nimel hagi kohtusse, kes on loovutanud oma nõuded tarbijaühistule. Säärase menetluse eesmärk on nõuda kahjuhüvitist ühes kohtumenetluses. Väljamõistetud hüvitis jaotatakse nõuded loovutanud isikute vahel ära ning antud asjas tehtud lahend ei muutu õiguslikult siduvaks oma nõudeid tarbijaühistule mitteloovutanud isikute suhtes.¹²²

Seega on ülaltoodu näol tegu väga lihtsa õigusliku konstruktsiooniga, mille realiseerimine oleks vähemalt mingis ulatuses võimalik ka Eesti õiguskorras. Teatavasti võimaldab meie võlaõigusseaduse¹²³ § 164 nõuete loovutamist, mille tagajärjel astub uus võlausaldaja senise võlausaldaja asemele. Samas seab VÕS-i § 166 nõude loovutamisele teatud piirangud. Nimelt VÕS § 166 lg-s 1 on sätestatud, et loovutada ei või kehavigastuse tekitamise, tervise kahjustamise või surma põhjustamisega tekitatud kahju hüvitamise nõudeid ega muid nõudeid, millele seadusest tulenevalt ei saa pöörata sissenõuet, kui loovutamise ega kaasne majanduslikult samaväärse vastusoorituse saamine. Samas tuleb tõdeda, et nõuete loovutamine ei ole mõeldav hajuskahju probleemi lahendamiseks. Esiteks ületaksid nõude loovutamiseks tehtavad kulud oluliselt saadavaid tulusid ning teiseks oleks tõenäoline, et loovutatud nõuete kogusumma oleks sedavõrd väike, et ei väärriks kohtusse pöördumist.

Autori hinnangul oleks selline õiguslik konstruktsioon praktikas väga edukalt rakendatav ka Eesti meedias kajastamist leidnud õhulendude ärajäämisest või hilinemisest tekkinud kompensatsiooni nõuete korral. Arvestades Estonian Air'i vastumeelsust kompensatsiooni maksmise osas Eesti mediaettevõtte juhatuse liikmele, võib eeldada, et õhulendude hilinemise või ärajäämise eest hüvitise mitte maksmise praktika on pikaajaline ja üldine ning kahjustatud isikute hulk on suure tõenäosusega märkimisväärne. Samuti oleks nõuete suurusjärgud sellised, mis kataks nõude loovutamise tingitud kulud.

¹²² Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), p. 34. Saksamaa seadusandja muutis 2002. aasta 1. jaanuaril õigusabi osutamise seadust, kaotades ranged piirangud õigusabiteenuse osutamisel, selleks et võimaldada grupihagide esitamist ja mudelmenetluste läbiviimist tarbijaorganisatsioonide poolt. Sellest ajast alates ei lange vastavalt õigusabi seaduse (Rechtsberatungsgesetz, RBERG) artiklile 1 § 3 lg-le 8 õigusabi osutamise keelu alla tarbijaorganisatsiooni (mida rahastatakse riigieelarvest) poolt hagi esitamine tarbijale kuuluva nõude alusel või hagi esitamine tarbijaorganisatsiooni poolt tarbija poolt loovutatud nõude alusel, kui sellise hagi esitamine on lubatud tarbijakaitselistel eesmärkidel. Seega tarbijaorganisatsioonile on antud õigus valida üks või mitu nõuet paljude seast ning viia läbi mudelmenetlus välja valitud isikute nimel. Samuti on tarbijaorganisatsioonile antud pädevus esitada grupihagi. Kui kahju kannatanud isikute hulk on suur ning kahjustatud isikuid on võrdlemisi kerge identifitseerida, siis tarbijaorganisatsioon saab algatada grupihagi, kui kahjustatud isikud teda selleks volitavad. Seega RBERG artikkel 1 § 3 lg 8 võimaldab tarbijaorganisatsioonile algatada kollektiivne hagimenetlus nõudes kahju hüvitamist või esitada mõne muu sooritushagi. Vt. W. H. Van Boom (ed.), M. Loos (ed.). Collective Enforcement of Consumer Law. Securing Compliance in Europe through Private Group Action and Public Authority Intervention. Europa Law Publishing, January 2007, pp. 13-14.

¹²³ Võlaõigusseadus. 26. september 2001. - RT I 2001, 81, 487; RT I, 08.07.2011, 6.

B) KOLLEKTIIVSED ESINDUSHAGID

Vastupidiselt traditsioonilisele esindushagile, mille eesmärgiks on kahju hüvitamine üksikisikutele, on kollektiivse esindushagi eesmärgiks hüvitada kahju, mis on tekitatud tarbijate kollektiivsetele huvidele (collective interests of consumers). Sellises menetluses ei ole vajalik tõendada kahju olemasolu üksikisiku tasandil. Tarbijate ühistu võib nõuda kahju hüvitamist omal algatusel ning hüvitatava kahju suuruse määrab kindlaks kohus, lähtudes üldreeglina mittevaralise ja moraalse kahju hüvitamise põhimõtetest.¹²⁴

Kohtu poolt väljamõistetav kahju ei ole taandatav kõigi tarbijate poolt kannatatud kahjuni ning reeglina on kohtu poolt väljamõistetavad summad väikesed ning sümboolse tähendusega. Näiteks Kreekas peetakse sellise kahju väljamõistmist oma sisult karistuslikuks, mitte kompenseerivale kahjuhüvitisele lisanduva hüvitisena. Prantsusmaal on vastava regulatsiooni põhjendused mõnevõrra teistsugused. Prantsusmaal on registreeritud tarbijaühistel¹²⁵ tarbijakoodeksi artikli L. 421-1 alusel õigus omal algatusel nõuda kahju hüvitamist tarbijate kollektiivsete huvide kahjustamise eest.¹²⁶ Seejuures ei ole vajalik näidata mistahes volituse olemasolu tarbijate poolt. Sellise hagi puhul ei ole vajalik tõendada ka iga üksikisikust tarbija individuaalset kahju, mistõttu väljamõistetav kahju ei korreleeru kuidagi tarbijatele tekitatud kahju kogu suurusega. Seega ei ole väljamõistetav kahju oma sisult kompenseeriva iseloomuga, vaid on mõeldud täiendavalt individuaalse kahju kompenseerimisele.¹²⁷ Samuti ei piira väljamõistetud hüvitis kuidagi tarbija õigust esitada tulevikus individuaalhagi, mis omakorda tähendab seda, et võib tekkida olukord, kus üks ja sama kahju kuulub hüvitamisele topelt.¹²⁸

Eesti õiguses oleks selline regulatsioon tsiviilõiguse raames välistatud. Seda põhjusel, et Eestis kehtiv kahju hüvitamise regulatsioon on suunatud primaarselt üksikisikule tekitatud

¹²⁴ H. Koch. Non-Class Group Litigation Under EU and German Law. *Duke Journal of Comparative & International Law*, Vol. 11:355, 2001, p 361.

¹²⁵ Prantsuskeelne vaste: Code de la consommation.

¹²⁶ Esialgu oli Prantsusmaa õiguskorras ebaselge, mida tuleb silmas pidada kollektiivsete huvide kahjustamise all ning see jäeti kohtupraktika täpsustada. Kohtupraktika valguses tuleb kollektiivsete huvide kahjustamise tagajärjel tekkinud kahjuna käsitada esindaja kulusid, mida tarbijaorganisatsioon kannab seoses teatud tegevuse kohtuliku keelustamise hagi esitamisega. F. Cafaggi, H-W. Micklitz. *Administrative and Judicial Collective Enforcement of Consumer Law in the US and the European Community*. European University Institute Working Papers Law 2007/22, p. 25.

¹²⁷ H-W. Micklitz, A. Stadler. *The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure*. EBLR, 2006, pp. 1478-1480. Vt ka F. Cafaggi, H-W. Micklitz. *Administrative and Judicial Collective Enforcement of Consumer Law in the US and the European Community*. European University Institute Working Papers Law 2007/22, p. 32.

¹²⁸ Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), p. 33.

kahju kompenseerimisele.¹²⁹ Samuti on Eestis kehtiv deliktiõiguslik vastutus oma sisult kompensatsiooniline ehk ebaõigluse kõrvaldamisele suunatud, mitte kahju tekitaja käitumise reguleerimisele suunatud.¹³⁰ Ülaltoodu näol on aga tegu pigem sanktsioonilise või punitiivset iseloomu omava kahjuhüvitisega, mille eesmärgiks on suunata ja kontrollida kahju tekitaja edaspidist käitumist ning mis peaks kuuluma pigem haldus- ja karistusõiguse valdkonda, kuna on suunatud kahju tekitaja edaspidise käitumise reguleerimisele ja mitte kannatanu(te) kahju hüvitamisele.¹³¹

C) ESINDUSHAGID, SUUNATUNA TEENITUD KASUMI VÄHENDAMISELE

Kasumi vähendamisele suunatud esindushagi on käsitatav esindushagi erimenetluse liigina, mis on suunatud konkurentsioiguse rikkumisega teenitud kasumi vähendamisele.¹³² Sellist menetlus saavad alustada seaduses sätestatud korras registreeritud eraõiguslikud tarbijate ühendused, mille eesmärk on kaitsta üksikisiku üleseid avalikke huve. Avalike huvide tagamise nn privatiseerimine peaks seadusandja põhjenduste kohaselt tagama suurema efektiivsuse seaduses sätestatud normide järgimisel ning õiguskorra tagamisel.¹³³

Menetluse raames väljamõistetud kahjuhüvitis laekub riigieelarvesse ning tarbijate ühendusel on õigus vaid oma menetluskulude hüvitamisele.¹³⁴ Säärane erimenetlus on senini võimalik üksnes Saksamaal¹³⁵ kõlvatu konkurentsi seaduse alusel (edaspidi nimetatud **UWG**)¹³⁶ ning on välja töötatud eesmärgiga tagada konkurentsioiguse sätete järgimist ehk üldistel

¹²⁹ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2006 (edaspidi nimetatud VÕS I Kommenteeritud väljaanne), lk 438-439, punkt 4.2., 4.3.

¹³⁰ VÕS I Kommenteeritud väljaanne, lk 440-441, punkt 4.6.

¹³¹ H. Koch. Non-Class Group Litigation Under EU and German Law. *Duke Journal of Comparative & International Law*, Vol 11:355, 2001, pp. 360-361. H. Koch on seisukohal, et ühinguhagi, mille raames on võimalik nõuda kahju hüvitamist kollektiivsete huvide kahjustamise eest ei sobi traditsioonilise tsiviilvastutuse kontseptsiooniga.

¹³² A. Stadler leiab, et kasumi vähendamisele suunatud esindushagi menetlus ei ole suunatud ei üksikisiku individuaalse kahju kompenseerimisele ega ka kollektiivsete huvide kahjustamisega tekitatud kahju hüvitamisele. Regulatsiooni sisseviimise peamine eesmärk on õigusrikkumiste preventatsioon. Vt. A. Stadler. *Group Actions As a Remedy to Enforce Consumer Interest*. F. Cafaggi, H-W. Micklitz (eds). *New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement*. Intersentia 2009, p 308.

¹³³ H-W. Micklitz, A. Stadler. *The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure*. EBLR, 2006, pp. 1482-1484.

¹³⁴ Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), p. 7.

¹³⁵ Saksamaa seadusandja töötas 2004. aastal välja seaduse Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (jõustus 3. juuli 2004.) täienduse eesmärgiga muu hulgas reguleerida väikeste ja hajutatud kahjude hüvitamata jätmisega tekkinud olukorda kõlvatu konkurenti korral. Seejuures ei ole täpsustatud, millises summas tekitatud kahju on käsitatav väikese kahjuna, mistõttu ei ole seaduse rakendamine piiratud üksnes väikeste ja hajutatud kahjude korral, vaid kasumi vähendamisele suunatud hagi esitamine on võimalik kõiksuguste hajutatud kahjude korral, seda isegi juhul, kui kahjustatud isikutel on endil piisav huvi ja motivatsioon oma nõuete kohtulikus korras maksma panemiseks. H-W. Micklitz, A. Stadler. *The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure*. EBLR, 2006, p. 1482.

¹³⁶ Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb.

preventatiivsetel kaalutlustel. UWG § 10 kohaselt vastutab iga tahtlikult konkurentsieeskirju rikkunud isik, ebaseaduslikult teenitud kasumi välja andmise eest. Vastav säte on kehtestatud kompenseerimaks puudujääke väikeste ja hajutatud kahjude sissenõudmisel ehk õigustatud isikute passiivsust. Seejuures on oluline tähele panna, et kasumi vähendamisele suunatud menetluse eesmärgiks ei ole mitte tarbijatele tekitatud kahju hüvitamine, vaid see on suunatud õiglase (fairness) konkurentsitingimuste taastamisele, võttes konkurentsioigust rikkunud isikult õigusvastaselt teenitud kasumi ära nõ „avalikes huvides”.¹³⁷ Kuna kasumi vähendamiseks esitatud nõue ei ole suunatud õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamisele, ei mahu selline nõue klassikalise deliktiõiguse raamidesse, vaid on sisse viidud üksnes preventatiivsetel kaalutlustel kuna tsiviilvastutus on väikeste ja hajutatud kahjude puhul piiratud või puudulik.

H. Micklitz leiab, et kasumi vähendamisele suunatud nõue on midagi deliktilise ja alusetu rikastumise nõude vahepealset, lisades, et deliktilisele vastutusele ülesehitatud menetluskorda ei oleks võimalik saavutada ilma õigusdogmaatiliste vastuoludeta. Eeltoodu on igati mõistetav, kuna Euroopa riikide, sh ka Eesti ja Saksa deliktiõiguses on hüvitatavaks kahjuks üldreeglina otsene varaline ehk kompensatsiooniline kahju ning puhtmajandusliku kahju¹³⁸ hüvitamine on võimalik vaid erandjuhtudel.¹³⁹ Ka Riigikohus on korduvalt leidnud, et kui lepingulises suhtes hüvitatakse reeglina ka puhtmajanduslik kahju, siis deliktiõiguses on esmajoones kaitstud vaid konkreetsed õigushüved, mitte aga vara tervikuna ning puhtmajandusliku kahju hüvitamist üldreeglina nõuda ei saa.¹⁴⁰

Seejuures puudub õigusvastaselt teenitud kasumi vähendamisele suunatud menetlusel igasugune seotus tarbijate individuaalsete nõuetega, mis võiksid olla tekkinud ebaausate

¹³⁷ H-W. Micklitz, A. Stadler. The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure. EBLR, 2006, p. 1482.

¹³⁸ Puhtmajanduslikuks kahjuks nimetatakse varalist kahju, mille tekkimine ei ole seotud isiku- või asjakahjuga. Vt. täpsemalt puhtmajandusliku kahju hüvitamise võimaluste kohta Eesti Õiguskorras. I. Nõmm. Puhtmajanduslik kahju ja selle hüvitamine deliktilise vastutuse korral – Magistritöö. Tartu 2007.

¹³⁹ M. Vutt. Aktsionäri kahju hüvitamise nõue aktsiaseltsi ja selle juhtorgani liikme vastu. Juridica II/2012, lk. 94.

¹⁴⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13. juuni 2005. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-64-05, punkt 15. - RT III 2005,23, 244. Viidatud Riigikohtu lahendi punktis 15 avaldatakse, et üks ja sama õigusvastane tegu võib kahjustada erinevate isikute õigushüvesid, mida kõike ei saa paratamatult hüvitada. Vastasel juhul ei oleks rikkuja jaoks tema vastutus ettenähtav ja võiks kujuneda eaproportsionaalselt suureks. Seetõttu ei saa asja hävitamise või kahjustamise korral reeglina olla hüvitatav nn puhtmajanduslik kahju. Deliktiõigusega ei kaitsta isiku vara tervikuna, vaid eelkõige konkreetseid õigushüvesid. Vt ka. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30. novembri 2005. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-123-05, punkt 24. – RT III 2005,43,427.

kaubandusvõtete kasutamisest või konkurentsioiguse rikkumisest. R. Sack on seisukohal, et sellisel menetlusel on tohtu punitiivne iseloom ning see ei mahu tsiviilõiguse raamidesse.¹⁴¹

1.1.3. MUDELMENETLUSED

Mudelmenetluse läbiviimine on käesoleval hetkel võimalik Austrias ning Saksamaal.¹⁴² Mudelmenetluse eesmärgiks on tuvastada ühes menetluses sarnaste kohtuvaidluste ühised faktilised ning õiguslikud asjaolud, mis võetakse seejärel aluseks rohkete sisult identsete või sarnaste vaidluste lahendamisel.¹⁴³ Niinimetatud test hagi saab esitada nii tarbija kui ka puudutatud isik ning erandlikel juhtudel ka ühing või asutus, kellel on õiguslik huvi antud asja kohtuliku lahendamise vastu.¹⁴⁴

Mudelmenetluses peab iga hageja esitama individuaalhagi kohtusse ning kohtu poolt mudelmenetluses tehtav lahend muutub õiguslikult siduvaks ainult hagi esitanud isikute jaoks. Seega on tegu põhimõtteliselt osalemisvõimalusel põhineva kollektiivhagi menetlusega. Mudelmenetlused põhinevad tõdemusel, et olukorras, kus soovitakse esitada massiliselt sarnaseid nõudeid, piisab põhimõtteliselt ka ühe mudel- või testmenetluse läbiviimisest, läbides vajadusel kõik kohtuastmed ning ülejäänud sarnased nõuded lahendatakse saadud lahendi alusel. Kuna Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemis ei ole kohtu pretsedent teistele isikutele õiguslikult siduv, on oluline, et enne testmenetluse alustamist jõutakse kostjaga kokkuleppele, et tulemus on siduv ka teiste puudutatud isikute suhtes, kes ei ole hagi kohtusse pöördunud ning saavutatakse kokkulepe, et kostja loobub hageja kasuks tehtud kohtulahendi korral vastuväidete ja kaebuste esitamisest teiste sarnaste vaidluste lahendamisel. Mudelmenetluse negatiivseks küljeks peetaksegi just selle õigusliku siduvuse puudumist kolmandate isikute suhtes, kes menetluses ei osale. Hoolimata asjaolust, et

¹⁴¹ H-W. Micklitz, A. Stadler. The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure. EBLR, 2006, p. 1483.

¹⁴² Autor peab silmas, et nimetatud riikides on mudelmenetluse läbiviimiseks kehtestatud eraldi menetlusõiguslikud sätted. Õigusalasest kirjanduses on spekulatsioonid selle üle, kas mudelmenetluse läbiviimine saaks toimuda lepingu alusel. See tähendab, et võimalikud hagejad ja kostja sõlmivad lepingu, mille kohaselt valitakse välja üks kaesus, millega pöördutakse kohtusse ning mille menetlemise tulemusel saadud lahendi alusel lahendatakse kõik samasugused vaidlused kohtuväliselt.

¹⁴³ Mudelmenetluse eristamine grupihagi menetlusest võib olla mõnevõrra problemaatiline. Grupihagi definitsiooni kohaselt on grupihagi hagimenetlus, milles koondatakse kokku hulgaliselt üksikuid nõudeid menetlusökonomilistel põhjustel. Mudelmenetluses valitakse välja üks nõue, mis sisaldab endas õiguslikku küsimust või küsimusi, mis on ühine kõigile kohtumenetluses olevatele tsiviilvaidlustele. Vt. W. H. Van Boom (ed.), M. Loos (ed.). Collective Enforcement of Consumer Law. Securing Compliance in Europe through Private Group Action and Public Authority Intervention. Europa Law Publishing, January 2007, p. 19.

¹⁴⁴ Leuven study (viide 22), p. 262. Vt. ka H-W. Micklitz, A. Stadler. The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure. EBLR, 2006, pp. 1478-1480. Vt ka F. Cafaggi, H-W. Micklitz. Administrative and Judicial Collective Enforcement of Consumer Law in the US and the European Community. European University Institute Working Papers Law 2007/22, p. 26.

Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemile on võõras *stare decisis*, ei saa väita, et kõrgemate astmete kohtuotsused ei oma faktilist mõju alama astme kohtutele. Seejuures, mida kõrgema kohtu otsusega on tegemist, seda rohkem eeskju peaks ta meile pakkuma analoogilise probleemi lahendamisel.¹⁴⁵

Isegi Austrias, kus rakendati mudelmenetlus eesmärgiga võimaldada tarbijaühistel esitada hagnosisid mudelmenetluses, ei ole kohtulahendil siduvat jõudu teistele peale menetluse osapoolte. Austria mudelmenetluse peamine kasutegur väljendub selles, et tarbijaühendused saavad pöörduda otse Riigikohtu poole (Supreme Court), mis tavaliselt väikeste nõuete puhul oleks välistatud. Kuigi Riigikohtu poolt tehtud otsus ei ole käsitatav pretsedendi ega õigusallikana, omab see tugevat mõju alama astme kohtute otsustele samasisuliste vaidluste lahendamisel.¹⁴⁶

Olukord on vastupidine näiteks Kreeka õigusmaastikul. Kreeka tarbijakaitse seaduse artikkel 10 § 16 võimaldab tarbijaühistel nõuda kohtult deklaratoorse otsuse tegemist. Kui otsus langetatakse tarbijaühistu kasuks, siis saavad tarbijad oma individuaalhagide esitamisel tugineda tehtud otsusele. Kusjuures tarbijaühistu kahjuks tehtud lahend ei oma tarbijate jaoks ettemääratud õiguslikku tähendust ning tarbijatel säilib õigus nõuda kahju hüvitamist individuaalhagi korras.¹⁴⁷

Saksamaal võeti 2005. aastal vastu Kapitaliturgude mudelnõude seadus (KapMuG), mille kohaldamisala on piiratud üksnes vaidlustega, mis puudutavad investeringuid börsiturul. Nii hagejad kui ka kostja saavad taotleda mudelmenetluse läbiviimist juhul, kui hulgaliselt isikuid on esitanud kohtusse hagi nõudmaks kahju hüvitamist, mis on tekkinud vale, eksitava või puuduliku informatsiooni esitamise tõttu börsiturul. Mudelmenetluse algatamiseks on vajalik, et vähemalt kümme isikut on ühel ja samal alusel esitanud kohtusse hagi, taotledes ühtlasi mudelmenetluse läbiviimist. Seejuures allub grupihagi menetlemine kõrgemale regionaalkohtule ning asja arutamise suhtes ei kehti üldised kohtualluvuse reeglid.¹⁴⁸ Kui kümme taotlust mudelmenetluse algatamiseks on esitatud, siis esimesel kohtul, kellele vastav avaldus esitati, on pädevus anda asja menetlemine üle kõrgemale regionaalkohtule.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Leuven study (viide 22), p. 262.

¹⁴⁶ Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), p. 33

¹⁴⁷ *Ibid*, p. 33.

¹⁴⁸ H-W. Micklitz, A. Stadler. The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure. EBLR, 2006, p. 1485-1486.

¹⁴⁹ Esineb ka erandjuhtumeid. Vt. H-W. Micklitz, A. Stadler. The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure. EBLR, 2006, p. 1485-1486.

Seejuures ei lahenda kohus mudelmenetluses lahendamiseks valitud kaasust tervikuna, vaid otsustab mingi faktilise või õigusliku asjaolu üle, milline on ühine kõigile peatatud menetluses olevatele kohtuvaidlustele.¹⁵⁰

Mudelmenetluse algatamisel määrab kohus hagi esitanud isikute hulgast ühe esindaja. Esindajaks valitakse reeglina isik, kellel on kõige suurem rahaline nõue, mistõttu eeldatakse, et tema huvi on suurim saavutamaks õigeksmõistev kohtuotsus.¹⁵¹ Menetlusosalisteks on üksnes kostja ja hagejaks valitud esindaja, teistele isikutele on antud menetlusse kaasatud kolmanda isiku staatus zivilprozessordnung § 66-68 tähenduses, kellel on tagatud õigus olla ära kuulatud, õigus esitada avaldusi, taotlusi ja seisukohti, samuti õigus osaleda istungitel ning esitada tõendeid.¹⁵²

Seega vastab mudelmenetluses osaleva kolmanda isiku õiguslik seisund Eesti tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 213 sätestatud iseseisva nõudeta kolmanda isiku staatusele.¹⁵³ TsMS-i kohaselt iseseisva nõudeta kolmas isik on isik, kes ei esita iseseisvat nõuet menetluseseme suhtes, kuid kellel on õiguslik huvi selles osas, et vaidlus lahendatakse ühe poole kasuks ehk tal on asja suhtes õigustatud huvi. Ka Eesti õiguse kohaselt saab iseseisva nõudeta kolmas isik menetluses osaleda tingimusel, et kolmas isik ei ole vaidluse all oleva õigussuhte osapooliks ning ta on menetlusõigus- ja teovõimeline isik. Kolmas isik saab teha kõiki menetlustoiminguid, va neid, mida saavad teha üksnes pooled. Sarnaselt Saksa õigusele on ka Eesti õiguses kolmas isik käsitatav iseseisva menetlusosalisena, kes ei või järgnevas menetluses tugineda sellele, et eelnevas menetluses tehtud lahendi resolutsioon on ebaõige või et asjaolud on ebaõigesti tuvastatud.¹⁵⁴

Sellises mudelmenetluses on kohtu ülesanne määrata kindlaks ühised vaidluse all olevad asjaolud ning teha deklaratoorne otsus, mida saab edasi kaevata Riigikohtus.¹⁵⁵ Kuni deklaratoorse otsuse tegemiseni on kõik individuaalhagide menetlused antud asjades

¹⁵⁰ F. Cafaggi, H-W. Micklitz (eds). *New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement*. Intersentia 2009, pp. 313-314.

¹⁵¹ Seega sarnaselt HKMS-le on sisse toodud ühise esindaja instituut.

¹⁵² H-W. Micklitz, A. Stadler. *The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure*. EBLR, 2006, pp. 1485-1487. Saksamaa ZPO §§ 66-71 sätestavad iseseisva nõudeta kolmanda isiku instituudi. Vt. C. G. Paulus. *Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine*. Tallinn, Juura, Õigusteabe AS 2002, lk 152-156.

¹⁵³ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 198 lg 1 punkti 1 kohaselt on hagimenetluses menetlusosalised pooled ja kolmas isik. TsMS § 205 lg-te 1 ja 2 kohaselt on tsiviilkohtumenetluse pooled hageja ja kostja. Hageja on isik, kes on esitanud hagi ja kostja on isik, kelle vastu hagi on esitatud.

¹⁵⁴ Vt. TsMS §214 lg 3. A. Pärsimägi. *Hagimenetlus, hagi ja taotluste esitamine*. Kirjastus Juura, 2011, lk. 168-169.

¹⁵⁵ Saksakeelne vaste: Bundesgerichtshof.

peatatud.¹⁵⁶ Lahendi tegemisel jätkuvad peatatud asjade menetlused esimese astme kohtutes selliselt, et tehtud lahend on õiguslikult siduv kõigi isikute jaoks, kelle menetlused olid peatatud mudelmenetluse läbiviimise ajaks. H. Micklitz leiab, et säärane menetlus on väljatöötatud eeldusel, et kolmandad isikud jäävad mudelmenetluse kestel võrdlemisi passiivseteks ning apellatsioonikohus peab faktiliselt tegelema üksnes mudelmenetluses hagejaks määratud isiku ja kostjaga. Tegelikkus on aga sootuks midagi muud, kuna niipea, kui kolmandatele isikutele tundub, et menetlus ei lähe neile soodsas suunas, kasutavad nad ära oma õigust menetluses osaleda. H. Micklitz leiab, et KapMug`i regulatsioon ei lihtsusta oluliselt kohtulikku menetlust, kuna puudub sisuline erinevus hageja ja kolmanda isiku vahel ning ainulik kasutegur võib väljenduda selles, et asja lahendab apellatsioonikohus.¹⁵⁷

1.2. KOLLEKTIIVHAGI EESMÄRGID

Hoolimata kollektiivhagide regulatsioonide ja erivormide paljususest, on kõik kollektiivsed menetlused suunatud teatud ühiste, omavahel seotud eesmärkide saavutamisele. Kollektiivsete hagimenetluste üldiste eesmärkide osas on nii seadusandjad, kohtud kui ka õigusteadlased jõudnud üllatuslikult märkimisväärse konsensuseni.¹⁵⁸

Kollektiivhagimenetluse esimeseks pragmaatiliseks protsessiõiguse valdkonda kuuluvaks eesmärgiks tuleb pidada menetlusökoonomia põhimõtte tagamist. Kollektiivse kohtumenetluse ökonoomsus väljendubki tõdemusel, et kohtumenetluses on nii ajalisest kui ka majanduslikust aspektist vaadatuna efektiivsem menetleda mitut nõuet pigem ühiselt koos kui eraldi, seda loomulikult eeldusel, et nad on oma sisult piisavalt sarnased ning neid on võimalik koos menetleda.¹⁵⁹ Kasutades kohturessurssi efektiivselt ja vältides paralleelseid aeganõudvaid menetlusi, on tagatud nii hageja huvid kui ka avalik huvi, mis väljendub kohtu valmiduses ja võimekuses asju kiiresti menetlusse võtta ja neid lahendada.

Siinkohal võib tekkida küsimus, kas kollektiivne hagimenetlus garanteerib üksikisiku jaoks suurema õigluse kui tavaline hagimenetlus. Ei saa eitada, et kollektiivses hagimenetluses on üksikisiku roll väiksem ning tõenäoliselt ei käsitleta kõiki erandlikke asjaolusid niivõrd

¹⁵⁶ KapMuG § 7 lg 1.

¹⁵⁷ W. H. Van Boom (ed.). M. Loos (ed.). *Collective Enforcement of Consumer Law. Securing Compliance in Europe through Private Group Action and Public Authority Intervention*. Europa Law Publishing, January 2007, p. 16.

¹⁵⁸ P. Cane. H. M. Kritzer. *The Oxford Handbook of Empirical Legal Research*. Oxford University Press, 2010, p. 711.

¹⁵⁹ *Ibid*, p. 711.

põhjalikult, kui seda tehtaks tavalises hagimenetluses. Kuid nõuetekohase menetluse läbiviimine sisaldab endas ka menetluse läbiviimist mõistliku aja jooksul.¹⁶⁰ Kiire ja kontsentreeritud menetlus on ka Eestis põhiseaduslik nõue. Seega on efektiivsel õiguskaitasel ka ajaline dimensioon, mida tuleb järjest enam arvestada. Nii tuleb õiguskaitse efektiivsuse all mõista ka selle õigeaegsust. Virgo Saaremets leiab, et seadusandja jaoks on siin eesmärkide konflikt, kuna konkureerivad menetluse efektiivsus ja efektiivne õiguskaitse, mille seadusandja peab suutma lahendada. Menetlusreeglid peavad olema isikute erinevate huvide tasakaalustatud lahenduseks.¹⁶¹ Autor on seisukohal, et kollektiivhagi on efektiivne nii ajalisel mõttes kui ka õiguskaitse tähenduses, kuna hajuskahjude hüvitamiseks puuduvad muud isikule vastuvõetavad menetlused, mille käigus saaks hajuskahju hüvitatud.

H. Micklitz on seisukohal, et Euroopa Liidu liikmesriikides, kus puuduvad võimalused kollektiivseks õiguste kaitseks ning õigussüsteem keskendub üksnes individuaalse õiguskaitse tagamise põhimõttele, ei koorma selline olukord üksnes kohtusüsteemi, vaid halvendab ka individuaalse õiguskaitse ja kompensatsiooni võimalusi.¹⁶² Menetlusökoonomia printsiip, kui Eesti tsiviilkohtumenetluse üks juhtivatest põhimõtetest, on sätestatud ka tsiviilkohtumenetluse seadustiku §-is 2, mille kohaselt on tsiviilkohtumenetluse ülesanne tagada, et kohus lahendaks tsiviilasja õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega.¹⁶³ Arvestades tsiviilvaidluste pikkust Eesti kohtutes, ei saa nõustuda, et kõnealuse printsiibi rakendamine Eesti õiguspraktikas eriti silmapaistvalt väljenduks. Kuigi Justiitsministeeriumi menetlusstatistika kohaselt on keskmise menetlusaja näitajad võrdlemisi head, on tegelikult piisavalt palju pikka aega kestnud ja seega probleemseid tsiviilkohtumenetlusi.¹⁶⁴ Kuna inimeste usk õigussüsteemi toimimisse baseerub muu hulgas olulisel määral ka kohtu suutlikusel kiiresti vaidlusi lahendada, on oluline tagada efektiivne ning ökonoomne kohtumenetlus tsiviilvaidlustes.¹⁶⁵

Jaan Ginter on leidnud, et kohtumenetlused peavad olema sellised, et nende efektiivsuseks funktsioneerimiseks vajalikud kulutused oleksid proportsionaalsed nende tegutsemisest

¹⁶⁰ A. Stadler (viide 19), p. 315.

¹⁶¹ V. Saaremets. Ühise esindaja instituuat haldusmenetluses. *Juridica VIII/2003*, lk. 533.

¹⁶² W. H. Van Boom (ed.). M. Loos (ed.). *Collective Enforcement of Consumer Law. Securing Compliance in Europe through Private Group Action and Public Authority Intervention*. Europa Law Publishing, January 2007, p. 16.

¹⁶³ E. Kergandberg, A. Kangur, S. Lind, K. Saaremäel-Stoilov, V. Saaremets. *Kohtumenetlus*. Kirjastus Juura, Tallinn 200, lk. 345.

¹⁶⁴ Vt. M. Vutt, M. Lillsaar. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. *Kohtupraktika analüüs*. Tartu 9. mai 2011, lk. 22.

¹⁶⁵ S. Mirka, J. T. Johnsen, *Time Management of Justice Systems: a Northern Europe Study*. Council of Europe, June 2007, p 17.

saadavate resultaatidega ning erahuvide teostamisel peab kodanikul korra huvides olema võimalus tugineda avalikule võimule. Mida rohkem vastab seadusandlus eraõiguslikele huvidele, arvestades samas ka üldsuse huve, seda vähem on vaja kulutada ressursse kodanike kohustamisele ja võetud kohustuste täitmise sundimisele. Iga kodanik on õigustatud nõudma riigilt õiguskaitset, mis seisneb isiku õiguste rikkumise ärahoidmises, rikkumiste kõrvaldamises või rikkumisega tekitatud kahju hüvitamises, mis lõppastmes võib pöörduda õigusemõistmisega. Õigusemõistmise hind ei tohi aga ületada maksja taluvuse piiri. Seega peavad õiguskaitsele tehtavad kulud olema piisavad, et tagada süsteemi tõhus toimimine, ületamata sealjuures määra, mida ühiskond on nõus sellise teenuse eest tasuma. Tõhus kohtusüsteem peab olema majanduslikult ökonoomne. Õiguskaitse süsteemi ökonoomsuse all mõeldakse nii õiguskaitseasutuste ülesehitust kui ka tegutsemise viisi, mis väljendub nende ülalpidamiseks tehtavate kulutuste vastavuses tegutsemisest saadavate resultaatidega.¹⁶⁶

Kõige intrigeerivam menetlusökoonoomia põhimõtte tähtsust rõhutav TsMS-i säte avaldub siinkirjutaja hinnangul paragrahvis 405, mille kohaselt kohus menetleb hagi oma õiglase äranägemise kohaselt lihtsustatud korras, järgides üksnes käesolevas seadustikus sätestatud üldisi menetluspõhimõtteid, kui tegemist on varalise nõudega hagiga ja hagihind ei ületa summat, mis vastab 2000 eurole. Viidatud sättest tulenevalt on kohtule antud pädevus menetlust oma äranägemise järgi lihtsustada, kui hagihind on kuni 2000 eurot. Kõnealuse sätte kohaselt peab kohus siiski järgima menetluse üldisi printsiipe. Andreas Kangur leiab, et see on omaette küsimus, mida menetluse üldpõhimõtted siinkohal tähendavad ning millises ulatuses võib neist kõrvale kalduda.¹⁶⁷

Menetluse üldiste põhimõtete küsimust käsitleti Eesti õiguskeskuses korraldatud kohtunike ümarlauanõupidamisel, kus jõuti tõdemusele, et minimaalselt tuleb tagada neli põhiõigust – õigus olla menetlusest informeeritud, õigus olla ära kuulatud, õigus saada kohtulahend ning õigus edasi kaevata.¹⁶⁸ Eeltoodust tulenevalt tuleb jällegi nentida, et ka Eesti kohtumenetluses ollakse valmis menetluse ökonoomsuse nimel tegema kompromisse teatud menetlusõiguslike põhimõtete arvelt ning absoluutseid protsessiõiguslikke tagatisi ei eksisteeri.¹⁶⁹ Seega saab positiivse nähtusena täheldada õigusnormide korrigeerimist kohtunike poolt õiguse printsiibi suunas. Samas on H. Micklitz ja A. Stadler seisukohal, et menetlusökoonoomia põhimõtte ei

¹⁶⁶ J. Ginter. Eesti Vabariigi õiguskaitse süsteem I. – Juristide Täienduskeskus, Tartu, 1996, lk. 9.

¹⁶⁷ E. Kergandberg, A. Kangur, S. Lind, K. Saaremäel-Stoilov, V. Saaremets. Kohtumenetlus. Kirjastus Juura, Tallinn 2008, lk. 356.

¹⁶⁸ *Ibid*, lk. 356.

¹⁶⁹ Ka Astrid Stadler on seisukohal, et grupihagi tuleb rakendada peamisest menetlusökonomilistel kaalutlustel. Vt. A. Stadler (viide 19), p. 315.

võimalda piirata konstitutsiooniõigusega tagatud õigust olla ära kuulatud ning õigust viibida oma kohtuasja arutamise juures.¹⁷⁰ Võttes arvesse kollektiivhagide regulatsioone ning kohtunike ümarlauanõupidamisel jõutud tõdemust menetluspõhiõiguste miinimumi osas, tuleb nentida, et kollektiivhagi menetluses oleks autori hinnangul need neli menetluslikku põhiõigust piisavalt tagatud. Üldreeglina on kõigil kollektiivses hagimenetluses osalevatel isikutel õigus olla menetlusest informeeritud, õigus olla ära kuulatud, õigus saada kohtulahend ning õigus see edasi kaevata, mistõttu ei saa väita, et kollektiivne hagimenetlus piiraks kuidagi eproportsionaalselt isikute menetluslikke põhiõigusi.

Kollektiivse hagimenetluse teiseks eesmärgiks on tagada õiguskaitse (vahendite) kättesaadavus ning tõhus ligipääs õigusemõistmisele. Seda väidet toetatakse tavaliselt argumendiga, et tarbijate ja väikeettevõtete väikesed rahalised nõuded jäävad üldreeglina kompenseerimata, kuna kohtumenetlus on isikutele liigselt kulukas, riskantne ning aeganõudev või puuduvad isikutele sellekohased teadmised, kuidas kompensatsiooni nõuda. Selle tulemusel jäävad isikute kahjud hüvitamata ning kahju tekitanud isikud rikastuvad alusetult kahju kannatanud isikute arvelt. Seega arvestab kõnealune kollektiivhagi eesmärk, erinevalt individuaalhagist, kulutasuvuse põhimõtet, mille kohaselt on teatud juhtudel nõuded liiga väikesed, et vääriksid hagiga kohtusse pöördumist, arvestades sealjuures kaasnevate menetluskulude märkimisväärsust ning koormavust üksikisiku jaoks.¹⁷¹

Autor leiab, et õigusmajanduslikud argumendid peaksid olema kaasaegse õigusloome kõrgendatud tähelepanu all ning mõjutama õigusloome protsessi. Nõudeid kokku koondades võib lõppastmes tagada suurema õigluse kui individuaalsete kohtuvaidlustega. Kuna individuaalhagid peavad tagama õiglase tulemuse igal konkreetsel juhtumil, siis ei ole nende raames võimalik arvestada kollektiivsete huvidega.¹⁷² Kollektiivhagi menetlus võimaldab lahendada selliseid olukordi, kus kahju on tekkinud samaaegselt paljudele isikutele, kuid nende isikute jaoks on kahjud sedavõrd marginaalsed, et puudub piisav motivatsioon

¹⁷⁰ H-W. Micklitz, A. Stadler. The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure. EBLR, 2006, pp. 1487-1488

¹⁷¹ P. Cane. H. M. Kritzer. The Oxford Handbook of Empirical Legal Research. Oxford University Press, 2010, p. 711.

¹⁷² W. H. Van Boom (ed.). M. Loos(ed.). Collective Enforcement of Consumer Law. Securing Compliance in Europe through Private Group Action and Public Authority Intervention. Europa Law Publishing; January 2007, p. 17.

kompensatsiooni taotlemiseks kohtu kaudu.¹⁷³ Näiteks juhul, kui kahju kandvad isikud on liiga vaesed, et kanda menetluskulusid, kuid samas liiga jõukad, et kvalifitseeruda riigilt õigusabi saamiseks. Sellises olukorras ei ole õiguskaitse nende jaoks de facto kättesaadav. Samuti vajavad lahendamist olukorrad, kus kahju kannatanud isikud kuuluvad elanikkonna hulka, kellel puuduvad keelelised või muud oskused, mis võimaldaks kasutada riigis eksisteerivaid menetlusi omal algatusel. Tavatud ei ole ka olukorrad, kus potentsiaalne hageja on niivõrd hirmutatud võimaliku vaidluse keerukusest, et asja menetlemiseks kuluvad arvatavad summad ning aeg on suure tõenäosusega isiku rahalise nõudega võrreldes ebaproportsionaalselt suured. Asjaolu, et vastaspool on märgatavalt tugevam ning majanduslikult võimekam, on oluline faktor otsustamaks oma õiguste kaitsmise üle kohtu kaudu.¹⁷⁴ Samas, lähtudes Madis Ernitsa poolt korduvalt välja öeldud sõnadest, et õigusriigis tuleb oma õiguste eest seista, ei saa sellist olukorda pidada lubatavaks, eriti arvestades Eesti õiguses kehtiva totaalrestitutsiooni põhimõtet.¹⁷⁵

Ka meie PS §-s 25 on sätestatud, et igaühel on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalise ja materiaalse kahju hüvitamisele. Paragrahv 25 tagab õiguse nõuda õigusvastaselt tekitatud varalise ja mittevaralise kahju hüvitamist. Seejuures on kõnealune norm asjassepuutuv mitte üksnes lepinguvälise ehk deliktilise vastutuse korral, vaid ka lepingu rikkumise tagajärjel tekitatud kahju puhul.¹⁷⁶ Tulenevalt paragrahvist 25 peab seadusandja lisaks õiguste menetluslikele garantiidele looma kannatanule ka võimaluse taotleda õiguse rikkumise heastamist. Seega peab riik võimaldama mehhanismi, mis tagab teiste isikute poolt kannatanule tekitatud kahju hüvitamise.¹⁷⁷

Samas tuleb arvestada tsiviilõigussüsteemiga riikides välja kujunenud de minimis non curat praetor põhimõttega, mille kohaselt tuleb isikutel ühiskondlikes suhetes taluda teatud kahju tekitavat käitumist ning selliste väheväärtuslike nõuete kohtulikku menetlust ei peaks julgustama ega üles kutsuma. Seda eriti olukordades, kus üksikisikud väljaspool kollektiivset

¹⁷³ Aastaid oli Saksamaa finantsasutustel kombeks, et maksekorralduse saamisel debiteeriti koheselt raha makse tegija pangakontolt, kuid makse saaja kontole jõudis raha alles mõned päevad hiljem. Raha ülekandmisega viivitamine võimaldas pankadel kasutada raha ilma intressi tasumata. Hinnanguline kogusumma, mille pangad sellise praktika tõttu aastaga teenisid, ulatus sadadesse miljonitesse Saksa markadesse. Saksamaa kõrgem kohus keelustas sellise tegevuse tarbijajähistu poolt esitatud hagi alusel. Seejuures ükski paljudest panga klientidest haviga kohtu poole ei pöördunud, kuna saamata jäänud tulu oli niivõrd väike, moodustades aastate lõikes mõne Saksa marga suuruse summa. Vt. G. Wagner. Collective Redress – Categories Of Loss And Legislative Options. Law Quarterly Review. January 2011, p. 63.

¹⁷⁴ T. Raudsepp. Kohtusse pöördumise õigus Eesti Vabariigi põhiseaduse § 15 lõike 1 lause 1 alusel. - Magistritöö. Tartu 2005, lk. 76.

¹⁷⁵ Vaata VÕS § 127 lg 1.

¹⁷⁶ PS Kommenteeritud väljaanne (viide 64), lk. 266 jj. Kuigi võlaõiguses ei loeta lepingu rikkumist deliktiks, on lepingu rikkumine õigusvastane tegu PS § 25 mõttes.

¹⁷⁷ PS Kommenteeritud väljaanne (viide 64), lk. 274.

menetlust oma nõuet kohtulikus korras kunagi maksma ei paneks.¹⁷⁸ Seega ei saa ligipääsu õigusemõistmisele käsitada kui absoluutset õigust ning see peaks olema seotud rikkumise tagajärgede proportsionaalsusega. Siinkohal tuleks aga autori hinnangul seada esmaseks prioriteediks isikute kollektiivsete huvide ja õiguste kaitse, mistõttu ei saa ühiskonnas pidada lubatavaks pidevat kahju tekitavat käitumist suurele hulgale isikutele.¹⁷⁹ Samuti peaks riigil olema avalik huvi, et sellised marginaalsed kahjud üksikisiku tasandil saaksid kahjustatud isikutele hüvitatud. Just need väikesed kahjud üksikisikutele moodustavad akumulierituna märkimisväärselt suuri summasid terve turu lõikes.¹⁸⁰ Kollektiivne hagimenetlus võimaldabki ületada eelkirjeldatud problemaatilisi olukordi ning parandab juurdepääsu õig(l)usele üksikisiku tasandil (access to justice),¹⁸¹ luues võimaluse nõuete koondamiseks ühte menetlusse ning vähendades seeläbi üksikisiku poolt tehtavaid kulutusi kohtuvaidluses.

Õigus õiglasele kohtulikule arutamisele, mis hõlmab ka isiku kohtusse pöördumise õigust, sisaldub ka Eesti Vabariigi PS §-s 15. PS § 15 lg 1 lauses 1 sätestatud seadusereservatsioonita põhiõiguse kohaselt on igal isikul õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse.¹⁸² Viidatud paragrahv reguleerib ka õigust kohtulikule kaitsele, sh kohtule juurdepääsu õigust ehk menetlusõiguslikku tagatist.¹⁸³ Üldise põhiõiguse tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele adressaadiks on muuhulgas seadusandja, kes peab kujundama põhiseaduse nõuetele vastavad kohtumenetlusõigused.¹⁸⁴ Seejuures on oluline, et seaduses ettenähtud võimalus otsuseid vaidlustada oleks tegelik, mitte pelgalt illusoorne.¹⁸⁵ Õigus juurdepääsuks kohtule ei peaks sisalduma õiguses üksnes printsipiina, vaid seda tuleb ka praktikas piisavalt tõhusalt tagada. Eesti Vabariigi PS § 15 lg 1 esimeses lauses on sätestatud, et igal isikul on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse.

¹⁷⁸ Näiteks kui müüakse teed, mille pakikesed peaksid sisaldama 20 grammi teed aga tegelikkuses on vaid 19.5 grammi. Sellistel juhtudel ei pöördu isegi ka kõige kirglikum teejooja oma õiguste kaitseks kohtusse. Vt. G. Wagner. Collective Redress – Categories Of Loss And Legislative Options. Law Quarterly Review. January 2011, p. 62.

¹⁷⁹ C. Hodges. The Reform of Class and Representative Actions in European Legal Systems – A New Framework for Collective Redress in Europe. Hart Publishing 2008, p. 191

¹⁸⁰ G. Wagner. Collective Redress – Categories Of Loss And Legislative Options. Law Quarterly Review. January 2011, p. 62.

¹⁸¹ Õigus õiglasele kohtumõistmisele hõlmab muu hulgas otstarbekat ja tõhusat ligipääsu kohtule.

¹⁸² PS § 15 lg 1 esimese lause kaitseala riiveks tuleb pidada ka kohtusse pöördumise õiguse kitsendamist. Kuna PS § 15 lg 1 esimene lause on ilma seadusereservatsioonita põhiõigus, saab selle piiramise õigustusena arvestada üksnes teisi põhiõigusi või põhiseaduslikke väärtusi. PS Kommenteeritud väljaanne, lk. 171-172.

¹⁸³ R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn, Juura 2004, lk. 299.

¹⁸⁴ PS Kommenteeritud väljaanne (viide 64), lk. 165.

¹⁸⁵ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi otsus 15. detsembrist 2009 nr 3-4-1-25-09 Tallinna Ringkonnakohtu taotluses tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 131 lg-d 2 ja 3 koosmõjus riigilõivuseaduse lisa 1 sättega, mis näeb ette kohustuse tasuda tsiviilajal hinnaga kuni 1 000 000 krooni 75 000 krooni riigilõivu. - RT III 2009, 60, 440., p 26.

Viidatud säte kehtestab keskse normina üldise kohtusse pöördumise õiguse.¹⁸⁶ Riigikohtu üldkogu on leidnud, et see on põhiõigus, mis peab tagama lümkadeta kaitse.¹⁸⁷ Põhiseaduse kommenteeritud väljaande kohaselt sätestab PS § 15 lg 1 esimene lause subjektiivse menetlusõigusliku tagatise, mille eesmärk on muuta põhiõiguste materiaalõiguslik sisu tegelikkuseks. Teisiti öeldes peab igat subjektiivset õigust¹⁸⁸ olema võimalik realiseerida kohtus tõhusas ja ausas menetluses ja mõistliku aja jooksul.¹⁸⁹

PS § 15 lg 1 sisaldab koosmõjus PS §-ga 14 üldist põhiõigust tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele, mille esemeline kaitseala on väga mitmetahuline ja oluliselt mõjutatud EIÕK artiklite 6 ja 13 kaitsealadest ning neile EIK poolt antud tõlgendusest.¹⁹⁰ Üldise kohtusse pöördumise õiguse kaitseala ei piirdu üksnes PS sätestatud põhiõigustega, vaid hõlmab ka kõik PS-st madalamal seisvatest õigusaktidest tulenevad subjektiivsed õigused. Seejuures on oluline tähele panna, et õiguse ja vabaduse rikkumine PS § 15 lg 1 esimese lause tähenduses ei pea olema ning ei saagi olla selge kohtusse pöördumisel.¹⁹¹ PS §-st 15 tulenev üldine põhiõigus tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele annab igaühele õiguse võimalikult tõhusale kohtumenetlusele. Õiguste kaitse peab olema kiire ja tõhus ning kohtute menetluslik tõhusus on oluline nii kohtusüsteemi funktsioneerimiseks tervikuna, kui ka igale kohtuasjale mõistliku aja jooksul lahendi tagamiseks.¹⁹² PS § 14 on sätestatud, et õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus. Õigused menetlusele kohtus ja täitevvõimu organites tagavad, et seadusandja näeks ette tõhusa õiguskaitse ja et menetlus oleks kujundatud ausalt. Tõhusa õiguskaitse tingimuseks on menetluse tulemuse vastavus asjaomase põhiõiguste kandja materiaalsetele õiguspositsioonidele. Juhul, kui seadusandja pole kehtestanud tõhusat ja lümkadeta põhiõiguste kaitse mehhanismi, peab kohtuvõim tulenevalt PS § 14 tagama põhiõiguste kaitse.¹⁹³

¹⁸⁶ PS Kommenteeritud väljaanne (viide 64), lk 163 jj. Kohtusse pöördumise õigust on põhjalikult käsitlenud Triin Raudsepp oma magistritöös „Kohtusse pöördumise õigus Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 15 lõike 1 lause 1 alusel”. Tartu, 2005. Viidatud töös ei ole analüüsitud kohtusse pöördumise õigust kollektiivhagi seisukohalt.

¹⁸⁷ Riigikohtu üldkogu 22. detsembri 2000. A määrus kohtuasjas nr 3-3-1-38-00, punkt 15.

¹⁸⁸ Subjektiivne õigus on kolmekohaline relatsioon õiguse kandja, kohustuse kandja ja õiguse eseme vahel. Subjektiivsest õigusest tuleneb kellegi kohustus midagi teha või tegemata jätta ning õiguse kandja õigus nõuda kohustuse kandjalt kohustuse täitmist. PS Kommenteeritud väljaanne (viide 64), lk. 78, p. 2.1.2.

¹⁸⁹ PS Kommenteeritud väljaanne (viide 64), lk. 163 p 1.2.

¹⁹⁰ PS Kommenteeritud väljaanne (viide 64), lk. 165 p 2.1.

¹⁹¹ PS Kommenteeritud väljaanne (viide 64), lk. 166 p 2.1.

¹⁹² PS Kommenteeritud väljaanne (viide 64), lk. 168 p 2.1.4.

¹⁹³ Vt. Riigikohtu üldkogu otsus 06. jaanuarist 2004 nr 3-1-3-13-03 Tiit Veeberi (Veeber) süüdistuses KrK § 148-1 lg 7, § 166 lg 1 ja § 143 lg 1 järgi. - RT III 2004, 4, 36. p. 31.

Seega saaks ülaltoodut silmas pidades justkui väita, et kollektiivhagi regulatsiooni väljatöötamine põhiseaduse taustal on riigi kohustuseks, et tagada üksikisikute põhiõiguse menetlusele ja korraldusele realiseerumine. Autor möönab, et seadus kaitseb õiguslikke huve vastavalt nende järgule õigussüsteemis ning kollektiivhagile iseloomulike väikeste kahjude hüvitamine üksikisiku tasandil asub õiguskaitse vajaduste hierarhias ühel madalamal astmel. Kuni ei saa väita, et kaitse mittetagamine on vajalik teiste, tähtsamate huvide kaitsmiseks, puudub sellise õiguskaitse vormi puudumisel igasugune õigustus.¹⁹⁴

Kollektiivhagi kolmandaks eesmärgiks on õigusrikkumiste preventatsioon, mis peaks tagama õigusnormide järgimist kõige üldisemalt või suurendama teatud eriseaduste sätete erilist järgimist mingi konkreetse õigusharu raames. Näiteks konkurentsioiguses kartellikokkulepete keeldu puudutava regulatsiooni järgimist või tarbijakaitseseadusest tulenevate kauplemisnõuete järgimist.¹⁹⁵ Õigusrikkumiste preventatsioon põhineb loogikal, et potentsiaalne rikkuja hindab enne õigusvastase tegevuse alustamist (cost/benefit analysis) võimalikke kulusid ja õigusrikkumisest saadavat tulu, mis üldreeglina väljendub õigusrikkumise arvelt teenitud kasumis. Juhul, kui võimalikud kulud ületavad õiguse rikkumise tagajärjel teenitud tulu, peaks potentsiaalne rikkuja hoiduma ebaseadusliku tegevuse läbiviimisest. Seejuures tuleb ühe võimaliku kuluna arvestada ka tõenäosust, et õigusrikkumisele järgneb negatiivne muutus isiku varalises seisundis.¹⁹⁶ Erialakirjanduses on leitud, et kollektiivhagi kompensatsiooni funktsioon deliktilise vastutuse korral rivaalitseb kollektiivhagi preventiooni funktsiooniga, kuivõrd deliktiõiguslik vastutus on suunatud üksnes õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamisele ning kahju hüvitamise tagajärjel ei tohi kahjustatud isik alusetult rikastuda ehk olla varaliselt paremas seisundis kui enne delikti.¹⁹⁷ Teisisõnu öeldes ei ole deliktilise vastutuse korral õigusrikkumise preventioon käsitatav iseseisva õigusprintsipiina, vaid on totaalrestitutsiooni põhimõttega kaasnev positiivne kõrvalnähtus.¹⁹⁸

Autor leiab, et kollektiivne hagimenetlus hoiab ära õigusrikkumisi juba üksnes seetõttu, et võimalik rikkuja peab arvestama võimalusega, et nõudeid ei esita üksikisik, kelle ressursid ja

¹⁹⁴ I. Nõmm. Puhtmajanduslik kahju ja selle hüvitamine deliktilise vastutuse korral – Magistritöö. Tartu 2007, lk. 27-29.

¹⁹⁵ P. Cane. H. M. Kritzer. The Oxford Handbook of Empirical Legal Research. Oxford University Press 2010, p. 711

¹⁹⁶ T. L. Russell. Exporting Class Actions to the E.U. Boston University International Law Journal, Vol. 28:141, 2010. p 145.

¹⁹⁷ G. Wagner. Collective Redress – Categories Of Loss And Legislative Options. Law Quarterly Review. January 2011, p. 59.

¹⁹⁸ *Ibid*, p. 59-60.

võimalused on nõude maksmapanekuks piiratud, vaid potentsiaalsete hagejate hulk on märgatavalt suurem, kuivõrd kohtusse pöördumine ja nõude esitamine on hõlpsam ning isikut vähem koormav. Seega on ka võimalused ja ressursid suuremad. Siinkirjutaja arvates ei ole mõistlik eeldada preventsiiooni eesmärgi täitmist üksnes juhul, kui õiguskord võimaldab nõuda punitiivse iseloomuga kahjuhüvitist. Tuleb nõustuda sellega, et kompensatsioonilise iseloomuga kahjuhüvitis üksikute nõuete korral ei täida olulist preventatiivset eesmärki, kuna kohtu poolt väljamõistetavad summad on marginaalsed ning ei mõjuta oluliselt kahju tekitanud isiku majanduslikku seisundit.¹⁹⁹ Kui aga potentsiaalseid hagejaid on sadu või isegi tuhandeid, siis sellisel juhul ei ole võimalik eitada, et isik teeb kõik endast oleneva vältimaks õigusrikkumist ning sellega kaasneda võivaid tagajärgi. See aga eeldab vastava menetluse olemasolu.

Kollektiivse hagimenetluse neljandaks eesmärgiks on professor Christopher Hodgesi arvamuse kohaselt mehhanismi loomine, mis võimaldaks tuvastada seadusandliku-, kohtu või täitevvõimu tasemel lahendamist vajavaid sotsiaalseid või poliitilisi vaidlusküsimusi. Kollektiivsed hagimenetlused saavad olla oluliseks varajaseks indikaatoriks mõne reguleerimist vajava probleemi olemasolu kohta ühiskonnas, kas siis kohtumenetluse, seadusloome või mõnel muul tasandil.²⁰⁰ Autor nõustub sellega, et kollektiivhagid võivad olla indikaatoriks vajakajäämistele seadusandluses või osutada laiemale probleemile ühiskondlikul tasemel. Kuid siinkohal tuleks selgelt eristada kontinentaalse õigussüsteemi ja Common Law kohtunikuõiguse erinevusi, mistõttu tuleks viimasena nimetatud eesmärki suhtuda kerge reservatsiooniga. Mandri-Euroopas on kohtuotsuste näol tegemist teatavasti väärtusotsustusega, mitte pretsedendiga. Erinevalt Inglismaa, Ameerika Ühendriikide ja teiste Common Law õigustraditsiooniga riikidest, puudub Eesti kohtutel pädevus võtta vastu ja

¹⁹⁹ R. Van den Bergh toob välja kolm põhjust, miks eraõiguslikud individuaalhagid ei täida preventatiivset funktsiooni eelkõige tarbijaõiguses ja konkurentsioiguses. Bergh rühmitab põhjused kolme kategooriasse: informatsiooni puudus, ratsionaalne kuluanalüüs ning nn free riding ehk ärakasutamine. Esiteks ei saa eeldada, et eraisikud avastavad ning suudavad ära tõestada konkurentsioiguse rikkumisi. Näiteks hinnakokkulepete puhul enamus tarbijatest ei tajugi, et neid on mingil viisil kahjustatud. Teiseks erinevad konkurentsioiguse rikkumise korral erahuvid avalikust huvist. Eraisikutelt võib loota hagi esitamist üksnes juhul, kui hagi esitamisest saadav tulu on suurem, kui selle käigus kantud kulud. Seega on hagi mitte esitamine täiesti ratsionaalne valik. Seevastu avalik huvi konkurentsioiguse järgimise vastu on suunatud sootuks millelegi muule. Kolmandaks on konkurentsioiguses kahjustada saanud isikud huvitatud sellest, et mitte kanda kulusid ning jätta rikkumise kõrvaldamine ning sellega kaasnevate kulude kandmine kellegi kolmanda kanda, olgu see avalik-õiguslik asutus või mõni tarbijatest. Seega ei saa tarbijaõiguses ning konkurentsioiguses individuaalhagide esitamist pidada preventatiivset eesmärki täitvateks. Vt. R. Van den Bergh, L. Visscher. The Preventive Function of Collective Actions for Damages in Consumer Law. *Erasmus Law Review*, Volume 1, Issue 2, 2008.

²⁰⁰ P. Cane. H. M. Kritzer. *The Oxford Handbook of Empirical Legal Research*. Oxford University Press 2010, p. 711.

kehtestada üldiseid protsessiõigusi puudutavaid põhimõtteid ja õigusakte.²⁰¹ Selline pädevus on põhiseadusega reserveeritud parlamendile.²⁰² Lisaks eeltoodule ei ole era- ja avaliku õiguse eristamine eriliselt iseloomulik mitte Anglo-Ameerika, vaid ennekõike Kontinentaal-Euroopa õigusteooriale.²⁰³

Kollektiivhagi viienda eesmärgina saab autori arvates tuua välja õigusselguse tagamise, kuna ühel ja samal alusel põhinevat nõuet käsitlevas vaidluses välditakse vastuoluliste otsuste tegemist.²⁰⁴ Vastuoluliste otsuste tegemine on tõenäoline olukordades, kus ühe ja sama asjaolu alusel esitatakse massiliselt deliktilisi nõudeid, mille tagajärjel koormatakse kohtusüsteem üle ja kuna asju hakkavad lahendama eri kohtunikud, võib menetlus venida pikaks.²⁰⁵ Olukordadega, kus asju lahendavad erinevad kohtukoosseisud, kaasneb selge oht vastuoluliste otsuste tegemiseks, sest erinevad kohtukoosseisud jõuavad tihti erinevate tulemusteni. Igal juhul viib see niigi napi kohturessursi raiskamiseni, kui ühel ja samal asjaolul põhinevat vaidlust menetletakse üha uuesti ja uuesti.²⁰⁶

H. Micklitz toob veel välja asjaolu, et kollektiivhagid saavad täita ka turu reguleerimise funktsiooni, mis tihtilugu jääb õiguspoliitilistes diskussioonides märkamata või tahaplaanile. Nimelt leiab Micklitz, et kollektiivhagi esitamise võimalus loob ettevõtetele täiendava stiimuli neile riigi poolt kehtestatud informatsiooni, järelevalve ja kontrollifunktsiooni

²⁰¹ Samas on Madis Ernits oma Juridica artiklis pealkirjaga „Tõlgendamisest Riigikohtu praktikas“ esitanud õiguse tõlgendamise kontekstis mõneti mitmetimõistetava seisukoha väites, et põhiseaduse § 10 võimalda põhiseaduslikkuse järelevalve kohtul luua uusi õigusi, vabadusi ja kohustusi, mis tulenevad põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas. Vt. M. Ernits. Tõlgendamisest Riigikohtu praktikas. Juridica, IX/2010, lk. 666.

²⁰² D. Baetge. Class action, Group Litigation & Other Forms of Collective Litigation – Germany. Internetis kättesaadav:

http://www.law.stanford.edu/display/images/dynamic/events_media/Germany_National_Report.pdf. p 2.

Seadusandlik võim kuulub PS § 4 ja 59 järgi Riigikogule. PS § 104 lg 2 punkti 14 järgi saab kohtumenetlust reguleerida vaid seadusega. Vt. PS Kommenteeritud väljaanne (viide 64), lk. 156-157.

²⁰³ U. Lõhmus. Õigus õiglasele kohtulikule arutamisele. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. SA Iuridicum, Tartu, 2003, lk. 142. Anglo-Ameerika õigussüsteemiga riikides jaguneb objektiivne õigus üldise õiguse normideks ja õiglase õiguse normideks. R. Narits. Õigusteade metodoloogia. Õigusteabe AS Juura, 2007, lk. 11.

²⁰⁴ E. Zirngibl. Kollektiver Rechtsschutz im Zivilprozess in den USA und Deutschland. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Rechtswissenschaften an der Juristischen Fakultät der Universität Augsburg. Augsburg, 2006. S 16. Erhältlich: http://opus.bibliothek.uni-augsburg.de/volltexte/2006/237/pdf/Eva_Zirngibl_Doktorarbeit.pdf. 07. mai 2012.

²⁰⁵ Frankfurdi Regionaal Kohus Saksamaal seisis silmitsi mitte vähem kui 14 000 Deutsche Telekom investorist hagejaga, kes kõik nõudsid kahju hüvitamist, mis kaasnes Deutsche Telekom'i poolt emiteeritud aktsiate ostmisega. Hinnanguliselt oleks nõuete lahendamiseks kulunud 13-15. aastat.

²⁰⁶ Vt. G. Wagner. Collective Redress – Categories Of Loss And Legislative Options. Law Quarterly Review. January 2011, p. 65.

täitmiseks. Kollektiivhagi võib täita ebapiisavast turujärelevalvest ja monitooringust tuleneva ebapiisava turukontrolli lünga avalikus sektoris.²⁰⁷

Seega, pidades silmas kollektiivse hagimenetluse üldiseid üllaid ja pragmaatilisi eesmärke, ei esine põhjusi, miks kollektiivse hagimenetlus võimaldamine Eesti õiguskorras peaks a priori olema välistatud.

Kuna Euroopa, sh ka Eesti, tsiviilprotsessiõigus näeb reeglina ette võimalusi hagide ühiseks esitamiseks või nende liitmiseks, milliseid kohus saab ühiselt läbi vaadata ja menetleda,²⁰⁸ võib tekkida põhjendatud küsimus, miks kollektiivhagi kui menetlusõiguse instituut on üldse vajalik, kui tsiviilprotsessiõiguses on ettenähtud võimalus hagide ühiseks esitamiseks erinevate hagejate poolt või hagide liitmiseks, kui menetlust on juba eelnevalt alustatud.²⁰⁹ Ka Eesti tsiviilkohtumenetluse seadustik võimaldab mitme hageja osavõttu tsiviilasjast ning hagide liitmist, kui hagrid ei ole koheselt ühiselt esitatud. TsMS § 207 lõikes 1 on sätestatud, et mitu isikut võivad esitada ühise hagi ja hagi võib esitada ühiselt mitme kostja vastu, kui menetluse esemeks on mitme isiku ühine õigus, või kui mitu isikut on õigustatud või kohustatud samast alusest. Samuti siis, kui menetluse esemeks on samalaadsed ja olemuslikult samalaadsest alusest tekkinud nõuded või kohustused.

TsMS § 374 kohaselt võib kohus liita hagrid ühte menetlusse, kui kohtu menetluses on ühel ajal mitu üheliigilist hagi, millised on esitanud mitu hagejat sama kostja vastu ning nõuded on õiguslikult omavahel seotud või need nõuded oleks võinud esitada ühes hagimenetluses ja nende ühine menetlemine võimaldab nende kiiremat lahendamist või lihtsustab nende menetlemist. Riigikohtu tsiviilkolleegium on leidnud, et kui kohtu menetluses on ühel ajal mitu üheliigilist hagi, milles on samad pooled, võib kohus TsMS § 374 järgi liita need hagrid

²⁰⁷ W. H. Van Boom (ed.). M. Loos (ed.). *Collective Enforcement of Consumer Law. Securing Compliance in Europe through Private Group Action and Public Authority Intervention*. Europa Law Publishing, January 2007, pp. 17-18.

²⁰⁸ Saksamaal Zivilprozessordnung § 59 jj.. Prantsusmaal Nouveau code de procedure civile artikkel 323 jj. Inglismaal Civil Procedure Rules artikkel 31 lg 2; artikkel 19.3. Vt. G. Wagner. *Collective Redress – Categories Of Loss And Legislative Options*. *Law Quarterly Review*. January 2011, p. 66.

²⁰⁹ H. Micklitz leiab, et teatud juhtudel võib hagide liitmist vaadelda kui massimenetlust, kui mitmed hagejad, keda esindab üks esindaja, esitavad samasse kohtusse sama kostja vastu hagi. Samas ei võimalda hagide liitmine nõudeid efektiivselt koondada, sest menetluslik suhe hagejate endi ning hageja(te) ja kostja vahel jääb eraldiseisvaks. Iga üksiku hageja menetlustoimingud ei mõjuta teiste hagejate seisundit. Hagide liitmise instituudi puudus muutub ilmseks, kui hagi esitavad mitusada või -tuhat isikut. Sellises olukorras käsitab kohus iga hagi individuaalsena ning iga hageja võib tugineda oma menetlusõigustele nagu õigusele asja suulisele arutamisele, õigus menetluses osalemisele ning õigusele viibida asja arutamise juures. Juba ainuüksi menetlusdokumentide ja kohtukutsete paljususe tõttu võib menetlus muutuda niivõrd komplitseerituks, et kohus ei suuda asja menetleda mõistliku aja jooksul. Vt. H-W. Micklitz, A. Stadler. *The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure*. EBLR, 2006, pp. 1476-1477.

ühite menetlusse, kui nõuded on õiguslikult omavahel seotud ja nende ühine menetlemine võimaldab nende kiiremat lahendamist või lihtsustab nende menetlemist. Hagide liitmise teel on võimalik tagada TsMS §-s 2 sätestatud tsiviilkohtumenetluse ülesanne – lahendada tsiviilasi õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega.²¹⁰ TsMS § 207 teise lõike kohaselt osaleb iga hageja menetluses teise poole suhtes iseseisvalt ning hageja toimingust ei tulene kaashagejale õiguslikke tagajärgi, välja arvatud juhul, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Seega, kui hagejad on esitanud hagiavalduse küll ühiselt, kuid vaidluse esemeks on igaühe rahaline nõue kostja vastu eraldi, osalevad hagejad menetluses iseseisvalt TsMS § 207 lg 2 mõttes.²¹¹ Seda kinnitab ka TsMS § 446 lg 1, mille kohaselt mitme hageja kasuks tehtud otsuses, peab kohus märkima, millises osas iga hageja kasuks on nõue rahuldatud ning kui nõue on rahuldatud mitme hageja kasuks solidaarselt, tuleb seda otsuses sõnaselgelt märkida. Kuna hagide liitmine või nende ühine esitamine on üksnes individuaalse hagimenetluse eriregulatsioon, mille suhtes ei ole kehtestatud tavalisest hagimenetlusest erinevaid menetlusreegleid ning see ei võimaldada lahendada hajuskahju hüvitamise probleemi, ei saa neid käsitada kollektiivhagi menetlusena.²¹² Veelgi enam tuleb arvestada, et ühise hagi esitamine mitme hageja poolt eeldab, et isikud on omavahel tuttavad, mis on aga tihtilugu võimatu ilma tarbijaühenduste sekkumiseta. Tulenevalt kohtunike töökorraldusest ja asjade jaotamisest erinevate kohtunike ja kohtumajade vahel, on ka hagide hilisem liitmine keeruline ning pigem teoreetiline võimalus kui reaalne tulemus.²¹³ Eeltoodust tulenevalt on nõuete koondamine hagide ühise esitamise või hilisema liitmise tõttu pigem probleemne ning ebaefektiivne.

Hagide liitmise olulisim erinevus kollektiivhagist seisneb selles, et üksikute hagide liitmine või nende ühine esitamine ei muuda neid üheks nõudeks. Erinevad hagid jäävad teineteisest eraldiseisvateks ning on teineteisest selgelt eristatavad. Iga hagi esitanud isik on menetluses käsitatav iseseisva osapoolena, kellele on tagatud kõikide protsessiõigusest tulenevate õiguste realiseerimise võimalus, nagu õigus olla ära kuulatud, õigus asja suulisele arutamisele jne. Samuti säilib igale menetlusosalisele õigus menetlust käsutada ehk määrata kindlaks

²¹⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 28. mai 2008. a kohtumäärus tsiviilasjas nr 3-2-1-48-08 - Priit Rannaste hagi Pulp OÜ vastu puhkepäevadel töötamise eest töötasu saamiseks. - RT III 2008, 26, 173. p. 16

²¹¹ Vt. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05. jaanuari 2011 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-116-10. Viimsi Tööstuspark OÜ hagi G-U BKS Estonia OÜ vastu 400 000 krooni ja viivise väljamõistmiseks, Aivo Kuldmäe hagi G-U BKS Estonia OÜ vastu 133 000 krooni ja viivise väljamõistmiseks, Taavo Tallo hagi G-U BKS Estonia OÜ vastu 267 000 krooni ja viivise väljamõistmiseks, G-U BKS Estonia OÜ vastuhagid Viimsi Tööstuspark OÜ, Aivo Kuldmäe ja Taavo Tallo vastu kommertsantide kustutamiseks vajaliku nõusoleku andmiseks. Kättesaadav internetis: www.nc.ee

²¹² Leuven study (viide 22), p. 263.

²¹³ H-W. Micklitz, A. Stadler. The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure. EBLR, 2006, p. 1476.

menetluse edasine võimalik kulg, kas siis otsustades asja menetlemine lõpetada kohtuliku kompromissi sõlmimisega, esitades kaebusi, taotlusi ning avaldusi või võttes hagi üldse tagasi.²¹⁴ Kahtlemata on hagide ühine esitamine ning hagide liitmine kaasaegses protsessiõiguses väärtuslik ning asendamatu instrument, kuid hagide liitmine ei võimalda siiski saavutada neid eesmärke, mida kollektiivhagide esitamisega on võimalik saavutada. Näiteks olukordades, kus tekitatud kahju on triviaalne ning kahjukannatanud isikud asuvad erinevates kohtades, ei paku hagide liitmine protsessiõiguse seisukohast vaadatuna mõistlikku lahendust. Hagide liitmise puhul arvutute kahjunõuete korral ei moodustata ühte ühist nõuet, vaid eeldatakse, et iga kahjukannatanud üksikisik esitab ise kohtusse hagi. Kui ka murdosa marginaalset kahju kannatanud isikutest esitaks kohtusse hagi, koormaks see põhjendamatult kohtusüsteemi ning protsessiõiguse mõte ei tohiks olla suunatud sellise tulemuse saavutamisele. Kuna hagide liitmine eeldab individuaalhagide esitamist, ei ole see sobilik lahendus tagamaks õiguskaitset isikutele, kelle kahjuhüvitise nõue on väike või kui kahjustatud isikud asuvad erinevates piirkondades.²¹⁵ Selline olukord vajab lahendust, kus ei eeldata, et tuhanded kahjukannatanud isikud peaksid esitama individuaalselt hagi kohtusse.²¹⁶

Hoolimata ülaltoodud positiivsetest külgedest on kollektiivhagil, sõltumata selle vormist, üks fundamentaalne puudus. Nimelt koondades hulgaliselt nõudeid ühte menetlusse, ohverdatakse paratamatult protsessis osalevate ja teatud juhtudel ka protsessis mitteosalevate üksikisikute protsessiõiguslikke tagatisi.²¹⁷ Ka Leuveni Katoliikliku Ülikooli õigusteaduste professor Hans van Houette leiab, et kuna kollektiivsetes hagimenetlustes tuleb menetluses osalevaid isikuid käsitada ühtse terviku või kollektiivina, tuleb teha mõningaid mööndusi üldiste menetluspõhimõtete järgimise suhtes. Samas rõhutab ta, et nendest mõningatest mööndustest hoolimata, tuleb tagada nõuetekohane menetlus, et saada aus, õiglane ning legitiimne tulemus.²¹⁸ Võimaldades ühel või mitmel eraõiguslikul isikul hageda terve grupi sarnases olukorras olevate isikute nimel, kes ei pruugi üldse menetluse algatamisest või selle progressist teadlikud olla, kuid on seotud selles menetluses tehtava otsusega, riivab paratamatult isikute privaatautonomiat ning seadusega tagatud menetlusõigusi.²¹⁹ Mistahes

²¹⁴ G. Wagner. Collective Redress – Categories Of Loss And Legislative Options. Law Quarterly Review. January 2011, p. 66.

²¹⁵ *Ibid*, p.66-67.

²¹⁶ *Ibid*, p. 66.

²¹⁷ The United States Council for International Business. Comment on Consultation on collective redress. 30. aprill 2011, p. 3-4. Internetis kättesaadav:

http://ec.europa.eu/competition/consultations/2011_collective_redress/uscib_en.pdf. 07. May 2012.

²¹⁸ H. van Houette, I. Yi. Due Process In International Mass Claims. Erasmus Law Review, volume 1, Issue 2, 2008, lk. 63.

²¹⁹ D. R. Hensler. The Globalization of Class Actions: An Overview. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 2009 622:7. Sage, 2009, p. 17.

kohtulik menetlus, mis koondab mingit hulka üksikuid nõudeid ühte menetlusse, seisab silmitsi sarnaste probleemidega. Põhiliste probleemidena saab välja tuua järgmised küsimused: millised peaksid olema kollektiivse hagimenetluse algatamise kriteeriumid, kes esindab keda, kes langetab otsuseid, millised otsused on siduvad ning kelle jaoks on need siduvad, kes peab keda millest teavitama, kas on osalemis- või loobumisvõimalusega kollektiivhagi menetlus, kes kannab menetluskulud, kuidas vältida huvide konflikti ning kes kiidab heaks ning on seotud võimaliku kompromissiga. Need on üksnes mõningad asjaolud, mis kuuluvad lahendamisele kollektiivsetes hagimenetlustes.²²⁰ Dr. Christopher Hodges leiab, et kollektiivhagi menetlus peab olema välja töötatud selliselt, et see tagaks kiire, õiglase ning efektiivse tulemuse õiglase ja nõuetekohase menetluse läbiviimise tulemusel.²²¹

²²⁰ C. Hodges. *The Reform of Class and Representative Actions in European Legal Systems – A New Framework for Collective Redress in Europe*. Hart Publishing 2008, p. 118.

²²¹ C. Hodges. *Response To Consultation Toward a Coherent European Approach to Collective redress*. University of Oxford. 28. aprill 2010, p. 1.

2. OSALEMIS- (OPT-IN) VÕI LOOBUMISVÕIMALUSEGA (OPT-OUT) KOLLEKTIIVHAGIMENETLUS

Kollektiivhagide regulatsiooni üheks keskseks küsimuseks on see, kas kohaldub osalemisvõimalusega või loobumisvõimalusega menetlus. Mõlemal on oma positiivsed ja negatiivsed küljed, sõltuvalt sellest, milliseid kollektiivhagi regulatsiooni kehtestamisega taotletavatest eesmärkidest primaarseks pidada.²²² Kui Ameerika Ühendriikides põhineb klassihagi loobumisvõimalusega menetlusel,²²³ siis enamus Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemiga riikidest on konstitutsioonilistel põhjustel otsustanud osalemisvõimalusega kollektiivhagi menetluse kasuks.²²⁴

Olenevalt sellest, millist süsteemi kasutatakse hagi esitamiseks ja isiku osalemiseks kollektiivses hagimenetluses, saab kollektiivhagi menetlused kõige üldisemalt jagada kahte eraldi rühma, vastavalt siis osalemisvõimalusega ja loobumisvõimalusega kollektiivhagi menetlusteks. Lihtsustatult öeldes on osalemisvõimalusega (opt-in) menetlusega tegemist siis, kui isik peab menetluses osalemiseks esitama eraldi taotluse. Kui aga hagi esitamine tähendab automaatselt isiku osalust menetluses ilma vastavasisulise taotluseta, on tegemist loobumisvõimalusega (opt-out) menetlusega. Viimasel juhul säilib isikul aga alati õigus otsustada menetluses mitte osaleda.²²⁵ Osalemis- ja loobumisvõimalusega menetluste erinevused on mõistetavad ja arusaadavad, aga otsustada ühe või teise menetluse kasuks on sootuks keerulisem ülesanne. Küsimus on nimelt selles, kas üks isik (sõltumatult sellest, kas ta on eraõiguslik või avalik-õiguslik) peaks saama algatada hagi terve grupi isikute eest, kes on kannatanud hagi esitanud isikuga samasugust kahju, olles sealjuures hagi esitamise hetkel individuaalselt identifitseerimata ning kirjeldatud pelgalt läbi teatud tunnuste, millised on hagi esitava isikuga üldreeglina ühised.²²⁶

Kahe eelnimetatud menetlusliku iseärasusega seonduvad Eesti tsiviilprotsessiõiguse seisukohalt vast kõige enam tsiviilkohtumenetluse seadustikus sisalduvad kohtumenetluse

²²² Kollektiivhagi eesmärkide osas vt. punkti 1.2. Erialakirjanduses on leitud, et loobumisvõimalusega süsteem täidab paremini kollektiivhagi preventatiivset eesmärki, samas piiratakse loobumissüsteemiga menetluses mitteosalevate isikute protsessiõiguslike tagatise. R. Mulheron'i artikkel annab hea ülevaate osalemisvõimalusega kollektiivhagi menetluse positiivsetest ja negatiivsetest aspektivest. Vt. R. Mulheron. Some Difficulties With Group Litigation Orders – And Why A Class Action Is Superior. C. J. Q, 2005, 24, pp. 50.

²²³ Vt. Rule 23 [b] [3] Federal Rules of Civil Procedure.

²²⁴ A. Stadler (viide 19), p. 317.

²²⁵ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee Arvamus teemal „Ühishagi rolli ja süsteemi määratlemine Euroopa Liidu tarbijakaitseõiguses”. Euroopa Liidu Teataja C 162/1, p. 7.2.

²²⁶ R. Mulheron. The Case For An Opt-Out Class Action For European Member States: A Legal and Empirical Analysis. Columbia Journal Of European Law, Vol. 15, 2009, p. 412.

isiklikkuse ja menetlusõiguse käsutamise põhimõtted. Seda põhjusel, et Eesti õiguskorrale on üldreeglina võõras, kui ühel või mitmel isikul või asutusel on voli kohtus hageda teiste isikute nimel või nende õiguste kaitseks. Seega tõusetub siinkohal küsimus, kellel on tsiviilprotsessivõime algatamaks kollektiivset hagimenetlust.²²⁷

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 3 lg 1 on sätestatud, et kohus menetleb tsiviilasja, kui isik pöördub seaduses sätestatud korras kohtusse oma eeldatava ja seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks. Sama paragrahvi lõike 2 kohaselt menetleb kohus seaduses ettenähtud juhul tsiviilasja ka siis, kui isik pöördub kohtusse teise isiku või avalikkuse eeldatava seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks. Samas TsMS § 371 lg 2 p 2 alusel on kohtul õigus keelduda menetluse võtmast ja § 423 lg 2 p 2 kohaselt jätta läbi vaatamata hagi, mis ei ole esitatud hageja seadusega kaitstud õiguse ega huvi kaitseks või eesmärgil, millele riik peaks andma õiguskaitset.²²⁸ Küsimus on selles, kellel ning millistel juhtudel on õigus kohtu poole pöörduda. Viidatud sätted kehtestavad erialakirjanduse kohaselt kohtumenetluse isiklikkuse põhimõtte, millest tulenevalt saab isik kaitsta kohtus ainult enda õigusi. Teise isiku nimel saab kohtusse pöörduda üksnes juhul, kui see on seaduses expressis verbis sätestatud.²²⁹ Ka Riigikohus on leidnud, et Eesti õiguskord ei tunnista üldjuhul hagi esitamist teiste isikute või avaliku huvi kaitseks ning vastavalt halduskohtumenetluse seadustiku § 7 lg-le 3 ning TsMS § 3 lg-le 2 on kaebuse esitamine avalike huvide kaitseks või teise isiku huvides lubatud üksnes seaduses ammendavalt loetletud juhtudel.²³⁰ Ka Andreas Kangur väidab kohtumenetluse õpikus, et kollektiivhagi (class action) kui selline, on kontinentaaleuroopalikus õigussüsteemis tundmatu ning kohtumenetluse isiklikkuse põhimõttest lähtuv TsMS § 3 välistab kollektiivhagide esitamise Eesti kohtutes.²³¹

Autor sellise seisukohaga täielikult nõustuda ei saa, leides, et kui kollektiivhagi esitamise võimalus oleks mõne materiaalõigust reguleeriva seadusega ette nähtud, siis TsMS § 3 selle esitamist otseselt ei välistaks, kuna nimetatud paragrahvi lõige 2 laiendab kohtu pädevust

²²⁷ D. R. Hensler. The Globalization of Class Actions: An Overview. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 2009 622:7. Sage, 2009, p. 14.

²²⁸ M. Vutt (viide 24), lk. 152.

²²⁹ E. Kergandberg, A. Kangur, S. Lind, K. Saaremäel-Stoilov, V. Saaremets. Kohtumenetlus. Kirjastus Juura, Tallinn 2008, lk. 346. Andra Pärsimägi leiab, et kohtumenetluse isiklikkuse põhimõtte tuleneb ka TsMS § 346 lg-st 1. Vt. A. Pärsimägi. Hagimenetlus, hagi ja taotluste esitamine. Kirjastus Juura, 2011, lk. 14.

²³⁰ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 17. septembri 2008. a määrus kohtuasjas nr 3-4-1-13-08. Jako Okk taotluses tunnistada tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 218 lg 3 esimene lause põhiseadusega vastuolus olevaks. - RT III 2008, 36, 236. p 5.

²³¹ E. Kergandberg, A. Kangur, S. Lind, K. Saaremäel-Stoilov, V. Saaremets. Kohtumenetlus. Kirjastus Juura, Tallinn 2008, lk. 346-347. Autor mõonab, et tõenäoliselt pidas Andreas Kangur silmas Ameerika Ühendriikides opt-out süsteemil baseeruvat kollektiivhagi menetlust, milline on Eesti õiguse seisukohalt tõepoolest problemaatiline.

menetleda ka tsiviilasju, mis on esitatud teise isiku seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks tingimusel, et seadus sellise võimaluse ette näeb.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku seletuskirjas on menetluse üldpõhimõtete all märgitud, et tsiviilasjades, so eraõiguslikest suhetest tulenevates õigusvaidlustes, võib üldreeglina pöörduda kohtu poole üksnes omaenese subjektiivse õiguse kaitseks. Kolmas isik võib poolena algatada tsiviilkohtumenetluse teise isiku subjektiivse õiguse kaitseks vaid seaduses sätestatud juhul.²³² Nii võis näiteks korteriomaniike eest KOS²³³ § 11 alusel esitada kahju hüvitamise nõude ka korteriühistu, kelle ülesandeks on korteriühistuseaduse § 2 lg-st 1 tulenevalt korteriomandi eseme mõtteliste osade ühine majandamine ja korteriühistu liikmete ühiste huvide esindamine.²³⁴ Samuti võib VÕS § 45 lõigete 1 ja 2 kohaselt seaduses sätestatud isik või asutus seaduses sätestatud korras nõuda ebamõistlikult kahjustavate tüüptingimuse kasutamise lõpetamist. Vastava nõude esitamiseks õigustatud isikuteks on muuhulgas mittetulundusühingud, kelle põhikirjaliste eesmärkide hulka kuulub ettevõtjate või kutsetegevusega tegelevate isikute õiguste kaitse ning kes on oma tegevuse korralduse ja majandusliku võimekuse tõttu realselt võimelised selliseid huve ka tegelikult kaitsma.²³⁵ Ühtlasi on tarbijate kollektiivseid huve esindaval tarbijaühendusel või ühenduste liidul võlaõigusseaduses sätestatud juhtudel õigus nõuda kohtu kaudu tarbijate kollektiivsete huvide kaitseks tarbijaid ebamõistlikult kahjustavate tüüptingimuste kasutamise või muude rikkumiste lõpetamist ja rikkumisest hoidumist vastavalt tarbijakaitseaduse § 15 lg 4 p 1 alusel.

Ülaltoodust saab järeldada, et Eesti seadusandja on võimaldanud teatud avalik-õiguslikel asutustel ja mõningatel juhtudel ka eraõiguslikel juriidilistel isikutel kaitsta üksikisikute kollektiivseid õigusi ja huve tsiviilkohtu korras, võimaldades peamiselt nõuda teatud tegevuste kohtulikku keelustamist aga mitte kahju hüvitamist. Selle taga võib näha seadusandja soovi tagada protsessiõigusnormide realiseerumise võimalus üksikisiku tasandil, kuna teatud tegevuste kohtulik keelustamine ei määra veel kindlaks sellele järgneda võivaid

²³² Tsiviilkohtumenetluse seadustiku 04.06.2002 eelnõu 1086 SE I seletuskiri. Internetis kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=021550029. 07. mai 2012.

²³³ Korteriomandiseadus. 15. november 2000. - RT I 2000, 92, 601; RT I 2009, 51, 349.

²³⁴ Vt. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 1. novembri 2006. a kohtuotsus tsiviilasjas nr 3-2-1-91-06, OÜ M hagi R. E. M. vastu 20 868 krooni 30 sendi saamiseks. RT III 2006, 40, 343. Praegu kehtiva korteriomandiseaduse alusel on korteriomaniike esindusõigus võimalik vastavalt KOS § 21 lg-le 2 punktile 5.

²³⁵ A. Pärsimägi. Hagimenetlus – Hagi ja Taotluste Esitamine. Kirjastus Juura, 2011, lk. 55.

kahju hüvitamise nõuete tulemusi ning menetluskäiku.²³⁶ Samas on tegevuse kohtulik keelustamine (instrument of injunction) oma mõjult piiratud ning ei taga isikutele minevikus tekitatud kahju kompenseerimist. Samuti ei oma see erilist preventatiivset toimet.²³⁷

Ülaltoodust hoolimata saab väita, et seadusandja tahe tsiviilkohtumenetluse seadustiku väljatöötamisel ei ole olnud suunatud sellele, et absoluutselt välistada kolmandate isikute kohtusse pöördumise õigus teiste isikute huvide kaitseks, vaid piirata selliste nõuete esitamist kohtule, mille õiguskaitse tagamise vastu puudub riigil õiguslik huvi ning vältida liigsete ning pahatahtlike hagide esitamist, mis võiks kohtud põhjendamatult vaidlustega üle koormata.

TsMS § 3 lg 2 sõnastusest tulenevalt on hagi esitamine, mis ei ole suunatud hagi esitanud isiku enda õiguste või huvi kaitseks, võimalik kahel juhul ning vältimatul eeldusel, et seadus sellise võimaluse ette näeb. Vastavalt siis kellegi teise isiku õiguse või huvi kaitseks ja avalikkuse eeldatava õiguse või huvi kaitseks. Jällegi tuleb rõhutada, et mõlemal juhul peab seadus sellise võimaluse ette nägema. Viidatud sätte valguses on huvitav tähele panna Riigikohtu erikogu 20. detsembri 2001. a otsust, milles kohus märkis, et kuigi HKMS § 7 eristab mõisteid „õigus” ja „huvi”, siis õiguspraktikas võivad nad olla omavahel seotud.²³⁸

H. Kötz on leidnud, et viimaste aegade üks tähelepanuväärsemaid arenguid kaasaegses tsiviilprotsessiõiguses on eraisikute poolt avalike huvide kaitseks esitatud hagide arvu kasv. Traditsiooniliselt on tsiviilkohtumenetlust peetud kui eraõigussuhtest tulenevat vaidlust kahe isiku vahel, siis uut tüüpi tsiviilvaidlustes ei soovi hageja mitte üksnes vinditseerida oma õigusi, vaid tasakaalustada ka teiste sarnases seisus olevate isikute või grupi huve.²³⁹ Kuigi avalik huvi on määratlemata õigumõiste,²⁴⁰ on erialakirjanduses siiski leitud, et väikeste kahjude korral on kahjustatud isikutele kahju hüvitamine kollektiivses hagimenetluses ning seeläbi õigusrikkumiste preventatsioon käsitatavad asjaoludena, mille vastu peaks riigil olema avalik huvi. Väikeste kahjude hüvitamine kahjustatud isikutele muutub avalikuks huviks just seetõttu, et kahjunõuete aluseks olevad väikesed summad, võivad terve turu lõikes kokku moodustada märkimisväärsed summasid, mille kahju tekitanud isik on kohustatud hüvitama. Teisisõnu öeldes ei seisne avalik huvi primaarselt selles, et iga üksiku kahjukannatanud isiku

²³⁶ D. R. Hensler. The Globalization of Class Actions: An Overview. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 2009 622:7. Sage, 2009, p. 17.

²³⁷ Oxford Economics, Civic Consulting – Final Report (viide 23), p. 26.

²³⁸ Riigikohtu erikogu 20. detsembri 2001. a otsus asjas nr 3-3-1-15-01. – RT III 2002, 4, 34.

²³⁹ H. Kötz. Public Interest Litigation: A Comparative Survey. M. Capelletti (ed.). Access to Justice and the Welfare State. Springer, 1 edition, Aug 1 1981, pp. 85-86.

²⁴⁰ Vt. avaliku huvi kui määratlemata õigumõiste kohta täpsemalt K. Ikkonen. Avalik huvi kui määratlemata õigumõiste. Juridica III/2005, lk. 187-199.

kahju saaks mõnekümne või -saja euro ulatuses kompenseeritud, vaid selles, et hoida ära edasisi õigusrikkumisi, kuivõrd turuosalisel peavad oma majandus- ja kutsetegevuses arvestama võimalusega, et õigusrikkumiste korral on kollektiivhagi raames võimalik neilt välja nõuda nende edaspidist käekäiku mõjutavaid tähelepanuväärseid summasid.²⁴¹

Kehtiv tsiviilkohtumenetluse seadustik sisaldab endas ka menetlusõiguse käsutamise ehk menetluse dispositiivsuse printsiipi, milline väljendub eelkõige TsMS-i §§-des 3, 4, 5, 230 lg-s 1.²⁴² Menetlusõiguse käsutamise põhimõtte, kui tsiviilkohtumenetluse üks juhtivprintsiipidest, väljendub poolte õiguses ise menetlust käsutada ning otsustada menetluse käigu üle. Dispositiivsuse printsiibist tulenevalt on hagejal õigus otsustada, kelle vastu ja mille alusel hagi esitada ning mida nõuda, samuti õigus hagist loobuda.²⁴³ Dispositiivsuse põhimõtte sisu väljendubki ennekõike menetluse alustamises üksnes pool(t)e hagiavalduse alusel. Ilma avalduseta kohus menetlust algatada ei saa.²⁴⁴ Samas ei ole käesoleva töö kontekstis oluline hagiavalduse esitamises küsimus, kuna kollektiivhagi esitatakse küll kohtusse aga mitte üksnes enda, vaid ka teiste sarnases olukorras olevate isikute huvide ja õiguste kaitseks. Seega võiks hagi esitamist ka teise isiku õiguslikult kaitstud huvi kaitseks pidada menetluse dispositiivsuse põhimõtte piiranguks. Kuid nagu nähtus ülaltoodust, ei ole hagi esitamine teise isiku õiguse ja huvi kaitseks Eesti õiguskorras siiski absoluutselt välistatud, vaid selline õigus peab tulenema seadusest.

Autori hinnangul tuleb siinkohal pidada oluliseks, et tulenevalt dispositiivsuse põhimõttest peab hagi esitamise käsutamise õigus olema pooltele tagatud ka menetluse kestel. Kitsendavalt tõlgendades võiks väita, et dispositiivsuse põhimõtte realiseeritavus peaks olema tagatud üksnes hagimenetluse pooltele ning isikule, kelle õigusi kohtulikus korras kaitstakse, see põhimõtte ei laiene. Seega küsimus on selles, kas isikule, kelle õigusi kohtus kaitstakse, kuid kes ei ole hagi esitanud isik, peaks laienema menetluse dispositiivsuse põhimõtte. Autor leiab, et kui kollektiivhagi esitatakse ilma isiku otsese volitusega, peaks menetluse dispositiivsuse põhimõtte laienema ka isikule, kelle õigusi kohtus kaitstakse. See tähendab, et isikul peaks olema pärast hagi menetlusse võtmist õigus otsustada, kas ta soovib oma nõude kohtu kaudu

²⁴¹ Vt. G. Wagner. Collective Redress – Categories Of Loss And Legislative Options. Law Quarterly Review. January 2011, p. 62.

²⁴² A. Pärsimägi. Hagimenetlus – Hagi ja Taotluste Esitamine. Kirjastus Juura, 2011, lk. 14.

²⁴³ E. Kergandberg, A. Kangur, S. Lind, K. Saaremäel-Stoilov, V. Saaremets. Kohtumenetlus. Kirjastus Juura, Tallinn 2008, lk. 350.

²⁴⁴ O. Krönert. Eraõigus II osa. Abimaterjale kohtunike ja prokuröride järelkoolituse eraõiguse õppegrupile. Tallinn 2001, lk. 124 jj.

maksma panna või mitte, samuti õigus otsustada, milliseid tõendeid ja taotlusi esitada ning kas võimalusel sõlmida kompromiss või mitte.

Dispositiivsuse põhimõtte tähtsust Eesti tsiviilprotsessiõiguses on korduvalt rõhutanud ka Riigikohus, sedastades, et tsiviilkohtumenetlust läbivaks põhimõtteks on dispositiivsus, mis tähendab ka seda, et kohus ei algata ega aruta asja ilma protsessiosalise taotluseta. TsMS § 4 lg 1 kohaselt menetleb kohus tsiviilasja üksnes juhul, kui seaduses sätestatud korras on esitatud hagi või muu avaldus. Sama paragrahvi teise lõike kohaselt määravad hagimenetluse pooled vaidluse eseme ja menetluse käigu ning otsustavad taotluste ja kaebuste esitamise.²⁴⁵

Riigikohus on dispositiivsuse põhimõtte piiratavust mõnevõrra käsitletud tsiviilasjas nr 3-2-1-165-04.²⁴⁶ Viidatud lahendi punktis 17 on Riigikohus märkinud, et tsiviilkohtumenetlust iseloomustab reeglina dispositiivsuse põhimõte. Dispositiivsuse põhimõtte kohaselt ei saa kohus algatada tsiviilasja ilma poole avalduseta. Samuti peavad pooled määrama hagi eseme ja vaidluse ulatuse. Dispositiivsuse põhimõtte hulka kuulub ka poolte õigus lõpetada menetlus kokkuleppega. Dispositiivsuse põhimõtte piirangud on võimalikud eelkõige avalikes huvides, alaealise ning piiratud teovõimega isiku huvides.

Seega tuleb kokkuvõtlikult asuda seisukohale, et Eesti tsiviilkohtumenetluses peab kollektiivhagi esitamise võimalus tulenema otseselt seadusest, kuna üldiselt, et mitte öelda jätkuvalt, prevaleerib Eesti õiguskorras individuaalse õiguskaitse põhimõte ning isikutele, kes osalevad kollektiivses hagimenetluses, peaks säilima õigus menetlust käsutada ehk võimalus mõjutada menetluse kulgu või vajadusel ka menetlusest välja astuda.²⁴⁷

2.1. Osalemisvõimalusega (opt in) kollektiivhagimenetlusest

Nagu etteruttavalt sai öeldud, siis osalemisvõimalusega süsteemil baseeruva kollektiivhagi menetluses saavad kahjustatud isikud menetluses osaleda üksnes juhul, kui nad teevad

²⁴⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 17. märtsi 2004. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-82-01. Kristina Karu seadusliku esindaja Regina Schumanni avalduse tagastamises. RT III 2001, 19, 208. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-20-04 - Uno Ruusi hagi Tallinna linna, Nikolai Tšinjakovi, Peter-Karl Bramanise, Aime Saksa, Arne Undresti, Jelena Ševtsova, Tamara Holmi, Vitali Lišne ja Lembi-Sirje Kallase vastu tehingute tühistuse tunnustamiseks. - RT III 2004, 9, 110.

²⁴⁶ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16. veebruari 2005. a kohtuotsus tsiviilasjas nr 3-2-1-165-04. Efstratios N. Leontarase hagi Ballito Bay Ltd vastu töövaidluses. - RT III 2005, 7, 72. Dispositiivsuse põhimõtet on Riigikohtu tsiviilkolleegium käsitletud nt oma lahendites tsiviilasjades nr 3-2-1-82-01, - RT III 2001, 19, 208 ja 3-2-1-135-01, -RT III 2001, 30, 324.

²⁴⁷ M. Vutt, Aktsionäri derivatiivnõue kui õiguskaitsevahend ja ühingujuhtimise abinõu. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011, lk. 151-152.

vastavasisulise tahteavalduse enda menetlusse kaasamiseks. Esineb kahte tüüpi osalemisvõimalusega menetlusi. Esimese puhul saab osalemisvõimalusega menetluses kahjukannatanud üksikisik esitada kohtusse kollektiivhagi. Hagi esitamise hetkest alates saavad teised kahjustatud isikud avaldada omapoolse tahteavalduse tegemisega soovi nende kaasamiseks vastavasse kahjustatud isikute gruppi. Teist tüüpi osalemisvõimalusega menetluses saab ühing või organisatsioon, millele on kahjustatud isikute poolt antud vastav volitus, esindada kohtus nende ühiseid huve.²⁴⁸ Just viimasena kirjeldatud põhimõttele on ülesehitatud esindushagid, millest oli juttu esimeses peatükis.

Esimest tüüpi osalemisvõimalusega menetluses teavitatakse kõiki isikuid, kes võiksid vastavasse kahjustatud isikute gruppi kuuluda, koheselt pärast grupi esindaja poolt kohtusse nõude esitamist. Kui isikud soovivad hagimenetluses osaleda, peavad nad esitama vastavasisulise tahteavalduse kohtu poolt kindlaksmääratud kuupäevaks. Määratud kuupäeva saabumisel tehakse kindlaks kollektiivhagis osalevate isikute ring ning menetlus saab jätkuda.²⁴⁹ Üldreeglina on hagiga ühinevad isikud seotud kõigi taotluste, avalduste ja seisukohtadega, millised on esitatud juhtivhagejate (representative claimants) või nende esindaja(te) poolt. Samuti ollakse õiguslikult seotud kõigi antud asjas tehtavate määruste ja otsustega ning võimalike kokkulepetega, millised sõlmitakse hageja ja kostja vahel. Isikud, kes ei saa kätte teadet hagi esitamise kohta või ei vasta sellele või teavitavad, et ei soovi selles osaleda, ei ole vastavas menetluses kollektiivhagi liikmed. Kõige olulisem on, et kollektiivhagis mitteosalevatel isikutel säilib õigus kaitsta oma õigusi kõigi seadusega sätestatud viisidel, sh pöörduda individuaalhagiga kohtusse. Osalemisvõimalusega kollektiivhagi menetlused on võimalikud näiteks Soomes, Prantsusmaal, Saksamaal, Austrias, Itaalias, Lätis, Rootsis ja Ühendkuningriigis.²⁵⁰

Näiteks Austrias esindab Tarbija informatsiooni amet²⁵¹ kohtus üksnes neid kahjustatud isikuid, kes on loovutanud oma nõuded talle. Selle asemel, et esindushagi esindaja aktiivselt otsiks kahjustatud isikuid ning teeks neile ettepanekuid menetlusse astumiseks, on Austria süsteem rajatud põhimõttele, et kahjustatud isikud pöörduvad ise Tarbija Informatsiooni Ameti poole nende esindamise sooviga.²⁵²

²⁴⁸ Leuven study (viide 22), p. 288.

²⁴⁹ *Ibid*, p. 288.

²⁵⁰ *Ibid*, p. 293.

²⁵¹ Austrian Association for Consumer Information.

²⁵² Leuven study (viide 22), p. 292.

Autori hinnangul võiks sama mudelit rakendada ka Eestis. Täna kehtiva tarbijakaitseseaduse § 15 lg 2 p 4 kohaselt on tarbijäuhendusel õigus esindada tarbijat kohtus lihtkirjaliku volikirja alusel. Seega on tarbijäuhendusele antud TsMS § 3 lg-ga 2 nõutav volitus esindada tarbijaid ning asja menetlemiseks ei seata tingimust, et hagi esitava isiku enda õigusi oleks kostja poolt mingil viisil riivatud. Samuti on VÕS § 164 alusel võimalik nõuete loovutamine tarbijäuhendustele. Eeltoodust nähtub, et Austrias laialdast kasutust leidnud ning erialakirjanduses positiivse hinnangu osaliseks saanud parktika, oleks tegelikkuses võimalik ka Eesti õigusruumis ning selle elluviimine ei vajaks täiendavaid muudatusi materiaali ega ka protsessiõiguses.

Samas ei peeta Austrias laiaulatuslikult kasutamist leidvat süsteemi ehtsaks osalemisvõimalusega kollektiivhagiks, vaid pigem kollektiivseks esindushagiks.²⁵³ Rootsi Kuningriigis on kõige puhtakujulisem osalemisvõimalusega kollektiivhagi menetlus. Kui isik, kes kuulub kahjustatud isikute gruppi, ei esita kohtu poolt määratud tähtaja jooksul kirjalikku avaldust, et soovib kuuluda vastavasse gruppi, loetakse, et viimane on grupist välja arvatud.²⁵⁴

Leuveni Ülikooli poolt teostatud uurimuse kohaselt on isik, kes on teinud tahteavalduse osalemaks kollektiivses hagimenetluses, vastava grupi või kollektiivi liige aga mitte hagi osapool.²⁵⁵ Hea näide illustreerimaks osalemisvõimalusega menetlust, on jällegi Saksamaa Kapitalanleger-Musterverfahrensgesetz'i alusel algatatud menetlus, milline näeb ette kollektiivhagi esitamise võimaluse väärtpabereid puudutavates vaidlustes. KapMuG-i kehtestamise originaarseks eesmärgiks oli pakkuda lahendus massiliste väärtpaberitega seotud vaidluste lahendamiseks, mille hinnanguline kohtulik menetlemine oleks erinevate allikate kohaselt võinud kesta 13-15 aastat. Nimelt anti KapMug-i kehtestamisega Kõrgemale Regionaalkohtule õigus peatada teiste kohtute menetluses olevad sarnased tsiviilasjad ning määrata ühes nn mudelmenetluses kindlaks kõigile menetluses olevatele tsiviilasjadele ühised õiguslikud ning faktilised küsimused. Kõrgem Regionaalkohus lahendab vaidluse all olevad küsimused ning otsus muudetakse õiguslikult siduvaks teistes sama hagi aluse ja esemega asjade lahendamisel. Saksamaa mudelmenetluse seaduse kohaselt peavad isikud, kes soovivad olla seotud mudelmenetluses tehtava kohtulahendiga, olema menetluse osapooliks juba poolleiolevates kohtuasjades ning avaldama soovi olla seotud mudelmenetluses tehtava otsusega. Seejuures teised isikud, kes soovivad olla seotud mudelmenetluse raames tehtava lahendiga, kuid kes ei ole hagi kohtusse esitanud, peavad ennast registreerima elektroonilises

²⁵³ Leuven study (viide 22), p. 292.

²⁵⁴ *Ibid*, p. 292. Vt. S. 14 Group Proceedings Act.

²⁵⁵ Leuven study (viide 22), p. 288.

nõuete registris. Seega loob kõnealune mudelmenetluse seadus menetlusvormi, milline on sarnane liitumisvõimalusega kollektiivhagidele.²⁵⁶

Erialakirjanduses on leitud, et Saksamaa õigussüsteem tagab mõistliku juurdepääsu õigussüsteemile eraõiguslike nõuete korral ning loob võimaluse kahju hüvitamise nõuete esitamiseks kollektiivses menetluses.²⁵⁷ Saksa õiguses on KapMuG`i alusel alustatud mudelmenetluses osalevatele isikutele antud menetlusse kaasatud kolmanda isiku staatus, eesmärgiga tagada menetlusõiguste realiseerimise võimalus. Kolmandatel isikutel on mudelmenetluse raames õigus osaleda istungil, esitada taotlusi ja avaldusi, sh esitada tõendeid ning seisukohti, eeldusel, et need ei lähe vastuollu mudelmenetluse osapoolte poolt esitatuga. Ühtlasi saab kolmas isik laiendada vaidluse all olevaid küsimusi, kui kohus leiab, et need on mudelmenetluses vaidluse all oleva asjaolu otsustamiseks olulised. Põhimõtteliselt tähendab see seda, et kõigil isikutel, kes on mudelmenetlusse kaasatud, on õigus esitada kirjalikke materjale ning avaldusi kõigis kohtuastmetes, mis võib oluliselt pikendada mudelmenetluse kestvust. Oluline on tähele panna, et vastavalt KapMuG § 14 lg-le 3, on asja lõpetamiseks kompromissi korras vajalik kõigi kolmandate isikute nõusolek. Kui kõigi kolmandate isikute nõusolekut ei saada, siis ei ole võimalik asja menetlust kompromissiga lõpetada.²⁵⁸ Sellega on Saksa mudelmenetluses tagatud isikute õigus olla ära kuulata ning mingis ulatuses ka õigus menetlust käsutada.

Osalemisvõimalusega menetluse positiivseks küljeks on probleemide vältimine seoses kohtulahendiga õigustatud isikute ringiga. Puudub risk, et isik, kelle jaoks kohtulahend on õiguslikult siduv, ei ole menetluse alustamisest üldse teadlik.²⁵⁹ Positiivse asjaoluna saab veel välja tuua, et osalemisvõimalusega menetluses tagatakse isikule võimalus otsustada hagi esitamise üle. Hageda mittesooviv isik, ei tohiks ennast pelgalt vaikimise tagajärjel leida

²⁵⁶ A. Stadler (viide 19), p. 312-314. H-W. Micklitz. A. Stadler. The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure. EBLR, 2006, p. 1485-1487.

²⁵⁷ J. H. Beisner. „Opt-In“ vs. „Opt-Out“ Procedures in Collective and Representative Litigation. U.S. Chamber Institute For Legal Reform, 2010, pp. 3-5. Internetis kättesaadav: <http://www.instituteforlegalreform.com/sites/default/files/images2/stories/documents/pdf/international/optoutpaper.pdf>. 07. May 2012.

²⁵⁸ J. M. Newland. L. F. Moher. L. Morgan. Multi-party Litigation in Germany: The KapMuG in Action. Volume VI. No 4. Federated Press, 2008. p. 424-427. Kapitalanleger-Musterverfahrensgesetz pidi esialgu kehtima kuni oktoober 2012. Käesoleval hetkel on parlamendi menetluses eelnõu, millega KapMuG muutub Saksa protsessiõiguse püsivaks osaks. Vt. A. Halfmeier. Reform of German Model Proceedings Act planned. Internetis kättesaadav: <http://globalclassactions.stanford.edu/sites/default/files/documents/Reform%20of%20German%20Model%20Proceedings%20Act%20planned.pdf>. 07. May 2012.

²⁵⁹ J. A. Jolowicz. Group Litigation, Damages, and Judicial Control by Civil Courts. M. Andenas (ed.), Judicial Review in International Perspective, The Hague, Kluwer, 2000, p. 483.

olukorras, kus ta on seotud kollektiivhagiga ja selle võimalike negatiivsete tagajärgedega, eelkõige kohustusega maksta kinni vastaspoole menetluskulud.

Kostja poolt vaadatuna on osalemisvõimalusega menetlus kasulik just seetõttu, et see annab võimaluse hinnata, kui suur on võimalike hagejate ring ning milline on võimaliku menetluskulu suurus. Osalemisvõimalusega menetluse negatiivne külg seisneb aga selles, et osalemise nõue võib takistada hagimenetluses osalemist, kuna võib esineda põhjendatud majanduslikke, psühholoogilisi ja sotsiaalseid takistusi, mis segavad osalemiseks vajaliku tahteavalduse tegemist. Samuti on väga keeruline määratleda ja nimetada kõiki grupi liikmeid, keda kostja oma tegevusega on oletatavalt mõjutanud.²⁶⁰ Näiteks Rootsi tarbija Ombudsman on tõsiselt mures Rootsi osalemisvõimalusega menetluse pärast, leides, et see piirab oluliselt grupihagide kasutamist Rootsis.²⁶¹

2.2. Loobumisvõimalusega (opt-out) kollektiivhagimenetlusest

Loobumisvõimalusega kollektiivhagide menetluses saavad isikutest kollektiivhagi liikmed, kui nad ei tee tahteavaldust menetlusest loobumiseks. Grupi või kollektiivi liikmete passiivsust menetlusest loobumise tahteavalduse mitte esitamisel, loetaksegi nende nõusolekuks kollektiivhagi menetluses osalemiseks ning nende esindamiseks nn juhtivhageja poolt.²⁶² Nii nagu osalemisvõimalusega menetluste puhul, esitatakse ka loobumisvõimalusega menetluse puhul kõigile teadaolevatele potentsiaalsetele „hagejatele“ teade kohtuprotsessi algatamisest. Teatud juhtudel on aga ebareaalne kindlaks teha ja kontakteeruda kõigi potentsiaalsete hagejatega, keda kostja tegevus on ühel või teisel viisil riivanud. Seetõttu esineb oluline oht, et puudutatud isikud ei pruugi algatatud menetlusest üldse teadlikud olla.²⁶³

Väljaspool Euroopat on loobumisvõimalusega kollektiivhagi menetlus näiteks Austraalias, Kanadas, Iisraelis ja Ameerika Ühendriikides ning viimasena nimetatul on loobumisvõimalusega klassihagi menetluste osas kahtlemata kõige suurem kogemus.

²⁶⁰ Leuven study (viide 22), pp. 288-289.

²⁶¹ R. Nordh. Group Actions - The Swedish Experience. 2. June 2005, p. 5. Internetis kättesaadav: http://www.courdecassation.fr/IMG/File/judge_nordh.pdf. 07. May 2012.

²⁶² F. Cafaggi, H-W. Micklitz (eds). New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement. Intersentia 2009, p. 317.

²⁶³ Leuven study (viide 22), p. 288.

Ameerika Ühendriikide Föderaalse tsiviilprotsessi reeglistiku artiklit 23 muudeti juba 1966. aastal, et kehtestada loobumisvõimalusega klassihagi menetlusreeglid.²⁶⁴

Loobumisvõimalusega menetluse selgitamiseks tuleb lühidalt kirjeldada Ameerika Ühendriikide menetlusreegleid. Nimelt on Föderaalse tsiviilprotsessi reeglitega kooskõlas, et üks või mitu hagejat esitavad hagi kohtusse mingi oletatava grupi nimel, kes kõik on väidetavalt kannatanud teatud ühist ebaõiglust läbi kostja tegevuse või tegevusetuse. Kui kohus on hagiavalduse üle vaadanud ja kinnitanud oletatava kahjustatud isikute grupi, siis esitatakse vastava grupi liikmetele teade menetluse algatamisest, andes neile võimaluse menetlusest välja astuda, tavaliselt 30-60 päeva jooksul vastavasisulise teate kättesaamisest. Nii kohtustub esindav hageja (representative plaintiff) esitama vastava teatise asjaolusid arvestades parimal võimalik viisil, sh saatma teated kõigile üksikisikutele, keda on võimalik tuvastada läbi mõistlike pingutuste. Isikutele esitatav teade peab selgelt ja arusaadavalt sisaldama informatsiooni selle kohta, mis on vaidluse esemeks, millised isikud moodustavad vastava klassi koosseisu, hagi ese ja hageja põhilised seisukohad, isiku õigused menetluses, isiku õigused menetlusest välja astumiseks ning selgitust, kuidas antud asjas tehtav otsus on õiguslikult siduv klassi liikmete suhtes. Teate avaldamine toimub tavaliselt ka ajalehes või ajakirjas avaldatud kuulutuse kaudu, millega kutsutakse inimesi üles hakis osalema. Pärast teate kättesaamist saab vastava grupi liige otsustada menetlusest loobumise üle. Kui isik avaldab tahet olla menetlusest välja arvatud, siis sellisel juhul ei ole ta ka õiguslikult seotud antud klassihagis tehtava lõpplahendiga. Siiski tuleb mainida, et USA klassihagi regulatsioon ei võimalda vastava grupi liikmel menetlusest loobuda, kui individuaalhagid võivad kahjustada nii kostjat läbi vastuoluliste kohtuotsuste tegemise kui ka teiste vastavasse gruppi/klassi kuuluvate isikute õigusi. Samuti ei ole võimalik klassihagi menetlusest loobuda/välja astuda, kui hagiga nõutakse teatud tegevuste kohtulikku keelustamist ning see on sobilik meede kogu klassi jaoks.²⁶⁵

Reaaluses tähendab see, et klassihagi menetluses osalemiseks, ei pea selle klassi liige tegelikkuses üldse teadlik olema vastava menetluse olemasolust, veel vähem väljendama oma huvi selles osalemiseks. Seejuures isik, kes menetluses osalemisest ei loobunud, on seotud mistahes kohtuotsusega või kokkuleppega, mis antud asja menetluse käigus tehakse või

²⁶⁴ J. H. Beisner. „Opt-In“ vs. „Opt-Out“ Procedures in Collective and Representative Litigation. U.S. Chamber Institute For Legal Reform. 2010, p. 3-5. Internetis kättesaadav: <http://www.instituteforlegalreform.com/sites/default/files/images2/stories/documents/pdf/international/optoutpaper.pdf>. 07. May 2012.

²⁶⁵ Leuven study (viide 22), pp. 289-290.

sõlmitakse. Seega on isik menetluse tulemusega seotud ka isegi juhul, kui ta ei saanud klassihagi esitamise teadet kätte ja teate saamisel oleks loobunud menetluses osalemisest.²⁶⁶

Erialakirjanduses on leitud, et Ameerika Ühendriikide tüüpi opt-out süsteemil baseeruvad klassihagid ei sobi Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemi, kuivõrd need oleks vastuolus selliste protsessi- ja põhiseadusnormidega nagu õigus olla ärakuulatud ning menetlusõiguse käsutuspõhimõttega ehk õigusega otsustada hagi esitamise üle.²⁶⁷ Samuti ei saa ka parima tahtmise korral grupiliikme passiivsust käsitada kui tema vaikimisega antud nõusolekut menetlusse kaasamiseks.²⁶⁸

Kuna põhiseadus seab teatud piirid, millises ulatuses on üksikisikute õiguste riive võimalik, on loobumisvõimalusega kollektiivhagi sisseviimine siseriiklikul tasemel osutunud määravaks takistuseks mitmetes Euroopa riikides.²⁶⁹ Euroopa Liidu liikmesriikidest on loobumisvõimalusega kollektiivhagide regulatsiooni võtnud vastu näiteks Bulgaaria, Taani, Portugal ja Hispaania. Seevastu Ühendkuningriigi valitsus keeldus Tsiviilõiguse Nõukogu soovituselt vastu võtta loobumisvõimalusega kollektiivhagimenetluse regulatsioon leides, et puuduvad kindlad tõendid sellise menetlusvormi vajalikkuse kohta.²⁷⁰

Näiteks Hollandis, Portugalis, Kanadas ja Ameerika Ühendriikides põhinevad kollektiivhagide regulatsioonid vaikival eeldusel, et kõik vastavasse klassi kuuluvad isikud peaksid antud asjas tehtavast lahendist kasu saama, välja arvatud juhul, kui neid on hagi esitamisest teavitatud ning nad on selgesõnaliselt keeldunud selles osalemast.²⁷¹

Hollandis peavad protsessis mitte osaleda soovivad kahjustatud isikud esitama kirjaliku avalduse kollektiivse menetluse algatamise avalduses märgitud isikule või ühingule. Põhiline erinevus loobumisvõimalusega menetluses võrreldes Ameerika Ühendriikidega seisneb selles, et kahjustatud isikul on võimalus menetlusest loobuda ka pärast kohtuotsuse tegemist.²⁷²

²⁶⁶ A. Stadler (viide 19), p. 317.

²⁶⁷ H.-W. Micklitz, A. Stadler, 'The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure', EBLR, 2006, p. 1499. Leuven study (viide 22), p. 290. A. Stadler (viide 19), p. 317-318.

²⁶⁸ A. Stadler (viide 19), p. 317.

²⁶⁹ F. Cafaggi, H. H.-W. Micklitz. Administrative and Judicial Enforcement in Consumer Protection: The Way Forward. European University Institute Working Paper Law No. 2008/29, p. 23. Vt ka H. W. Micklitz. Collective private enforcement of consumer law: the key questions. W. Van Boom, M. Loos (eds). Collective Enforcement of Consumer Law. Europa, 2007.

²⁷⁰ Leuven study (viide 22), p. 291.

²⁷¹ *Ibid.*, pp. 291-292.

²⁷² *Ibid.*, p. 292.

Seevastu Austria, Hispaania, Rootsi, Ühendkuningriigi ja Saksamaa kollektiivhagide regulatsioon näeb ette, et kodanikud, kes soovivad saada kahjuhüvitist kollektiivhagi raames väljamõistetud hüvitisest, peavad esitama vastavasisulise tahteavalduse ühinedes kollektiivhagi menetlusega. Prantsuse õigussüsteem on valinud kesktee kahe võimaliku menetluskorra vahel. Näiteks juhul, kui puudutatud isikute grupi suurus jääb allapoole teatud piiri, siis on vastavasse gruppi kuuluvad isikud automaatselt menetlusse kaasatud (loobumisvõimalusega menetluse element). Kui grupi suurus ületab määratud piiri, siis peavad isikud tegema enda menetlusse kaasamiseks vastavasisulise tahteavalduse.²⁷³

Euroopa Komisjon on kollektiivhagi regulatsioonide sisseviimist puudutavates töödokumentides mitmel korral eelistanud osalemisvõimalusega menetlust loobumisvõimalusega menetlusele.²⁷⁴ Samuti asus Euroopa Parlamendi Õiguskomisjon²⁷⁵ seisukohale, et loobumisvõimalusega kollektiivhagimenetlusest tuleks loobuda, kuna see on vastuolus paljude liikmesriikide põhiseadustega ning võib rikkuda kahjustatud isikute õigusi menetluses osaleda ilma, et nad oleksid vastava menetluse olemasolust üldse teadlikud, kuid sellest hoolimata oleksid seotud antud asjas tehtava kohtuotsusega. Euroopa Õiguskomisjoni Draftis leitakse, et loobumisvõimalusega menetlus on problemaatiline ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 6 valguses.²⁷⁶

Siinkohal tuleks heita pilk Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonile (edaspidi nimetatud **EIÕK**). EIÕK artiklis 6 on sätestatud õigus õiglasele õigusemõistmisele.²⁷⁷ EIÕK artikkel 6 lõike 1 esimese lause kohaselt on igapähe oma tsiviilõiguste- ja kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamise korral õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud õigusemõistmise volitustega institutsioonis.

Jules Stuyck leiab, et see on puhas spekulatsioon, et loobumisvõimalusega kollektiivhagi menetlus rikub menetlusõiguslikke tagatise, millised on sätestatud EIÕK artiklis 6, kuna isik keda ei ole kohtus ära kuulatud on seotud antud asjas tehtava lahendiga. Jules Stuyck on seisukohal, et kuna puudub Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus, mis käsitleks

²⁷³ Leuven study (viide 22), p. 291.

²⁷⁴ 19. Detsembri 2005. COM(2005) 672 final, 2. Aprilli 2008. COM(2008) 165 final ja 27. Novembri 2008., COM(2008)794 final.

²⁷⁵ Committee on Legal Affairs of the European Parliament.

²⁷⁶ Vt. 15. Juuli 2011, Committee on Legal Affairs. Draft Report on Towards a Coherent European Approach to Collective Redress (2011/2089(INI)).

²⁷⁷ Riigikogu ratifitseeris EIÕK 16. aprillil 1996 ning see sai Eesti rahvusliku õiguskorra siduvaks osaks. - RT II 2000, 11, 57.

loobumisvõimalusega kollektiivhagi õiguspärasuse küsimust on väga kaheldav, kas piisavate menetlusõiguslike tagatiste korral üksikisiku jaoks, on loobumisvõimalusega menetlus vastuolus õigusega õiglasele kohtumenetlusele.²⁷⁸ Samuti tuleb siinkohal viidata Euroopa Inimõiguste Kohtu otsusele asjas *Lithow vs United Kingdom*, kus kohus leidis, et grupi liikmete kohustuslik esindatus kollektiivses hagimenetluses võib olla vastuvõetav, kui see on grupi liikmetele lõppastmes kasulik.²⁷⁹ Õigus õiglasele kohtulikule arutamisele on üks kandvamaid põhimõtteid demokraatlikus ühiskonnas ning kollektiivne hagimenetlus kui selline, ei ole iseenesest vastuolus EIÕK artikliga 6 kui iga üksikisiku huvid on tagatud, olgugi see siis kaudselt.²⁸⁰

Ka Eesti PS § 24 lg-s 2 on sätestatud isiku põhiõigus olla oma kohtuasja arutamise juures ehk juuresoleku õigus. Seejuures on kõnealune säte ilma seadusereservatsioonita ehk tegu on sellise põhiõigusega, mida võib teisi põhiõigusi või põhiseaduslikke väärtusi silmas pidades piirata.²⁸¹ Juuresoleku õiguse isikuline kaitseala hõlmab nii füüsilisi kui ka juriidilisi isikuid, keda kohtulik arutamine puudutab. Seega puudutab juuresoleku õigus lisaks kohtumenetluse pooltele ka kolmandaid isikuid, keda vastav menetlus otseselt või kaudselt puudutab. PS § 24 lg 2 sätestatud põhiõiguse riiveks tuleb pidada isegi kohtuasjade kirjalikke menetlusi maa- ja ringkonnakohtutes. PS kommentaarides on leitud, et kohtumenetluse efektiivsuse huvides ei saa pidada selliseid riiveid siiski välistatuks tingimusel, et isikule on tagatud muud vajalikud menetluslikud garantiid, eelkõige edasikaebeõigus.²⁸²

Põhiseaduse ekspertiisigrupi lõpparuandes on vastava sätte kohta märgitud, et PS § 24 lg 2 on printsiipiaalne ja mitte absoluutne iseloom. See tähendab, et üksikisikule tuleb anda võimalus osaleda oma kohtuasja arutamisel, kuid kui isik seda võimalust ei kasuta, ei takista see kohtuotsuse langetamist ilma isikut ära kuulamata. Tõlgendades PS § 24 lg 2 absoluutse normina, mis keelab igasuguse kohtumõistmise isiku kohalolul, oleks üksikisikul võimalik blokeerida tervet protsessi. Kohtuvõim saab aga korrektselt funktsioneerida ainult juhul, kui ta töötab efektiivselt. Efektiivsust on omakorda võimalik tagada vaid siis, kui arvestatakse

²⁷⁸ F. Cafaggi, H-W. Micklitz (eds). *New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement*. Intersentia 2009. p 81. Sama seisukohta väljendab ta ka oma artiklis „Actions in Europe? To opt-in or to opt-out that is the question.” Vt J. Stuyck. *Class Actions in Europe? To opt-in or to opt-out that is the question*. NYU Workshop in Fiesole, 13. June 2008.

²⁷⁹ F. Cafaggi, H-W. Micklitz (eds). *New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement*. Intersentia 2009. p 317.

²⁸⁰ Vt. *Lithgow and Others v The United Kingdom* [1986] 8 Euroopa Inimõiguste kohus 324. C. Hodges. *The Reform of Class and Representative Actions in European Legal Systems. A New Framework for Collective Redress in Europe*. Hart Publishing, 2008, pp. 123-126.

²⁸¹ PS Kommenteeritud väljaanne (viide 64), lk. 172.

²⁸² PS Kommenteeritud väljaanne (viide 64), lk. 261.

piisavalt protsessiökonomia põhimõttega. Lähtuvalt sellest arutlusest on protsessiökonomia põhiseaduslik väärtus, mis õigustab PS § 24 lg 2 piiramise ning lubab teatud juhtudel langetada kohtuotsuseid ka tagaselja ilma isiku kohaloluta.²⁸³

Seega ei ole juuresoleku õigus käsitatav absoluutse õigusena ning oluline on isikule võimaluse loomine menetluses osalemiseks, mis autori hinnangul tagatakse piisavalt nii loobumisevõimalusega kui ka osalemisevõimalusega menetluste puhul. Jällegi tuleb tõdeda, et protsessiökonomia on üks olulisemaid väärtusi protsessiõiguses. Kui lisada siia juurde tsiviilkohtumenetluse dispositiivsuse põhimõte, mille kehtimise tulemuseks on muu hulgas ka asjaolu, et pooled ei pea oma vaidluse aruteluks tegelikult kohale ilmuma, siis ilmneb, et seadusandja peab kuidagi suutma leida tasakaalu poolte huvide vahel. Samu väärtuskategooriaid kaalub menetluslikke otsustusi tehes ka kohus.²⁸⁴

Veelgi enam tuleb märkida, et kõikides kollektiivsetes hagimenetlustes, mis on esitatud rahalise hüvitise nõudes, ei ole vastava klassi liikmetele õiguslikult siduv ilma, et neile antakse eelnevalt võimalus menetlusest loobuda. Enamustel juhtudel antakse oletatavatele klassi liikmetele korduvalt võimalusi menetlusest loobumiseks. Seda nii enne kui ka pärast kohtuotsuse või kokkuleppele jõudmist. Lisaks esitatakse Ameerika Ühendriikide tüüpi klassihagides kõigile oletatavatele klassihagi liikmetele teade ning võimalus osaleda menetluses koos õigusega nõuda vaidluse lahendamiseks teistsugust menetluskorda. Seejuures on mistahes kokkuleppe, kompromissi või hagist loobumise korral vajalik istungi pidamine, kus kohus peab võtma seisukoha, kas asja lahendamine kõne all oleval kujul on õiglane, mõistlik ja kõigile osapooltele sobilik. Lisaks tuleb istungist kõigile isikutele, kes on seotud antud asjas tehtava otsusega mõistliku aja jooksul ette teatada.²⁸⁵ Seega tuleb tõdeda, et loobumisevõimalusega kollektiivhagi menetluses on täidetud meie PS §-s 24 püstitatud nõuded. Samuti ei tasu asuda seisukohale, et loobumisevõimalusega menetlus pärsib individuaalhagide esitamist tarbijate hulgas, kuna suurem osa tarbijatest ei pöörduks kunagi individuaalselt oma õiguste kaitseks kohtusse.²⁸⁶

²⁸³ M. Vutt. Tagaseljaotsuste regulatsiooni kohaldamine kohtupraktikas (01- 01- 2006 jõustunud TsMS kohaselt). Internetis kättesaadav: <http://www.riigikohus.ee/vfs/654/TagaseljaotsusedAnalyys7.pdf>. lk. 1-2.

²⁸⁴ *Ibid*, lk. 1-2.

²⁸⁵ Leuven study (viide 22), p. 290-291.

²⁸⁶ ECLG Report, The need for group action for consumer redress, ECLG/033/05 - February 2005, p. 11.

Autori hinnangul võib loobumisevõimalusega kollektiivhagi menetlus olla mõnevõrra problemaatiline EIÕK esimese protokolli artikli 1²⁸⁷ ja PS §-i 32 seisukohast vaadatuna.

EIÕK esimese protokolli artiklis 1 on sätestatud, et igal füüsilisel või juriidilisel isikul on õigus oma omandit segamatult kasutada. Kellelki ei või võtta tema omandit muidu, kui üldistes huvides ja seaduses ettenähtud tingimustel ning rahvusvahelise õiguse üldpõhimõtteid järgides. Eelnenud sätted ei piira siiski mingil viisil riigi õigust vajadusel kehtestada seadusi vara üldistes huvides kasutamise kontrollimiseks või maksude, maksete või trahvide tasumise tagamiseks.

PS § 32 lg 1 on sätestatud, et igäühe omand on puutumatu ja võrdselt kaitstud. Omandit võib omaniku nõusolekuta võõrandada ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras üldistes huvides õiglase ja kohese hüvituse eest. Igäühel, kelle vara on tema nõusolekuta võõrandatud, on õigus pöörduda kohtusse ning vaidlustada vara võõrandamine, hüvitus või selle suurus.

PS § 32 kasutatakse omandi mõistet kolmes tähenduses vastavalt asja, õigussuhte ning vara tähenduses. Süstemaatilise tõlgenduse alusel saab väita, et PS kasutatakse mõisteid omand ja vara sünonüümidena.²⁸⁸ Erialakirjanduses ollakse seisukohal, et kõnealune paragrahv kaitseb lisaks kinnis- ja vallasasjadele ka kõikvõimalikke õigusi, mida on võimalik rahaliselt hinnata.²⁸⁹ Põhiseaduse ekspertiisi aruandes jõuti järeldusele, et PS §-ga 32 on hõlmatud ka kõik võlaõiguslikud nõuded. Seega kaitseb omandipõhiõigus nii asju kui ka rahaliselt hinnatavaid õigusi ning oluline on vaid asjaolu, et isiku õiguslikul seisundil on mingi rahas mõõdetav väärtus. Seega kahtlemata kuuluvad PS § 32 kaitsealasse ka rahaliselt hinnatavad nõuded teiste isikute vastu, mida on võimalik kohtu kaudu maksma panna.

PS § 32 lg 2 sätestab, et igäühel on õigus enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada. Kitsendused sätestab seadus. Seega hõlmab omandipõhiõigus ka omandi vaba käsutamist, mis tähendab isiku õigust ise otsustada kas, millal ja kuidas oma omandi õiguslikku seisundit mõjutada. Siia hulka peaks näiteks kuuluma ka see, et isik, kellele nõue kuulub on vaba otsustama millal, kuidas ja kellele oma õigus võõrandada.²⁹⁰

²⁸⁷ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (täiendatud protokollidega nr. 2, 3, 5 ja 8) ning selle lisaprotokollide nr. 1, 4, 7, 9, 10 ja 11 ratifitseerimise seadus. - RT II 1996, 11, 34.

²⁸⁸ K. Ikkonen. Omandipõhiõigus ja selle piirid. *Juridica I/2006*, lk. 54.

²⁸⁹ *Ibid*, lk. 57.

²⁹⁰ *Ibid*, lk. 58.

PS § 32 lg 2 teises lauses on sätestatud lihtne seaduse reservatsioon omandikitsenduste teostamiseks, millest tulenevalt on omandiõiguse kitsendamiseks vajalik seaduse olemasolu, mis näeb vastava kitsenduse ette. Omandikitsendustena tuleb käsitada omandipõhiõiguse riived, mis ei ole omandi võõrandamised omaniku nõusolekuta.²⁹¹ Riigikohus on leidnud, et kuna PS § 32 teises lõikes ei ole välja toodud eesmärgi, mis õigustavad omandi vaba valdamise, kasutamise ja käsutamise piiramist, saab selle põhiõiguse piiramise puhul olla seadusandja iga eesmärk, mis pole põhiseadusega vastuolus.²⁹² Seega on omandipõhiõiguse piirangud tänapäevases ühiskonnas hädavajalikud ning omandi käsitlemine isiku absoluutse õigusliku võimuna oma varandusliku seisundi üle on veidi aegunud ning arhailine. Ka Riigikohus on märkinud, et omandi vaba valdamine, kasutamine ja käsutamine riivab samal ajal ka teiste omanike ja mitteomanike õigusi, vabadusi ja huve ning avalikkuse huve tervikuna.²⁹³

Kahtlemata on teise isiku nõudega kohtusse pöördumise näol tegu omandiõiguse kitsendusega, kuna isiku nõue nõutakse kohtulikkus korras sisse teise isiku poolt ning loobumisevõimalusega menetluse korral ilma nõude tegeliku omaniku vastavasisulise nõusolekuta. Samas on autor seisukohal, et selline kitsendus oleks hajuskahjude probleemi lahendamiseks sobiv, vajalik ning taotletava eesmärgiga proportsionaalne,²⁹⁴ kuna omandiõiguse kitsendamisel arvestatakse täiendavalt ka üldisemate avalike huvidega. Tuleb rõhutada, et eeltoodu kehtib aga üksnes hajuskahju korral. Kui kahjunõude suurus on märkimisväärne ning selline, mille kahjustatud isik kõigi eelduse kohaselt ka iseseisvalt sisse nõuaks, ei saa sellist omandiõiguse kitsedust pidada proportsionaalseks. Seega tõusetubki siit

²⁹¹ K. Ikkonen. Omandipõhiõigus ja selle piirid. *Juridica I/2006*, lk. 66.

²⁹² Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi otsus 30. aprillist 2004 nr 3-4-1-3-04 Tallinna Ringkonnakohtu taotluses kontrollida Asjaõigusseaduse rakendamise seaduse § 152 lg 1 ja § 154 lg 2 vastavust põhiseadusele. - RT III 2004, 13, 160. punkt 27.

²⁹³ *Ibid*, punkt 24.

²⁹⁴ Proportsionaalsuse kontrollimiseks kohaldatakse kolme tasandit:

1. abinõu sobivust - sobiv on abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist. Vaieldamatult ebaproportsionaalne on sobivuse mõttes abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta eesmärgi saavutamist.;
2. vajalikkust - abinõu on vajalik, kui eesmärgi ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Arvestada tuleb ka seda, kui võrd koormavad erinevad abinõud kolmandaid isikuid, samuti erinevusi riigi kulutustes;
3. proportsionaalsust kitsamas tähenduses ehk mõõdukust - abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Võetav meede on mõõdukas, kui kasutatud vahendid on soovitud eesmärgiga proportsionaalsed. Piirangud ei tohi kaitstavat õigust kahjustada rohkem, kui see on normi legitiimse eesmärgiga põhjendatav. Tuleb kaaluda sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teisest küljest eesmärgi tähtsust. Mida intensiivsem on riive, seda mõjuvamad peavad olema riivet õigustavad põhjused. Seetõttu eeldab kaalumise võimalikult kõigi poolt- ja vastuargumentide leidmist ja nimetamist. Kui analüüs ei leia piisavalt argumente kavandatavate piirangute õigustamiseks, tuleb otsustada mõne teise, isikute põhiõigusi vähem piirava meetme kasuks. Vastasel korral tõusetub küsimus meetme põhiseaduspärasusest.

järjekordne õiguspoliitiline küsimus sellest, millises summas hinnatavat kahju tuleks käsitada hajuskahjuna ning millist mitte.

Autor on seisukohal, et selline omandiõiguse kitsendus hajuskahju korral on sobiv, kuna aitab saavutada kollektiivhagiga taotletavaid eesmärgi.²⁹⁵ Omandiõiguse kitsendus on hajuskahjude korral ka vajalik, sest siinkirjutajale teadaolevalt puuduvad teistsugused isikut vähem koormavamad meetmed taotletava eesmärgi saavutamiseks, millised oleks vähemalt sama efektiivsed kui kollektiivhagi menetlus. Samuti on kitsendus mõõdukas ehk proportsionaalne selle kitsamas tähenduses, kuna piirang omab omaniku suhtes vähest intensiivsust võrreldes taotletava eesmärgiga. Samuti ei ole sellisel omandi kitsendusel reaalselt negatiivset mõju omaniku enda suhtes, kuivõrd positiivse lahendi korral viimase rahaline seisund kõigi eelduste kohaselt paraneb võrreldes olukorraga, kus tema omandiõigust ei oleks kitsendatud.

Veelgi enam on Riigikohus leidnud, et ühiskonna õiglustunne ja kohtusüsteemi efektiivne toimimine on väärtused, millega võib õigustada põhiõiguste piiramist.²⁹⁶ Seega autor asub seisukohale, et loobumisvõimalusega kollektiivhagi menetlus hajuskahjude hüvitamiseks ei oleks meie PS §-ga 32 otseselt vastuolus, kuid antud seisukoht on paljuski sõltuv sellest, kuidas loobumisvõimalusega kollektiivhagi menetluskord oleks reguleeritud. Autor peab vajalikuks rõhutada, et käesolev töö ei pretendeeri kõikehõlmavale põhiseaduslikkuse analüüsile ning välja toodud põhiseaduslikke aspekte tuleks käsitada üksnes indikatiivsetena.

Loobumisvõimalusega kollektiivhagi kontekstis on veel oluline tähele panna PS § 25. Kuigi PS § 25 sätestab „igähe” õiguse kahju hüvitamisele, ei tähenda see seda, et igal konkreetsel juhul tekitatud kahju eest võiks kahju hüvitist nõuda ükskõik kes. PS § 25 ei ole aluseks nõudmaks teisele isikule tekitatud kahju eest hüvitise maksmist endale ega ka kannatanule. Samuti puudub isikul õigus nõuda talle endale tekitatud kahju hüvitamist, kui kahju ei tekitatud selle isiku enda õiguste rikkumisega.²⁹⁷ Veelgi enam ei nõua PS § 25 kahju hüvitamist kannatanud isiku tahte vastaselt. Seega on viidatud sätte valguses keeruline õigustada kahju hüvitamise nõude esitamist, kui hagi esitada sooviv isik ei ole ise kahju kannatanud või kui kahju kannatanud isik ise ei soovi oma nõuet kohtulikus korras maksta panna.

²⁹⁵ Kahjustatud isikutele kahju kompenseerimine ja õigusrikkumiste preventatsioon.

²⁹⁶ Riigikohtu üldkogu otsus 17. märtsist 2003 nr 3-1-3-10-02 Sergei Brusilovi süüdistuses KrK § 139 lg 3 p 1 järgi. - RT III 2003, 10, 95.- RT III 2003, 10, 95. punkt 28.

²⁹⁷ PS Kommenteeritud väljaanne (viide 64), lk. 272-273.

Erialakirjanduses on leitud, et osalemisvõimalusega kollektiivhagi menetlus ei ole niivõrd efektiivne, kui seda on loobumisvõimalusega kollektiivhagi menetlus. Seda eelkõige selliste nõuete puhul, kus nõude sisuks on väikeste ja hajuskahjude hüvitamine. Kuna osalemisvõimalusega menetlus nõuab otsest tahteavaldust igalt üksikult kahjukannatanud isikult, jäävad kohtu kaudu nõutavad summad üldreeglina marginaalseteks. Samuti suurendab osalemisvõimalusega menetlus grupi liikmete kulusid, muutes seeläbi väikeste kahjunõuete esitamise kasutuks või ebaotstarbekaks.²⁹⁸ Mida vähem inimesi osaleb kollektiivses hagimenetluses, seda väiksem on kohtu poolt väljamõistetav hüvitis. Selle tulemusena on kollektiivhagi preventatiivse eesmärgi mõju piiratum nii konkreetse kostja kui ka teiste turuosaliste suhtes. Väiksem osaliste arv vähendab ka stiimulit hagi esitada.²⁹⁹ Samuti ei ole osalemisvõimalusega menetlus nii ökonoomiline kui loobumisvõimalusega menetlus. Loobumisvõimalusega kollektiivhagi menetlust peetakse preventiivset funktsiooni paremini täitvamaks oma kaasahaaravama olemuse tõttu.³⁰⁰

Hoolimata tõigast, et üksikisikutel eksisteerib hulgaliselt võimalusi otsustamiseks, kas osaleda kollektiivhagis või mitte ning kas olla kollektiivses menetluses tehtava otsusega seotud või mitte, tuleb nõustuda paljudes Euroopa õigussüsteemides valitseva arvamusega, et Euroopa õigustraditsioonidega ei ole kooskõlas see et, isik peab aktiivselt tegutsema, et mitte olla seotud kohtumenetluse või selle raames langetatava otsusega.³⁰¹ Autor leiab, et kuigi loobumisvõimalusega kollektiivhagi menetlus on tegelikkuses ainuke mõeldav lahendus hajuskahju probleemi lahendamiseks, on loobumisvõimalusega menetluse põhiseaduspärasuse osas mitmeid küsitavusi. Seda eelkõige PS §§-ga 24, 25 ja 32. Autori hinnangul ei teki ülalnimetatud normidega seoses õigusdogmaatilisi probleeme, kui otsustada osalemisvõimalusega kollektiivhagi regulatsiooni kasuks. Osalemisvõimalusega kollektiivhagi regulatsioon põhineb selgel isiku poolt tehtud tahteavaldusel ning soovil olla seotud antud asja menetlusega ning tahtel oma nõue kohtulikult korras maksma panna.

²⁹⁸ H.-W. Micklitz, A. Stadler. The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure, EBLR, 2006, p. 1495.

²⁹⁹ T. Chieu. Class Actions in The European Union?: Importing Lessons Learned From The United States' Experience Into European Community Competition Law. Cardozo J. Of Int'l & Comp. Law, Vol. 18:123, 2010, p. 150.

³⁰⁰ R. Mulheron. Some Difficulties With Group Litigation Orders - And Why A Class Action Is Superior. C.J.Q. 2005, 24, p. 54.

³⁰¹ Leuven study (viide 22), p. 290-291.

2.3. Kollektiivhagi algatamisest

Kollektiivhagi algatamiseks peab iseenesest mõistetavalt eksisteerima mingi teatud grupp või rühm inimesi, kelle õigusi on ühel või teisel moel rohkemal või vähemal määral rikutud. Jällegi tuleb tõdeda, et menetlusreeglid kollektiivhagi menetluse algatamiseks on erinevate riikide lõikes vägagi erinevad ning ühtseid põhimõtteid ei eksisteeri. Näiteks Ameerika Ühendriikides peab olema täidetud neli olemuslikku kriteeriumit, et asi kvalifitseeruks klassihagina. Esiteks peab hageda soovivate isikute hulk olema sedavõrd suur, et tavaline hagide liitmine oleks mõeldamatu. Teiseks peavad hagejad jagama teatud ühisust, mille all peetakse silmas, et hagejate hagi alus või ese on ühised. Kolmandaks eelduseks on vastavasse klassi kuuluvate isikute nõuete, seisukohtade ja vastuväidete tüüpilisus, mistõttu vastava klassi esindaja ja klassi liikmete huvid on ühesugused. Neljandaks eelduseks on esindatuse üles näitamine. Selle all on mõeldud, et klassi esindavad isikud peavad üles näitama pädevust seista adekvaatselt ning õiglaselt kõigi klassi kuuluvate isikute eest, kuna nad on sarnaselt klassi kuuluvate isikutega kostja poolt mingil ühisel moel riivatud.³⁰² Klassihagi suhtes kehtib ka põhimõte, et seda saab algatada üksnes juhul, kui see on ülimuslik teiste õiguskaitsevahendite suhtes. Säärane põhimõte erialakirjanduse kohaselt kindlustama, et klassihagi kasutatakse üksnes ja ainult siis, kui on selge, et selline menetlusvorm tagab parima tulemuse ning vaidluse all olevad ühised küsimused on ülimuslikud individuaalsete klassi liikmete huvide suhtes. Vastavasisuline nõue vähendab erialakirjanduse kohaselt ka alusetute nõuete esitamist.³⁰³

Inglismaal seevastu on kehtestatud kuus olemuslikku kriteeriumit, mille täitmine on grupihagi menetluse algatamiseks vajalik. Esiteks peab esinema hulgaliselt nõudeid, kuigi nõuete miinimumarvu ei ole sätestatud ning menetluse algatamine on kohtu diskretsiooniotsus. Teiseks peavad nõuded põhinema ühistel faktilistel või õiguslikel alustel (commonality). Kolmandaks peab grupihagi menetlemine tagama tsiviilprotsessinormidest tuleneva õiguse õiglasele kohtumenetlusele täitmise. Neljandaks kriteeriumiks on Ülemkohtu kohtunikkonda kuuluva ülemkohtuniku või the asekanstleri nõusolek menetluse alustamiseks. Viiendaks kriteeriumiks on tingimus, et asja menetlemine grupihagina on mõistlikum ja ratsionaalsem,

³⁰² Leuven study (viide 22), p. 286.

³⁰³ T. Chieu. Class Actions in The European Union?: Importing Lessons Learned From The United States' Experience Into European Community Competition Law. *Cardozo J. Of Int'l & Comp. Law*, Vol. 18:123, 2010, pp. 153-156.

kui lihtsalt hagide liitmine või esindushagi esitamine. Kuuendaks eelduseks on klassi kindlaksmääramine, võttes arvesse juba esitatud nõudeid ning potentsiaalseid nõudeid.³⁰⁴

Seevastu piisab Rootsis kollektiivhagi menetlemiseks vaid sellest, kui esineb üks ühine faktiline asjaolu või õiguslik alus ning grupi esindaja on sobilik kõiki vastavasse gruppi kuuluvaid isikuid esindama. Kui faktilised asjaolud on üldjoontes sarnased, kuid erinevad teineteisest oluliselt nõude aluse poolest, näeb seadus ette võimaluse jagada grupp alagruppideks ning nõuda osaotsuse tegemist, mis on tehtud üksnes mingi konkreetse alagrupi huvides. Seejuures puuduvad nõuded grupi suuruse või nõuete sarnasuse suhtes, kuigi kohtule on jäetud võimalus nende puudumisega arvestada. Kohus peab leidma ning jõudma tõdemuseni, et kõne all olevat asja saab lahendada efektiivselt ja eesmärgipäraselt. Täiendavaks kriteeriumiks on seatud vaid paremate alternatiivsete menetluste puudumine pooltevahelise vaidluse lahendamiseks.³⁰⁵

Sarnaselt on ka Austria kõrgem kohus leidnud, et kollektiivhagi esitamine on lubatud, kui nõuded on oma olemuselt sarnased. Individuaalnõuete absoluutset samasust ei nõuta. Kuna Austrias saab kollektiivhagi esitada üksnes tarbijakaitseamet, siis puuduvad kriteeriumid nõuete hulgale ning nende sisu samasusele. Sarnane situatsioon on ka Prantsusmaal ja Hollandis, kus kollektiivhagi saab esitada üksnes tarbijaorganisatsioon.³⁰⁶

³⁰⁴ R. Mulheron. Some Difficulties with Group Litigation Orders – And Why Class Action Is Superior. C.J.Q. 2005, p. 45.

³⁰⁵ R. Nordh. Group Actions - The Swedish Experience. 2. June 2005, p. 4. Internetis kättesaadav: http://www.courdecassation.fr/IMG/File/judge_nordh.pdf. 07. May 2012.

³⁰⁶ Leuven study (viide 22), p. 287.

KOKKUVÕTE

Erinevalt riiklikest institutsioonidest on vaidlused olnud alati inimelu lahutamatuks osaks ning ajalugu annab tunnistust sellest, et läbi aegade on inimesed kujundanud erinevaid vaidluste lahendamise mehhanisme. Seoses üha suureneva halduskoormuse ja kasvava majanduskäibega otsitakse nii Euroopa Liidu, kui ka selle liikmete siseriiklikul tasemel sobilikke lahendusi, mis tagaks efektiivsema õiguskaitse ja hoiaks ära võimalikke õigusrikkumisi piiratud ressursidega tingimustes.

Üheks võimalikuks lahenduseks on peetud eraõiguslike kollektiivhagide esitamise võimaldamist tsiviilkohtu korras. Rohkem kui pooltes Euroopa Liidu liikmesriikides on tänaseks tagatud teatud vormis ning teatud õigusharude raames kollektiivhagide esitamise võimalus. Kollektiivne hagimenetlus esineb erinevates õiguskordades vägagi erinevates vormides näiteks klassihagis, esindushagis, grupihagis või ka nn mudelmenetluses, kusjuures mitte ühtegi eelnimetatud kollektiivsetest hagimenetluse vormidest ei saa teineteisest selgepiirilisel eristada või eelistada ilmselgetel põhjustel üht teisele, kuna sõltuvalt olukorrast ning taotletavatest eesmärkidest, on igal vormil omad eelised. Samas on oluline rõhutada, et kaugeltki mitte kõik kollektiivsed hagimenetlused ei ole täitnud neid eesmärke, mida seadusandjad on pidanud vajalikuks vastava regulatsiooni välja töötamisega saavutada.

Kollektiivse hagimenetluse erivormid on põhimõtteliselt taandatavad asjaolule, et lahendada soovitakse teineteisest võrdlemisi erinevaid olukordi. Esiteks nii protsessiõigust kui ka materiaalsoigust puudutavaid olukordi, kus kahjud on väikesed või hajutatud ning mis on rohkem omane tarbijakaitset ja kõlvatut konkurentsi puudutavatele vaidlustele. Olukordades, kus kahju suurus ei ületa teatud künnist, puudub kahjustatud isikutele piisav motivatsioon hagi esitamiseks ja kohtusse pöördumiseks. Seega esineb oluline lünk seadus(t)e jõustamisel. Teiseks on vajalik lahendada protsessiõiguse valdkonda kuuluvaid olukordi, kus isikute kahjud on märkimisväärsed kohtusse pöördumiseks, kuid sarnaste või identsete faktiliste asjaolude ja olukordade ning õiguslike küsimuste hulk on sedavõrd suur, et see halvab kohtusüsteemi normaalse toimimise aastateks. Kollektiivne hagimenetlus võimaldabki ületada eelkirjeldatud problemaatilisi olukordi ning parandab juurdepääsu õig(l)usele üksikisiku tasandil (access to justice), luues võimaluse nõuete koondamiseks ühte menetlusse ning vähendades seeläbi üksikisiku poolt tehtavaid kulutusi kohtumenetluses.

Kõigis õigussüsteemides on märgata selget trendi selles suunas, et kohtumenetlus muutuks kiiremaks, efektiivsemaks, odavamaks ning tehtavad kulutused proportsionaalsemaks saadavate resultaatidega. Sarnast suundumust on võimalik täheldada ka Eesti õiguskorras, kus menetlusõigusi kujundatakse kohtunike poolt üha rohkem õigusprintsipi suunas. Eesti õigussüsteem on läbi oma ajaloo olnud ülesehitatud individuaalse õiguskaitse kontseptsioonile ja põhimõttele, mis kaasaegses ühiskonnas ei vasta enam oma omaduste poolest piisavalt ja igakülgsetel tegelikele õiguskaitse vajadustele. Paljudes Euroopa riikides on probleeme kahju kompenseerimise ja menetlusliku efektiivsusega. Autori hinnangul ei saa olukord olla palju teistsugune ka Eesti õigusmaastikul. Kuigi Justiitsministeeriumi menetlusstatistika kohaselt on keskmise menetlusaja näitajad võrdlemisi head, on tegelikult piisavalt palju pikka aega kestnud ja seega probleemseid tsiviilkohtumenetlusi.

Autor on seisukohal, et Eesti seadusandja peaks vastama kolmele küsimusele. Esiteks, kas kollektiivhagi menetlus on Eesti ühiskonna väiksust arvestades üldse vajalik. Tuleks läbi viia empiirilisi uuringuid, et saada täpne ülevaade, millised on vajakajäämised õiguskaitstes ja mis on takistavaks teguriks kohtusse pöördumisel. Samuti peaksid uuringud avama selle, milline on kohtute tegelik suutlikus järgida kehtivas tsiviilkohtumenetluse seadustikus ja teistes eriseadustes sätestatud menetlusreegleid ja -põhimõtteid. Selles küsimuses ei saa tugineda autori subjektiivsele arvamusele või eelistusele. Kui ülaltoodud küsimusele saab vastata jaatavalt, siis peaks seadusandja järgmiseks analüüsima, kuidas vastav menetlus peaks olema välja töötatud ning kolmandaks, kuidas peaks toimuma menetluskulude kandmine vastavas kohtulikus menetluses.

Autor leiab, et kollektiivhagi regulatsiooni sissetoomine Eesti tsiviilkohtumenetluse seadustikku on põhjendatud ja vajalik tegevus eelkõige selleks, et vähendada kohtute töökoormust ning tagada nii üksikisikust tarbijatele kui ka väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele parem õiguskaitse kättesaadavus ning kompensatsiooni mehhanismid, mis võimaldaks erinevalt individuaalhägist arvestada kulutasuvuse põhimõttega. Autor on seisukohal, et luues võimaluse nõuete koonadamiseks ühte menetluse ja jagada seeläbi menetluskulusid, võib üksikisiku tasandil tagada lõppastmes parema õiguskaitse ja selle kättesaadavuse, kui seda võimaldaks individuaalhägi esitamine. Autor mõnab, et kollektiivhagi regulatsiooni tutvustamine Eesti õiguskorrale kuulub eelkõige õiguspoliitika valdkonda, kuid leiab et kuni ei tõestata kollektiivse hagimenetlus erilist problemaatilisust, või ei esitata tegelikkuses teostatavaid alternatiivseid lahendusi, ei ole kollektiivhagi esitamise võimaluse piiramine õigustatud.

Autori hinnangul võiks Eesti õiguses tulla kõne alla kollektiivhagi regulatsioon sisseviimine esindushagi või osalemisvõimalusega grupihagi näol. Autor on seisukohal, et sõltumata kollektiivhagi vormist, peaks selle regulatsioon põhinema osalemisvõimalusega menetlusel. Autor mõönab, et kuigi loobumisvõimalusega kollektiivhagi menetlus on tegelikkuses ainuke mõeldav lahendus hajuskahju probleemi lahendamiseks, on loobumisvõimalusega kollektiivhagi menetluse põhiseaduspärasuse osas mitmeid küsitavusi. Seda eelkõige PS §§ 24, 25 ja 32 valguses. Kuigi PS § 25 sätestab igäühe õiguse kahju hüvitamisele, ei tähenda see loomulikult seda, et igal konkreetsel juhul tekitatud kahju eest võiks kahju hüvitamist nõuda ükskõik kes. PS § 25 ei ole õiguslikuks aluseks nõudmaks teisele isikule tekitatud kahju eest hüvitise maksmist endale ega ka kannatanule. Samuti puudub isikul õigus nõuda talle endale tekitatud kahju hüvitamist, kui kahju ei ole tekitatud selle isiku enda õiguste rikkumisega. Veelgi enam ei nõua PS § 25 kahju hüvitamist kahju kannatanud isiku tahte vastaselt. Seega on viidatud sätte valguses keeruline õigustada kahju hüvitamise nõude esitamist, kui hagi esitada sooviv isik ei ole ise kahju kannatanud või kui kahju kannatanud isik ei soovi oma nõuet kohtulikult korras maksta panna.

Loobumisvõimalusega kollektiivhagi menetlus oleks problemaatiline ka PS § 32 lg 1 valguses. Viidatud normis on sätestatud, et igäühe omand on puutumatu ja võrdselt kaitstud. Põhiseaduse ekspertiisi aruandes jõuti järeldusele, et PS § 32 on hõlmatud ka kõik isikule kuuluvad võlaõiguslikud nõuded. Seejuures on PS § 32 lg 2 sätestatud, et igäühel on õigus enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada. Seega hõlmab omandipõhiõigus ka omandi vaba käsutamist, mis tähendab isiku õigust ise otsustada kas, millal ja kuidas oma omandi õiguslikku seisundit mõjutada. Siia hulka peaks ka kuuluma, et isik, kellele nõue kuulub, on vaba otsustama millal, kuidas ja kellele oma õigus võõrandada või kuidas seda kaitsta. Seega riikuks loobumisvõimalusega kollektiivhagi menetlus PS § 32 lg 1 sätestatud omandi puutumatust, kuna hagi esitav isik ei nõuaks kohtu kaudu mitte üksnes enda nõude rahuldamist, vaid ka teistele isikutele kuuluvate nõuete rahuldamist ilma, et viimased oleks selleks andnud vastavasisulise õiguse.

Autor on seisukohal, et loobumisvõimalusega kollektiivhagi ei ole Eestisse sobilik ka põhjusel, et hageda mitte sooviv isik ei peaks ennast leidma kollektiivhagi liikmete hulgast pelgalt seetõttu, et ta vaikis ning ei esitanud omapoolset tahteavaldust hagist loobumise kohta.

Osalemisvõimalusega kollektiivhagi menetluses välditaks eelnimetatud põhiseaduse sätetega seonduvaid õigusdogmaatilisi probleeme. Läbi osalemisvõimalusega kollektiivhagi menetluse antakse kahjustatud isikutele võimalus otsustada, kas ühineda oma nõudega ühisesse kollektiivsesse hagimenetlusse või mitte. Eeltoodu oleks kooskõlas ka tsiviilprotsessiõiguse ühe kesksema dispositiivsuse põhimõttega.

Autori hinnangul võiks esindushagi raames anda kvalifitseeritud asutusele või üksikisikutele hagi esitamise õiguse identifitseeritud või identifitseerimata grupi nimel, kes pärast hagi esitamist saaksid otsustada, kas nad soovivad olla antud asja menetlusega seotud või mitte. Sellisteks kvalifitseeritud asutusteks võiksid olla näiteks tarbijaühendused, kutseühingud või ka Tarbijakaitseamet. Samas ei ole põhimõtteliselt oluline, kas juhtivhagejaks on üksikisik või mõni organisatsioon, kui isik on faktiliselt sobilik ja võimeline esindama kogu puudutatud isikute gruppi. Sõltumata kollektiivhagi vormist, peaks kohus siiski teostama ulatuslikku järelevalvet nn juhtivhageja(te) suhtes. Järelevalve teostamine on oluline tagamaks esindatavatele parim õiguste kaitse ja piisav esindatus.

Samuti võiks autori hinnangul tulla kõne alla ka Eesti kohtutele pädevuse andmine mudelmenetluse läbiviimiseks. Võttes aluseks ühe näidiskaasuse, milline sisaldab endas kõigis kaasustes otsustamist vajavat õiguslikku küsimust või küsimusi ning lahendades selle ühe korra ja muutes selle tulemuse õiguslikult siduvaks ka teiste kohtu menetluses olevate asjade suhtes, hoitaks oluliselt kokku kohturessursi. Samuti võimaldaks see jagada menetluskulusid esindajatele ja tõendite hankimisele. Seega piisaks sellest, kui konkreetne õiguslik küsimus lahendatakse ühe korra ja lahend oleks õiguslikult siduv kõigi teiste asjade suhtes.

Autori hinnangul võiks Eesti õiguspraktikas laialdasemat kasutust leida ka Austria õiguskorras laialdaselt kasutusel olev nõuete loovutamise süsteem. Austrias esindab Tarbija informatsiooni amet kohtus neid kahjustatud isikuid, kes on oma nõuded talle loovutanud. Selle asemel, et esindushagi esindaja aktiivselt otsiks kahjustatud isikuid ning teeks neile ettepanekuid menetlusse astumiseks, on Austria süsteem rajatud põhimõttele, et kahjustatud isikud pöörduvad ise Tarbija Informatsiooni Ameti poole nende esindamise sooviga. Autori hinnangul võiks sama mudelit edukalt rakendada ka Eestis. Täna kehtiva tarbijakaitseaduse § 15 lg 2 p 4 kohaselt on tarbijaühendusel õigus esindada tarbijat kohtus lihtkirjaliku volikirja alusel. Seega on tarbijaühendusele antud TsMS § 3 lg 2 nõutav volitus tarbijaid esindada ning asja menetlemiseks ei seata tingimust, et hagi esitava isiku enda õigusi oleks kostja poolt

mingil viisil riivatud. Samuti on VÕS § 164 alusel võimalik nõuete loovutamine tarbijäuhendustele. Eeltoodust nähtub, et Austrias laialdast kasutust leidnud ning erialakirjanduses positiivse hinnangu osaliseks saanud parktika oleks tegelikkuses võimalik ka Eesti õigusruumis ning selle elluviimine ei vajaks täiendavaid muudatusi materiaal- ega ka protsessiõiguses.

Autor on veendunud, et Eesti põhiseaduses ja tsiviilkohtumenetluse seadustikus sisalduvad põhimõtted, mis on välja töötatud eelkõige individuaalse õiguskaitse kontseptsiooni silmas pidades, ei ole ületamatuteks takistusteks kollektiivhagi regulatsiooni välja töötamisel ja sisseviimisel Eesti siseriiklikusse õigusesse. Eeltoodust lähtudes saab asuda seisukohale, et käesolevas magistritöös püstitatud hüpotees, mille kohaselt Eesti tsiviilprotsessi ja põhiseaduse üldised põhimõtted ei takista kollektiivhagi instituudi sisseviimist siseriiklikul tasemel, on leidnud kinnitust. Autor leiab, et tänapäeva kiiresti arenevas infoühiskonnas tuleb ületada individuaalse õiguskaitse kontseptsioon ning laiendada traditsioonilist arusaama tsiviilõiguslikest kohtuvaidlustest.

COLLECTIVE ACTION AND ITS FEASEBILITY IN THE ESTONIAN LEGAL ORDER

RESUME

The object of research of this master`s thesis is the collective action as a legal phenomenon from the perspective of the Estonian civil procedural law. This master`s thesis has been divided into two chapters. The first chapter deals with the different forms and regulations of the collective actions that have been adopted in different states and with the general objectives and procedural principles of the collective actions and their interrelation with the procedural objectives and principles arising from the Estonian legal system. The second chapter deals with questions regarding if and how such collective action regulations could be adobted into the Estonian national legal system as well as with the problems arising from the code of civil procedure and consitution. The second chapter mainly focuses on questions of opt-in or opt-out collective action procedure, providing the grounds for assessing relevant questions which are essential with regards to the Estonian law of civil procedure.

Today collective actions have become a popular topic of political and legal debate in the EU member states as well as on the European level. To this day over half of the EU member states legal systems provide a procedure to conduct a collective action at least in some forms or under certain areas of law. The scope of procedural devices among the EU member states vary considerably. Although the following general distinguishments regarding the differences in collective actions existing in different countries can be made: class actions, group actions, representative actions and the test case procedures. These collective action procedures can not be fully distinguished from each other due to fact that they share certain similar charectaristics. However, it is important to emphasize that not all collective action procedures have met their goals, which the lawmakers have called for in developing such an instrument.

The overarching question in this thesis is whether the collective action fits in to the Estonian civil procedural law concept predominantly focusing on the individual legal protection pattern. Therefore the objective of this thesis is to establish whether the general principles and objectives enshrined in the Estonian code of civil procedure and constitution hinder adopting the collecitve action into the Estonian legal system. Consequently, the following hypothesis has been set according to which the general principles and objectives stipulated in the Estonian code of civil procedure and constitution do not hinder adopting the collective action regulation into the Estonian national law.

In this thesis the comparative method is mainly used to conduct the research. The author believes that comparative method provides a complementary support interpreting the law if dealing with already existing, enforceable and applicable law. If dealing with new, still developed, national legislation then the result of the comparative analysis offer the possibility to take the results into account. To a lesser extent the dogmatic and teleological method is used in this thesis.

The author holds the view that the representative action and opt-in group actions are two possibilities that could be considered as a form of collective action that could be introduced to the Estonian legal system. Regardless of the form of the collective action, the regulation should be based on an opt-in principle. Although the problems with scattered loss could be reasonably resolved only by a procedure basing on the concept of opt-out, there are several fundamental and constitutional issues which such procedure would touch upon. Firstly and foremostly opt-out procedure would violate or at least hinder constitutional rights stipulated in the §§ 24, 25, 32 of the constitution of the Estonian Republic.

Through the possibility to opt-in to a collective action, the affected persons are given the possibility to decide whether to join the proceedings or not. The forementioned procedure would be in line with one of the most material principles enshrined in the code of civil procedure, namely the principle of disposition.

The author of this thesis holds the position that the principles contained in the Estonian constitution and the code of civil procedure, which indeed were developed keeping in mind the pattern of individual protection, are not insurmountable obstacles developing and introducing the collective action into the Estonian national law. The following conclusion makes it possible to confirm the hypothesis set forth in this thesis. The author advocates the position that today's fast-growing progressive information society needs to overcome the pattern of individual legal protection and the traditional conception of civil disputes must be broadened. Author recognizes the fact that the question of introducing collective action to the Estonian legal system is primarily a question of legal politics, but as long as there are no demonstrable evidence proving that the collective action causes disproportionate problems with regard to other higher ranking constitutional rights, there is no excuse not providing an instrument for persons to group together and to share expenses on legal fees and other costs arising from the litigation.

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

Kasutatud kirjandus

1. Alexy, R. On the Structure of Legal Principles. *Ratio Juris*, Volume 13, Issue 3, September 2000.
2. Alleweldt, F., Tessler, A., Rott, P., Kara, S., Béteille, R., Buccino, S. Evaluation of the effectiveness and efficiency of collective redress mechanisms in the European Union. Final Report. Part I: Main Report. Civic Consulting (Lead) and Oxford Economics, 26. August 2008.
3. Baetge, D. Class action, Group Litigation & Other Forms of Collective Litigation – Germany. Internetis kättesaadav: http://www.law.stanford.edu/display/images/dynamic/events_media/Germany_National_Report.pdf. 07. May 2012.
4. Bakardjieva Engelbrekt, A. Public and Private Enforcement of Consumer Law in Central and Eastern Europe: Institutional Choice in The Shadow of EU Enlargement. Cafaggi, F., Micklitz, H-W (eds). *New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement*. Intersentia 2009.
5. Beisner, J. H. „Opt-In“ vs. „Opt-Out“ Procedures in Collective and Representative Litigation. Internetis kättesaadav: <http://www.instituteforlegalreform.com/sites/default/files/images2/stories/documents/pdf/international/optoutpaper.pdf>. 07. May 2012.
6. BEUC. Country Survey Of Collective Redress Mechanisms. Where Does Collective Redress For Individual Damages Exist. 16.09.2010. Internetis kättesaadav: <http://www.beuc.eu/BEUCNoFrame/Docs/1/GNHPNLBAHCIJDLIOLMINNEDPDWY9YBDBN9DW3571KM/BEUC/docs/DLS/2011-10006-01-E.pdf>. 07. May 2012,
7. Cafaggi, F., Micklitz, H-W (eds). *New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement*. Intersentia 2009.
8. Cafaggi, F., Micklitz, H-W. Administrative and Judicial Collective Enforcement of Consumer Law in the US and the European Community. *European University Institute Working Papers Law 2007/22*.
9. Cafaggi, F., Micklitz, H-W. Administrative and Judicial Enforcement in Consumer Protection: The Way Forward. *European University Institute Working Paper Law No. 2008/29*.
10. Cane, P., Kritzer, H. M. *The Oxford Handbook of Empirical Legal Research*. Oxford University Press 2010.

11. Chieu, T. Class Actions in The European Union?: Importing Lessons Learned From The United States` Experience Into European Community Competition Law. *Cardozo J. Of Int`l & Comp. Law*, Vol. 18:123, 2010.
12. Commission of The European Communities. Green Paper On Consumer Collective Redress. Brussels, 27. November 2008. COM(2008)794 final.
13. Commission of The European Communities. Green Paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules. Brussels, 19. December 2005. COM(2005) 672 final.
14. Committee on Legal Affairs. Draft Report on Towards a Coherent European Approach to Collective Redress. 15. July 2011. (2011/2089(INI)).
15. Ernits, M. Tõlgendamisest Riigikohtu praktikas. *Juridica IX/2010*.
16. Euroopa Komisjon. Komisjoni talituse töedokument – Avalik arutelu: Euroopa ühtne lähenemisviis ühistele kahjunõuetele. Brüssel. 4. veebruar 2011. SEK (2011) 173 (lõplik).
17. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee Arvamus teemal „Ühishagi rolli ja süsteemi määratlemine Euroopa Liidu tarbijakaitseõiguses”. Euroopa Liidu Teataja C 162/1.
18. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 98/27/EÜ. Euroopa Liidu Teataja L 166, 11/06/1998.
19. Euroopa Ühenduste Komisjon. Valge Raamat EÜ konkurentsieeskirjade rikkumisest tekkinud kahju hüvitamise kohta. Brüssel, 2. aprill 2008. COM(2008) 165 final.
20. Euroopa Ühenduste Komisjoni 4. veebruari 2011. a pressiteade. Internetis kättesaadav: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/132&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>. 07. mai 2012.
21. European Commission. Staff Working Document accompanying the White Paper on Damages Actions for Breach of the EC Antitrust Rules – Impact Assessment. Brussels, 2. April 2008. SEC (2008) 405.
22. European Consumer Law Group. The need for group action for consumer redress. Report, ECLG/033/05 - February 2005.
23. European Parliament. Directorate General for Internal Policies. Policy Department a: economic and scientific policy. Overview of existing collective redress schemes in EU Member States. July 2011. Internetis kättesaadav: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201107/20110715ATT24242/20110715ATT24242EN.pdf>. 07. May 2012.
24. Fairgrieve, D., Howells, G. Collective Redress Procedures – European Debates. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol 58, April 2009.

25. Gaudet, R. *Earth To Brussels: Lessons Learned From Swedish, Norwegian, Danish, and Dutch Class Actions for the European Union Debate on Collective Redress*. Stockholm University Department of Law, 2008.
26. Gilles, M., Friedman, G. B. *Exploding The Class Action Agency Costs Myth: The Social Utility of Entrepreneurial Lawyers*. U. PA. L. Rev. 103, 2006.
27. Ginter, J. *Eesti Vabariigi õiguskaitstesüsteem I*. – Juristide Täienduskeskus, Tartu 1996.
28. Halduskohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri. Internetis kättesaadav: www.riigikogu.ee. 07. mai 2012.
29. Halduskohtumenetluse seadustiku seletuskirja lisa (758). Internetis kättesaadav: www.riigikogu.ee. 07. mai 2012.
30. Halfmeier, A. *Reform of German Model Proceedings Act planned*. Internetis kättesaadav: <http://globalclassactions.stanford.edu/sites/default/files/documents/Reform%20of%20German%20Model%20Proceedings%20Act%20planned.pdf>. 07. May 2012.
31. Hensler, D. R. *Class Action Dilemmas*. Santa Monica, CA: Rand 2000.
32. Hensler, D. R. *The Globalization of Class Actions: An Overview*. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 2009 622:7. Sage 2009.
33. Hodges, C. *Current Discussions on Consumer Redress: Collective Redress and ADR*. Academy of European Law. Annual Conference On European Consumer Law 2011. Trier, 13 October 2011.
34. Hodges, C. *Response To Consultation Toward a Coherent European Approach to Collective redress*. University of Oxford. 28. aprill 2010.
35. Hodges, C. *The Reform of Class and Representative Actions in European Legal Systems. A New Framework for Collective Redress in Europe*. Hart Publishing 2008.
36. Ikkonen, K. *Avalik huvi kui määratlemata õigusmõiste*. Juridica III/2005.
37. Ikkonen, K. *Omandipõhiõigus ja selle piirid*. Juridica I/2006.
38. Jolowicz, J. A. *Group Litigation, Damages, and Judicial Control by Civil Courts*. Andenas, M (ed.). *Judicial Review in International Perspective*, The Hague, Kluwer 2000.
39. Justiitsministeeriumi vastused roheline raamatu „Kollektiivse hüvitamise mehhanismid tarbija jaoks“ küsimustele. Internetis kättesaadav: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/responses/MS_ESTONIAN_MIN_JUSTICE_et.pdf. 07. mai 2012.

40. Kergandberg, E., Kangur, A., Lind, S., Saaremäel-Stoilov, K., Saaremets, V. Kohtumenetlus. Kirjastus Juura, Tallinn 2008.
41. Koch, H. Non-Class Group Litigation Under EU and German Law. *Duke Journal of Comparative & International Law*, Vol. 11:355, 2001.
42. Kötz, H. Public Interest Litigation: A Comparative Survey. M. Capelletti (ed.). *Access to Justice and the Welfare State*. Springer, 1 edition, Aug 1, 1981.
43. Lõhmus, U. Õigus õiglasele kohtulikule arutamisele. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. SA Iuridicum, Tartu 2003.
44. Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn, Juura 2004.
45. Mattil, P., Desoutter, V. Class action in Europe: comparative law and EC law considerations. *Butterworths Journal of International Banking and Financial Law*, October 2008.
46. Micklitz, H-W. Collective private enforcement of consumer law: the key questions. W. Van Boom. M. Loos (eds). *Collective Enforcement of Consumer Law*. Europa 2007.
47. Micklitz, H-W., Stadler, A. The Development of Collective Legal Actions in Europe, Especially in German Civil Procedure. EBLR, 2006.
48. Mirka, S., Johnsen, J. T. Time Management of Justice Systems: a Northern Europe Study. Council of Europe, June 2007.
49. Mulheron, R. Some Difficulties With Group Litigation Orders - And Why A Class Action Is Superior. *C.J.Q.*, 2005.
50. Mulheron, R. The Case For An Opt-Out Class Action For European Member States: A Legal and Empirical Analysis. *Columbia Journal Of European Law*, Vol. 15, 2009.
51. Narits, R. Õigusteaduse metodoloogia. Õigusteabe AS Juura 2007.
52. Newland, J. H., Moher, L. F., Morgan, L. Multi-party Litigation in Germany: the KapMuG in Action. Volume VI. No 4. Federated Press 2008.
53. Nõmm, I. Puhtmajanduslik kahju ja selle hüvitamine deliktilise vastutuse korral – Magistritöö. Tartu 2007.
54. Nordh, R. Group Actions - The Swedish Experience. 2. June 2005. Internetis kättesaadav: http://www.courdecassation.fr/IMG/File/judge_nordh.pdf. 07. May 2012.
55. O. Krönert. Eraõigus II osa. Abimaterjale kohtunike ja prokuröride järelkoolituse eraõiguse õppegrupile. Tallinn 2001.
56. Pärsimägi, A. Hagimenetlus – Hagi ja Taotluste Esitamine. Kirjastus Juura 2011.

57. Paulus, C. G. Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine. Tallinn, Juura, Õigusteabe AS 2002.
58. Proshin, D. Ex Officio põhimõtte eelmenetluses. – Magistritöö. Tartu 2009.
59. Raudsepp, T. Kohtusse pöördumise õigus Eesti Vabariigi põhiseaduse § 15 lõike 1 lause 1 alusel. – Magistritöö. Tartu 2005.
60. Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg. Evaluation of contributions to the public consultation and hearing: “Towards a Coherent European Approach to Collective Redress”. Ares, 28. oktober 2011.
61. Russell, T. L. Exporting Class Actions to the E.U. Boston University International Law Journal. Vol. 28:141, 2010.
62. Saaremets, V. Ühise esindaja instituuat haldusmenetluses. Juridica VIII/2003.
63. Silvestri, E. The difficult art of legal transplants: the case of class actions. Revista de Processo, Vol. 35 (187) 2010.
64. Stadler, A. Group Actions As a Remedy to Enforce Consumer Interest. Cafaggi, F., Micklitz, H-W (eds). New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay Between Private and Public Enforcement. Intersentia 2009.
65. Stuyck, J. Class Actions in Europe? To opt-in or to opt-out that is the question. NYU Workshop in Fiesole, 13. June 2008.
66. Stuyck, J., Terryn, E., Colaert, V., Van Dyck, T., Peretz, N., Hoekx, N., Tereszkievicz, P., Gielen, B. An analysis and evaluation of alternative means of consumer redress other than redress through ordinary judicial proceedings - Final Report. A Study for the European Commission, Health and Consumer Protection Directorate-General Directorate B – Consumer Affairs. Leuven, 17 January 2007.
67. The United States Council for International Business. Comment on Consultation on collective redress. 30. aprill 2011. Internetis kättesaadav: http://ec.europa.eu/competition/consultations/2011_collective_redress/uscib_en.pdf. 07. May 2012.
68. Truuväli, E-J., Aaviksoo, B., Kask, O., Lehis, L., Madise, L., Madise, Ü., Merusk, K., Mälksoo, L., Narits, R., Olle, V., Pruks, P. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne – teine täiendatud väljaanne. Kirjastus Juura, 2008.
69. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku 04.06.2002 eelnõu 1086 SE I seletuskiri. Internetis kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=021550029. 07. May 2012.

70. Van Boom, W (ed.), Loos, M (ed.). *Collective Enforcement of Consumer Law. Securing Compliance in Europe through Private Group Action and Public Authority Intervention.* Europa Law Publishing, January 2007.
71. Van Boom, W. *Collective interests, Pret a Porter, Justice? Individual rights, collective enforcement?* Erasmus Law Review 2008, Volume 1, Issue 2.
72. Van den Bergh, R., Visscher, L. *The Preventive Function of Collective Actions for Damages in Consumer Law.* Erasmus Law Review, Volume 1, Issue 2, 2008.
73. Van Houtte, H., Yi, I. *Due Process In International Mass Claims.* Erasmus Law Review, Volume 1, Issue 2, 2008.
74. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M. *Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne.* Kirjastus Juura, Tallinn 2006.
75. Vutt, M. *Aksionäri derivatiivnõue kui õiguskaitsevahend ja ühingujuhtimise abinõu.* Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011.
76. Vutt, M. *Aksionäri kahju hüvitamise nõue aktsiaseltsi ja selle juhtorgani liikme vastu.* Juridica II/2012.
77. Vutt, M. *Tagaseljaotsuste regulatsiooni kohaldamine kohtupraktikas (01- 01- 2006 jõustunud TsMS kohaselt).* Internetis kättesaadav: <http://www.riigikohus.ee/vfs/654/TagaseljaotsusedAnalyys7.pdf>. 07. mai 2012.
78. Vutt, M., Lillsaar, M. *Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses.* Kohtupraktika analüüs. Tartu 9. mai 2011.
79. Wagner, G. *Collective Redress – Categories Of Loss And Legislative Options.* Law Quarterly Review, January 2011.
80. Zirngibl, E. *Kollektiver Rechtsschutz im Zivilprozess in den USA und Deutschland. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Rechtswissenschaften an der Juristischen Fakultät der Universität Augsburg.* Augsburg, 2006. Erhältlich: http://opus.Bibliothek.uni-augsburg.de/volltexte/2006/237/pdf/Eva_Zirngibl_Doktorarbeit.pdf. 07. mai 2012.

Kasutatud normatiivmaterjalid

81. Eesti Vabariigi põhiseadus. 28. juuni 1992. - RT 1992, 26, 349; RT I, 27.04.2011, 1
82. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. 16. aprill 1996. - RT II 1996, 11, 34; RT I 2005, 39, 308.
83. Autoriõiguse seadus. 11. november 1992. - RT I 1992, 49, 615; RT I, 28.12.2011, 1.
84. Korteriomandiseadus. 15. november 2000. - RT I 2000, 92, 601; RT I 2009, 51, 349.
85. Võlaõigusseadus. 26. september 2001. - RT I 2001, 81, 487; RT I, 08.07.2011, 6.

86. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 15. juuni 2005. - RT I 2005, 39, 308; RT I, 28.12.2011, 1.
87. Halduskohtumenetluse seadustik. 27. jaanuar 2011. - RT I, 28.12.2011, 1.

Kasutatud kohtupraktika

88. Riigikohtu üldkogu määrus 22. detsembrist 2000 nr 3-3-1-38-00 AS Brolex Grupp ja OÜ Dreiv Grupp ning Maksuameti erikaebuste läbivaatamine kriminaalmenetluses toimunud uurimistoimingute seaduslikkuse kontrollimise asjas. - RT III 2000, 24, 258.
89. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi määrus 29. maist 2001 nr 3-2-1-82-01 Kristina Karu seadusliku esindaja Regina Schumanni avalduse tagastamises. - RT III 2001, 19, 208.
90. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 7. novembrist 2001 nr 3-2-1-135-01 Jüri Reimali hagi Eesti Vabariigi vastu omandireformi käigus vara alusetu võõrandamisega tekitatud kahju hüvitamiseks. - RT III 2001, 30, 324.
91. Riigikohtu erikogu otsus 20. detsembrist 2001 nr 3-3-1-15-01 AS Lasnamäe-S ja V.A.O. Grupp OÜ kassatsioonkaebuse läbivaatamine halduskohtu pädevuse piiritlemise asjas. - RT III 2002, 4, 34.
92. Riigikohtu üldkogu otsus 17. märtsist 2003 nr 3-1-3-10-02 Sergei Brusilovi süüdistuses KrK § 139 lg 3 p 1 järgi. - RT III 2003, 10, 95.
93. Riigikohtu üldkogu otsus 06. jaanuarist 2004 nr 3-1-3-13-03 Tiit Veeberi (Veeber) süüdistuses KrK § 148-1 lg 7, § 166 lg 1 ja § 143 lg 1 järgi. - RT III 2004, 4, 36.
94. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi määrus 17. märtsist 2004 nr 3-2-1-20-04 Uno Ruusi hagi Tallinna linna, Nikolai Tšinjakovi, Peter-Karl Bramanise, Aime Saksa, Arne Undresti, Jelena Ševtsova, Tamara Holmi, Vitali Lišne ja Lembi-Sirje Kallase vastu tehingute tühisuse tunnustamiseks. - RT III 2004, 9, 110.
95. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 17. märtsist 2004 nr 3-2-1-82-01 Kristina Karu seadusliku esindaja Regina Schumanni avalduse tagastamises. - RT III 2001, 19, 208.
96. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi otsus 30. aprillist 2004 nr 3-4-1-3-04 Tallinna Ringkonnakohtu taotluses kontrollida Asjaõigusseaduse rakendamise seaduse § 152 lg 1 ja § 154 lg 2 vastavust põhiseadusele. - RT III 2004, 13, 160.
97. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 16. veebruarist 2005 nr 3-2-1-165-04 Efstratios N. Leontarase hagi Ballito Bay Ltd vastu töövaidluses. - RT III 2005, 7, 72.
98. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 13. juunist 2005 nr 3-2-1-64-05 Eesti Taara Aktsiaseltsi hagi Turukaubanduse Aktsiaseltsi vastu 236 730 krooni saamiseks. - RT III 2005, 23, 244.

99. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 30. novembrist 2005 nr 3-2-1-123-05 AS-i ELIAS hakis Osaühingu Vemarro (likvideerimisel) vastu valduse rikkumise tuvastamiseks ja tekitatud kahju 1 722 412 krooni 4 senti hüvitamiseks. – RT III 2005,43,427.
100. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 1. novembrist 2006 nr 3-2-1-91-06 OÜ M hakis R. E. M. vastu 20 868 krooni 30 senti saamiseks. - RT III 2006, 40, 343.
101. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi määrus 28. maist 2008 nr 3-2-1-48-08 Priit Rannaste hakis Pulp OÜ vastu puhkepäevadel töötamise eest töötasu saamiseks. - RT III 2008, 26, 173.
102. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi määrus 17. septembrist 2008 nr 3-4-1-13-08 Jako Okk taotluses tunnistada tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 218 lg 3 esimene lause põhiseadusega vastuolus olevaks. - RT III 2008, 36, 236.
103. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi otsus 15. detsembrist 2009 nr 3-4-1-25-09 Tallinna Ringkonnakohtu taotluses tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 131 lg-d 2 ja 3 koosmõjus riigilõivuseaduse lisa 1 sättega, mis näeb ette kohustuse tasuda tsiviilasjalt hinnaga kuni 1 000 000 krooni 75 000 krooni riigilõivu. - RT III 2009, 60, 440.
104. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 05. jaanuarist 2011 nr 3-2-1-116-10 Viimsi Tööstuspark OÜ hagi G-U BKS Estonia OÜ vastu 400 000 krooni ja viivise väljamõistmiseks, Aivo Kuldmäe hagi G-U BKS Estonia OÜ vastu 133 000 krooni ja viivise väljamõistmiseks, Taavo Tallo hagi G-U BKS Estonia OÜ vastu 267 000 krooni ja viivise väljamõistmiseks, G-U BKS Estonia OÜ vastuhagid Viimsi Tööstuspark OÜ, Aivo Kuldmäe ja Taavo Tallo vastu kommertspantide kustutamiseks vajaliku nõusoleku andmiseks. Kättesaadav internetis www.nc.ee.
105. Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus 8. juulist 1986 Lithgow and Others v The United Kingdom A-seeria nr 102.

KASUTATUD LÜHENDID

EIÕK	Euroopa inimõiguste konventsioon
FRCP	Federal Rules of Civil Procedure
KapMuG	Kapitalanleger-Musterverfahrensgesetz
Komisjon	Euroopa Komisjon
PS	Eesti Vabariigi põhiseadus
ZPO	Zivilprozessordnung (Tsiivilkohtumenetluse seadustik)
TsMS	Tsiivilkohtumenetluse seadustik